

setkání v Evropě

SALVE

REVUE PRO TEOLOGII A DUCHOVNÍ ŽIVOT

T. Dostatni OP - Radost a naděje dominikánů v Polsku

D. Duka OP - Náboženský základ pojmu Evropa

Jan Pavel II - Slavnostní promluva o Evropě

F. König - Duchovní dobrodružství Evropy

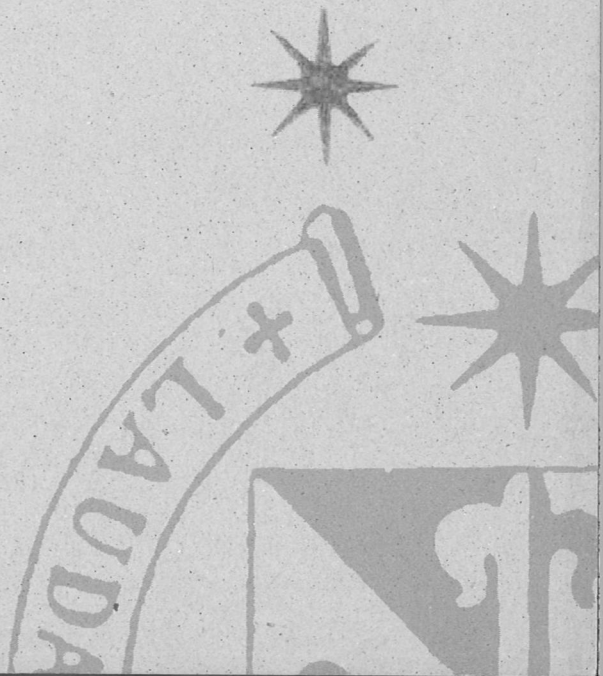
H. Langendörfer SJ - Dát Evropě duši

K. Lehmann - Nový elán pro Evropu

R. Cibrian - Evropská integrace

A. - P. Rethmann - Xenofobie

1'02

O B S A H

Editorial ...3

Evropská integrace není jen procesem hospodářským
rozhovor s Ramírem Cibrianem ...5

Jan Pavel II.
Slavnostní promluva o Evropě
v Santiagu de Compostela ...10

Karl kardinál Lehmann
Nový elán pro Evropu ...15

Franz kardinál König
Duchovní dobrodružství Evropy ...25

Dominik Duka OP
Náboženský základ pojmu Evropa
v kontextu 20. století ...29

Hans Langendörfer SJ
Dát Evropě duši – úloha a perspektivy církví ...34

Tomasz Dostatni OP
Radost a naděje dominikánů v Polsku ...43

Albert-Peter Rethmann
Xenofobie – výzva k zaujetí postoje ...49

Recenze ...70

English Summary ...77

fotografie: Jan Kodat

Redakce se omlouvá za zpoždění prvního čísla. Věříme, že se však čekání na některé texty vyplatilo, a doufáme, že naši čtenáři s námi budou po přečtení prvního Salve s lepenou vazbou souhlasit. D.&N.

Editorial

Vážení čtenáři,

není náhodné, že první číslo nového ročníku 2002 revue *Salve* věnujeme otázce Evropy, jejím duchovním kořenům, ale i širším perspektivám, které úzce souvisí s naším vstupem do Evropské unie. Minulé číslo mělo motto svoboda. V okamžiku, kdy jsme se znovu stali svobodnými, pronesl náš pan prezident Václav Havel několik základních priorit, mezi nimi bylo prohlášení o navázání diplomatických styků s Vatikánem a Izraelem, jako i vstup do Evropského společenství a Severoatlantické aliance. Málokdo z nás si uvědomuje, že tento základní program naší cesty ke svobodě se naplňuje. Není to snadná cesta.

Nezřídka čtu bouřlivou kritiku naší církve a často jí naslouchám. Mnozí ji považují za příliš strnulou a namítají, že je nerozhodná a pomalá. Česká biskupská konference se stala součástí Evropské biskupské konference již v prvním roce po svém založení. Po dokončení předsednictví kardinála Martiniho byl podvkrát zvolen prezidentem Evropské biskupské konference pražský arcibiskup kardinál Miloslav Vlk. Podobně i naše řehole se již v roce 1990 staly součástí Evropské unie vyšších řeholních představených a mohl jsem je zastupovat v předsednictvu této unie po celé jedno období. Rád bych zde podtrhl, že naše církev v rámci evropských církevních struktur byla přijata s velkým nadšením, ale také posuzována jako instituce schopná adaptace na evropský vývoj. Škoda, že ne všechny domácí církevní instituce byly ochotny a schopny jednat podobným způsobem.

Víme však, že náš vstup do Evropy znamená pro samotné Evropské společenství nejen nové perspektivy rozšíření trhu a zvětšení prostoru. V době, kdy se Unie finančně sjednotila, vystupují do popředí dramatickým způsobem politické antagonismy s projevy rasismu a xenofobie, rovněž však Evropou obchází strašidlo terorismu a morální eroze.

Nestor evropského episkopátu kardinál König nás vyzývá k odvaze vstoupit do duchovního dobrodružství, kterým je Evropa. Jako národ Václavův a Vojtěchův neseme velký díl odpovědnosti i určitou šanci. Vstoupit do Evropy podle mého soudu však znamená zbavit se malého českého člověka, husitského anarchismu a švejkovského dobráctví. Myslím, že žádný z evropských komisařů, jejichž výtky neradi slyšíme, zatím ještě něco podobného od nás nežádal. Duchovní kořeny Evro-

py, tóra a Kristova náruč rozepjatá na kříži, nejsou a především nebudou pro Evropu muzejním folklórem, ale životní nutností. Pro křesťany, tedy i pro naši církev znamená budoucnost Evropy požadavek autentičnosti a radikality.

Otcové moderní Evropy - Robert Schuman, Alcide de Gasperi a Konrad Adenauer - to jsou modelové postavy Evropské unie. Dokázali odložit neužitečné a vychytralé politikaření. V pravdivé pokoře a statečnosti položili nové základy pro soužití evropských národů. Řekli své jasné ne nacionalismu 19. i 20. století a také odsoudili snílkovství a nelidskou krutost totalitarismu hnědé či rudé barvy.

Nová Evropa potřebuje nejenom autentického křesťana, ale také osobnosti politického, kulturního a ekonomického života. Sehnutá postava staříckého římského biskupa Jana Pavla II. se tak stává symbolem, ale i výzvou. On je živým svědkem těch prvních rozhodujících momentů, z kterých povstala Evropská unie. V něm ožilo svolání generála Charlese de Gaulla o Evropě od Atlantiku až po Ural. Tomuto svolání vdechl papež duši. Nejde o Evropu v geografickém pojetí, ale o Evropu křesťanskou, o Evropu svobodnou, o Evropu solidární. Princip subsidiarity a solidarity aplikovaný ve svobodě a úctě, to jsou ideje, na kterých byla Evropská unie vybudována. Jak řekl T.G. Masaryk - Státy žijí idejemi svých zakladatelů - tato slova platí jak o našem státě, tak o Evropské unii. Vstup do Evropské unie je pak především závazek, a teprve potom určitá výhoda.

+ fra Dominik Duka OP

Evropská integrace není jen procesem hospodářským

rozhovor s velvyslancem Ramirem Cibrianem,
vedoucím Delegace Evropské komise v ČR

Pane velvyslanče, mohl byste krátce shrnout, v čem vidíte hlavní smysl vytvoření Evropské unie?

Hlavní význam Evropské unie a evropské integrace samotné spočívá ve vytvoření rámce spolužití jednotlivých národů Evropy, který by zamezoval možnosti vzniku konfliktu na straně jedné a vytvořil podmínky pro život v hospodářské prosperitě a politické stabilitě na straně druhé. Navíc, integrovaná Evropa musí fungovat tak, aby dokázala efektivně čelit výzvám moderního světa v různých oblastech života.

Dala by se rekonstruovat nějaká stručná základní „antropologie Evropské unie“, která stojí v pozadí myšlenky EU?

Před padesáti dvěma lety nešlo zdaleka jen o toto společenství, ale především o hledání cest k překonání mnohaletého napětí a nepřátelství mezi Francií a Německem, které výrazně negativně ovlivňovalo dějiny Evropy v průběhu posledních dvou století. Takzvaná Schumanova deklarace, která je považována za základní kámen evropské integrace, mimo jiné uvádí, že společná výroba a také kontrola produkce uhlí a oceli, tedy základů zbrojení v tehdejší době, povede k tomu, že jakákoliv válka mezi Francií a Německem bude nejenom nemyslitelná, ale také „materiálně nemožná“. Otcové evropského integračního procesu překonali staré formy a tradice myšlení: místo politiky konfrontace a válečných konfliktů uvažovali o možnostech a cestách ke spolupráci, která jako jediná měla šanci najít cestu k překonání letitého nepřátelství a poválečné obnově Starého kontinentu.

Navíc se členské země Unie dohodly, že je třeba koordinovat postupy podporující zaměstnanost a spolupracovat v oblasti sociálních věcí, životního prostředí a veřejného zdraví.

Pokud jde o vnitřní věci, členské země Unie spolupracují v boji proti terorismu,

drogám a kriminalitě. Rozhodly se harmonizovat svou přistěhovaleckou a vízovou politiku, a tak postupně vytvářet evropský prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Pokud jde o zahraniční věci, spolupracují také v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky a vytvářejí společné strategie, kterými by se mělo řídit fungování Unie. Členské země Unie si uvědomily, že pokud chtějí čelit výzvám dnešního světa, je nutné řešit problémy na úrovni Unie, a tak dosáhnout lepších výsledků, než by tomu bylo v případě, kdyby každá země postupovala individuálně.

V jakém vztahu a poměru vidíte cíle hospodářské a obecně lidské, kulturní v rámci sjednocování Evropy?

Je nutné si jasně říci, že evropská integrace zdaleka není jen procesem hospodářským, ale je ještě výrazněji i politikou všech zemí, které se do Evropské unie zapojily nebo v budoucnu zapojí. Evropská unie je především založena na integraci zemí, které sdílejí společné hodnoty a mají společné historické a kulturní dědictví. V současné době Evropská unie úspěšně završila fázi integrace představující jednotný vnitřní trh a dokončuje proces zavedení společné měny - eura. Cílem Unie je zajistit stabilitu a trvalý mír v celé Evropě a jejím posláním je shromáždit všechny evropské demokracie pod jednu střechu, pokud tyto o to projeví zájem. Kulturní a obecně lidský rozvoj jednotlivce není s tímto snažením v protikladu, ale v harmonii. Jenom v politicky a ekonomicky prosperující společnosti má jednotlivec nebo menšinové společenství vhodné podmínky ke svému všestrannému rozvoji.

Co vlastně dělá dnes Evropu Evropou?

Evropu dělá Evropou v první řadě různorodost kultur jednotlivých zemí a regionů, společné historické kořeny, společné měřítko hodnot. Evropa je oddána zásadám svobody, demokracie a úctě k lidským právům, základním svobodám a právnímu státu. Naším cílem je prohloubit solidaritu mezi našimi národy při respektování jejich historie, kultury a tradic a posílení demokratického charakteru a účinné fungování evropských institucí. Naším zájmem je podpora míru, bezpečnosti a pokroku v Evropě. Evropa dále představuje společný trh se čtyřmi základními svobodami: svobodou pohybu občanů, kapitálu, zboží a služeb. Nyní tento trh zahrnuje více než 350 milionů občanů, a tím poskytuje unikátní hospodářský potenciál.

Každé sjednocování s sebou přináší i určité silnější vymezování vůči někomu třetímu. Jak vidíte tuto problematiku ve vztahu k EU?

Evropská integrace není doprovázena vymezováním se vůči třetím zemím, a již vůbec ne vůči slabším. Co se týče Evropy, tady platí nabídka pro všechny evropské demokratické státy vstoupit do Unie. Zatím o členství v Unii požádalo dvanáct zemí. Se všemi uchazeči o členství byly uzavřeny Asociační dohody, které mají asymetrický charakter, tj. nabízejí přednostní přístup na trh EU slabším zemím. Tyto země jsou příjemci pomoci z různých programů Unie, cílem kterých je napomoci novým členským zemím splnit podmínky členství. Reformu ve Společenství nezávislých států Unie podporuje prostřednictvím programu TACIS.

Unie podepsala s rozvojovými zeměmi ve své historii různé dohody o rozvojové pomoci. Poslední, tzv. konvence z Lomé, zahrnuje pomoc pro celkem 71 zemí z Afriky, karibské oblasti a Tichomoří (Africa, Caribbean, Pacific - ACP). Tato konvence má časový rámec do roku 2005. Konvence dává jasný příklad fungování zahraniční politiky Unie, která vnáší na mezinárodní scénu nový princip, na kterém je postavena samotná Unie: solidaritu silnějších se slabšími. Unie těmto zemím zaručuje neomezený přístup na své trhy. Díky této výhodě Unie představuje pro zmíněné země nejvýznamnějšího obchodního partnera. Kromě toho jsou tyto rozvojové země příjemci pomoci ve výši víc než 25 miliard eur za posledních deset let.

Jaké historické vzory či impulsy vidíte pro sjednocování Evropy?

Historických vzorů není mnoho. Musíme si uvědomit, že až do druhé poloviny 20. století se realizovaly všechny pokusy o sjednocení Evropy na základě použití síly. Nicméně idea sjednocené Evropy existuje déle než jedno tisíciletí. S jejím naplňováním začal již Karel Veliký. Bohužel, jeho pokus byl neúspěšný. Světovým momentem v historii snah o sjednocení Evropy byl návrh českého krále Jiřího z Poděbrad o sjednocení našeho kontinentu prostřednictvím diplomacie. Představuje jediného panovníka, který se o něco podobného pokusil.

Církev, zvláště církev katolická, má dlouholetou (ba tisíciletou) zkušenost se soužitím mnoha národů a i s takovými multinárodními institucemi, jako je např. Parlament EU. Nemyslím jen na mezinárodní „vedení“ církve v Římě, na vedoucí tu demokratické, tu spíše monarchické orgány jednotlivých řádů a kongregací, na cha-

ritativní organizace, ale také třeba na kontroverzní křížové výpravy, které ale nemalou měrou přispěly k povědomí „nějaké jednotné Evropy“. Jakou roli podle vás mohou a mají dnes hrát církve ve sjednocené Evropě? Kde vidíte jejich místo?

Církve by měly hrát tu úlohu, která je zároveň jejich posláním. Neměly by se tedy orientovat samy na sebe a na své přežití a existenci a uzavírat se tak do sebe, a tím se odcizovat lidem i svému poslání. Naopak, měly by se obracet k modernímu člověku, pečovat o něj, šířit a upevňovat Boží Slovo a křesťanské hodnoty, a těmi se řídit. Naplňovat své poslání a pružně reagovat na moderního člověka, jeho požadavky, myšlení, hodnoty a nové možnosti, které se mu naskýtají v dnešní době po celé Evropě. Pečovat o něho a upevňovat ho ve společných tradičních křesťanských hodnotách, to je role církví ve sjednocené Evropě.

Kromě této své základní funkce mají církve i možnosti dalších uplatnění ve společné Evropě, je to například otázka charitativních organizací. Rovněž neopomenout zmínit i velmi významnou úlohu církví při péči o kulturní památky, kostely, kláštery a jiné církevní majetky, které obohacují život mnoha lidem bez ohledu na jejich národnost a státní příslušnost.

Jaké hlavní úkoly si jako velvyslanec EU v České republice u nás kladete? Co si přejete, aby se za dobu vašeho působení splnilo?

Moje diplomatická mise má jasný cíl, kterým je napomoci dosažení členství České republiky v Evropské unii. Tomuto úkolu odpovídají aktivity Delegace Evropské komise v České republice. Delegace, která má status stálé diplomatické mise, zastupuje Evropskou komisi, jež se zabývá všemi aspekty procesu přistoupení. Jednou ze základních funkcí Delegace je dohlížení na realizaci a efektivní fungování dohod uzavřených mezi Českou republikou a Evropskými společenstvími.

Dalším úkolem Delegace je realizace a kontrola programu Phare¹ i dalších programů Evropské unie, jakými jsou program ISPA² a SAPARD³. Tyto programy představují tři tzv. předstupní nástroje EU, na které má Česká republika nárok. Zatímco Phare nyní funguje v České republice již více než 10 let, ISPA a SAPARD byly vytvořeny teprve v roce 2000.

A na závěr záludná otázka: Cítíte se jako velvyslanec EU v Praze doma?

Praha je velmi zajímavým a příjemným místem. Je bez nadsázky kulturní křižovatkou Evropy, která nabízí nepřehledné možnosti pro kulturní vyžití. Praha má pověst magického města a jedinečného genia loci, které nemá ve světě obdoby. Je samozřejmé, že každý Evropan tělem a duší se zde cítí přirozeně a zdejší prostředí ho obohacuje a naplňuje.

Rozhovor připravili Martin Betinec a Norbert Schmidt v únoru 2002.

Poznámky

- 1 Program Phare poskytuje finance deseti středoevropským kandidátským zemím na jejich přípravu k přistoupení k EU.
- 2 Program ISPA je určen k investicím v dopravní infrastrukturu a životním prostředí středoevropských zemí tak, aby jim pomohl splnit standardy EU. Cíle programu jsou podobné cílům Kohezního fondu, který financuje obdobné projekty v rámci Evropské unie. Průběžné řízení programu bude podobné jako u programu Phare.
- 3 SAPARD poskytuje investice do zemědělství a rozvoje venkova tak, aby pomohl středoevropským zemím přijmout společnou zemědělskou politiku EU. Podobá se Evropskému zemědělskému usměrňovacímu a garančnímu fondu, který financuje tyto cíle v členských státech EU.

Ramiro Cibrian (1949), velvyslanec, je vedoucím Delegace Evropské komise v České republice od roku 1998. Vystudoval politické vědy a strojírenství a aplikované vědy na univerzitě v Yale, USA. Od roku 1988 pracuje v Evropské komisi, nejdříve jako vedoucí Sekretariátu pro technickou pomoc v oblasti jaderné bezpečnosti G-24 v Generálním ředitelství XI - Životní prostředí, jaderná bezpečnost a civilní obrana, následně zastával funkci vedoucího odboru Vnější vztahy v oboru vědy, jaderné energie a životního prostředí v Generálním ředitelství I - Multilaterální obchod. Před rokem 1988 působil v Mezinárodní agentuře pro atomovou energii ve Vídni, kde byl vedoucím oddělení pro mezinárodní jaderné zabezpečení. Mluví španělsky, anglicky, francouzsky, německy a česky. Je ženatý a je otcem jedné dcery.

Jan Pavel II.

Slavnostní promluva o Evropě V Santiagu de Compostela

Úterý 9. listopadu 1982

Veličenstva,
Excelence a Milosti,
dámy a pánové,
bratři a sestry:

1. Na konci mé pouti po španělské zemi se zastavuji v této nádherné katedrále, tak úzce spojené s apoštolem Jakubem a vírou Španělska. Dovolte mi, abych především upřímně poděkoval Jeho Veličenstvu králi za významná slova, s kterými se na mě obrátil na počátku tohoto vystoupení.

Toto místo, tak drahé Galicijcům a všem Španělům, bylo v minulosti pro Evropu a celé křesťanství bodem, který přitahoval a spojoval. Proto jsem se chtěl zde setkat s význačnými představiteli evropských orgánů, biskupů a organizací tohoto kontinentu. Všem adresuji své uctivé a srdečné pozdravy a chci s vámi tento večer uvažovat o Evropě.

Můj pohled se v těchto chvílích rozšiřuje nad celým evropským kontinentem, nad nesmírnou sítí komunikačních cest, které spojují mezi sebou města a národy, jež ho tvoří, a opět vidím ony cesty, které již od středověku přiváděly a přivádějí do Santiaga de Compostela – jak to ukazuje Svatý rok, jenž se tento rok slaví – nespočetné zástupy poutníků, přitahovaných úctou k apoštolovi.

Od XI. a XII. století pod vlivem mnichů z Cluny věřící ze všech koutů Evropy přicházeli ve stále větším množství k hrobu sv. Jakuba a rozšiřovali až po místa považovaná tehdy za „fines terrae“ onu slavnou „camino de Santiago“, po které již předtím putovali Španělé. Nacházeli přitom pomoc a útočiště u postav příkladné lásky, jako byli sv. Dominik de la Calzada a sv. Jan Ortega, či na místech, jako byla svatyně Virgen del Camino.

Sem přicházeli z Francie, Itálie, střední Evropy, severských zemí a slovanských

národů křesťané všech společenských vrstev, od králů po nejprostší venkovské obyvatele; křesťané všech duchovních úrovní, od svatých, jako byli František z Assisi a Brigita Švédská (pomineme-li tolik španělských světců), po veřejné hříšníky hledající pokání.

Celá Evropa nalezla sebe samu kolem „památky“ sv. Jakuba v těch samých stoletích, v nichž se utvářela jako jednotlivý a duchovně spojený kontinent. Proto i samotný Goethe bude tvrdit, že vědomí Evropy se zrodilo při pouti.

2. Pout' k sv. Jakubovi byla jedním z mocných prvků, které napomohly vzájemnému pochopení tak odlišných evropských národů, jako byly románské národy, Germáni, Keltové, Anglosasové a Slované. Pout' přibližovala, spojovala a sjednocovala ty kmeny, které postupně během staletí, získány kázáním Kristových svědků, přijaly evangelium a zároveň, můžeme říci, povstaly jako lid a národy.

Dějiny utváření evropských národů probíhají shodně s jejich evangelizací, a to natolik, že evropské hranice se shodují s hranicemi pronikání evangelia. Navzdory krvavým konfliktům, které postavily proti sobě evropské národy, a přes duchovní krize, jež poznačily život tohoto kontinentu – až po krize, jež kladou vědomí naší doby závažné otázky ohledně jeho budoucího osudu –, se po dvaceti staletích dějin musí říci, že evropská totožnost je nepochopitelná bez křesťanství, a že právě v něm se nacházejí ony společné kořeny, z kterých uzrávala civilizace tohoto kontinentu, jeho kultura, jeho dynamika, jeho činnost, jeho schopnost konstruktivního rozšiřování se také na ostatní kontinenty; jedním slovem všechno to, co tvoří jeho slávu.

A ještě v naší době duše Evropy zůstává sjednocena, protože vedle svého společného původu zastává tytéž křesťanské a lidské hodnoty, jako jsou hodnoty důstojnosti lidské osoby, hlubokého citu pro spravedlnost a svobodu, pracovitosti, ducha iniciativy, lásky k rodině, úcty k životu, tolerance a přání po spolupráci a míru: to jsou vlastnosti, které ji charakterizují.

3. Obracím svůj pohled k Evropě jako ke kontinentu, který nejvíc přispěl k rozvoji světa, a to jak v oblasti idejí, tak i v oblasti práce, věd a umění. A zatímco dobrořečím Pánu za to, že ji osvětil evangelijním světlem již od počátků apoštolského kázání, nemohu mlčet o stavu krize, v níž se nachází na prahu třetího tisíciletí křesťanského věku.

Mluvím k představitelům organizací zrozených pro evropskou spolupráci a bratřím v biskupské službě z různých místních církví Evropy. Krize se dotýká jak civil-

ního života, tak i náboženského. Na civilní úrovni se Evropa nachází rozdělena. Nepřirozená rozdělení připravují její národy o právo, aby se všechny vzájemně setkávaly v atmosféře přátelství a svobodně spojily své úsilí a tvořivost ve službě pokojnému soužití či v solidárním podílu na řešení problémů, které postihují další kontinenty. Civilní život je poznačený důsledky sekularizačních ideologií, které jdou od popření Boha či omezení náboženské svobody až po přemrštěnou důležitost připisovanou ekonomickému úspěchu ve vztahu k lidským hodnotám práce a výroby; od materialismu a hedonismu, které napadají hodnoty plodné a sjednocené rodiny a právě počatého života i mravní ochranu mládeže, až po «nihilismus», který, zatímco ozbrojuje ruku terorismu, odzbrojuje vůli čelit kritickým problémům, jako jsou problémy nových chudých, emigrantů, etnických a náboženských menšin a správného užívání informačních prostředků.

Evropa je mimoto rozdělena z hlediska náboženského. Ani ne tolik či hlavně z důvodu rozdělení, ke kterým došlo v průběhu věků, jako pro odpadnutí pokřtěných a věřících od hlubokých pravd jejich víry a od naukové a mravní síly onoho křesťanského vidění života, které osobám i společenstvím zaručuje vyváženost.

4. Proto já, Jan Pavel, syn polského národa, který se vždy považoval za evropský pro svůj původ, tradice, kulturu a životní vztahy; slovanského mezi románskými a románského mezi slovanskými; já, Petrův nástupce na římském stolci, stolci, který Kristus chtěl umístit do Evropy a který miluje pro jeho úsilí v šíření křesťanství po celém světě; já, římský biskup a pastýř všeobecné Církve, tě ze Santiaga vyzývám, stará Evropo, láskyplným voláním: Opět nalezni sebe samu. Buď sama sebou. Odkryj svůj původ. Oživ své kořeny. Žij opět těmi autentickými hodnotami, které učinily slavnými tvé dějiny a blahodárnou tvou přítomnost na ostatních kontinentech. Znovu vybuduj svou duchovní jednotu v atmosféře plného respektu k jiným náboženstvím a k opravdovým svobodám. Dej císaři, co je císařovo, a Bohu, co je Boží. Nepyšni se pro své vymoženosti, takže bys zapoměla na jejich možné negativní důsledky. Nepodléhej sklíčenosti kvůli kvantitativní ztrátě své velikosti ve světě nebo kvůli sociálním a kulturním krizím, které tě nyní postihují. Ještě můžeš být pro svět majákem civilizace a pobídkou k pokroku. Ostatní kontinenty na tebe hledí a očekávají od tebe stejnou odpověď, jakou dal Kristu sv. Jakub: «Mohu to».

5. Jestliže Evropa bude jednotnou, a může jí být s náležitým uznáním všech svých odlišností, včetně odlišností různých politických systémů; jestliže se Evropa navrá-

tí k tomu, aby v společenském životě myslela s tou pevností, kterou se vyznačují některá základní vyhlášení, jako ta, která jsou obsažena ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Evropské deklaraci lidských práv a v závěrečných aktech Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě; jestliže Evropa se navrátí k tomu, aby ve výslovně náboženském životě jednala s náležitým poznáním a úctou vůči Bohu, na němž se zakládá veškeré právo a veškerá spravedlnost; jestliže Evropa nově otevře své brány Kristu a nebude mít strach otevřít jeho spásonosné moci hranice států, politické a ekonomické systémy a široké pole kultury, civilizace a rozvoje, pak její budoucnost nebude ovládána nejistotou a strachem, ale spíše se otevře novému období života, jak vnitřního, tak i vnějšího, blahodárného a určujícího pro svět, který je stále ohrožován mraky války a možným uragánem atomového holocaustu.

6. V těchto chvílích mi přicházejí na mysl jména velkých osobností: mužů a žen, kteří dali lesk a slávu tomuto kontinentu svým talentem, schopností a ctnostmi. Seznam je tak početný mezi mysliteli, vědci, umělci, objeviteli, vynálezci, státníky, apoštoly a světci, že nepřipouští zkrácení. Oni tvoří povzbudivé dědictví příkladu a důvěry. Evropa má ještě v rezervě nesrovnatelnou lidskou energii, schopnou nést ji v této historické práci na jejím znovuzrození a ve službě lidstvu.

Je mi drahé nyní prostě připomenout sílu ducha Terezie Ježíšovy, jejíž památku jsem chtěl zvláště uctít během této cesty, a velkodušnost Maxmiliána Kolbeho, mučedníka lásky v koncentračním táboře v Osvětimi, jehož jsem nedávno prohlásil za svatého.

Zasluhují však zvláštní zmínku sv. Benedikt z Nursie a sv. Cyril a Metoděj, patroni Evropy. Od prvních dní svého pontifikátu jsem nepřestával zdůrazňovat mou starost o život Evropy a poukazovat na to, jaká jsou poučení, která vycházejí z ducha a jednání «patriarchy Západu» a «dvou řeckých bratrů», apoštolů slovanských národů.

Benedikt uměl spojit římskost s evangeliem, smysl pro univerzalitu a právo s hodnotou Boha a lidské osoby. Svým známým heslem «Ora et labora» - modli se a pracuj - nám zanechal dodnes platné pravidlo pro vyváženost osoby a společnosti, ohrožovaných převahou mít nad být.

Sv. Cyril a Metoděj uměli předejmut některé vymoženosti, které Církev plně přijala za své na II. vatikánském koncilu a jež se týkají inkulturace evangelijního poselství v příslušných civilizacích přijímáním jazyka, zvyků a ducha kmene s veš-

kerou plností jejich hodnoty. A toto uskutečnili v IX. století se schválením a podporou Apoštolského stolce, a dali tak místo oné přítomnosti křesťanství mezi slovanskými národy, která navzdory současným nahodilým obtížím zůstává dodnes nepotlačitelná. Těm evropským patronům jsem zasvětil poutě, proslovy, papežské dokumenty a veřejnou úctu, a tím vyprošoval jejich ochranu nad Evropou, a zároveň jsem novým generacím poukazoval na jejich myšlení a příklad.

Církev si je nadto vědoma místa, které jí náleží v duchovní a lidské obnově Evropy. Aniž by se domáhala určitého postavení, které zastávala v minulosti a jež současná doba vidí jako zcela překonané, tato Církev se jakožto Svatý stolec a katolické společenství dává do služeb tomu, aby přispěla k dosažení těch cílů, které zajišťují národům skutečný materiální, kulturní a duchovní blahobyt. Proto je také na diplomatické úrovni přítomna prostřednictvím svých pozorovatelů v různých společných nepolitických orgánech; ze stejného důvodu udržuje co možná nejrozsáhlejší diplomatické vztahy se státy; ze stejného motivu se účastnila v hodnosti člena konference v Helsinkách a podepsání jeho důležitých závěrečných akt, stejně jako setkání v Bělehradě a Madridu; z nichž posledně jmenované je právě dnes obnoveno a já mu přeji vše nejlepší v těchto chvílích, které pro Evropu nejsou snadné.

Je to však církevní život, který je především volán k odpovědnosti v tom, aby pokračoval ve vydávání svědectví služby a lásky, a tak přispěl k překonání současné krize kontinentu, jak jsem měl nedávno příležitost zopakovat na sympoziu Rady evropských biskupských konferencí.

7. Pomoc Boží bude s námi. Modlitba všech věřících nás doprovází. Dobrá vůle mnoha neznámých osob, tvůrců míru a pokroku, je přítomna mezi námi jako záruka toho, že toto poselství adresované evropským národům padne na úrodnou půdu.

Ježíš Kristus, Pán dějin, má otevřenou budoucnost pro velkodušná a svobodná rozhodnutí všech těch, kdo přijímají milost dobrých vnuknutí a angažují se v rozhodném úsilí o spravedlnost a lásku ve znamení plné úcty k pravdě a svobodě.

Svěčuji tyto myšlenky nejsvětější Panně, aby jim požehnala a učinila je plodné; a při vzpomínce na úctu, která se vzdává Matce Boží v přechetných svatyních Evropy, od Fatimy po Ostra Bramu, od Lurd a Loreta po Čenstochovou, ji prosím, aby přijala modlitby tolika srdcí, aby tak dobro zůstávalo i nadále radostnou skutečností v Evropě a Kristus udržoval náš kontinent vždy spojený s Bohem.

(*Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V/3 [1982], s. 1257-1263)

Ze španělského originálu přeložil Štěpán M. Filip OP.

Karl kardinál Lehmann

Nový elán pro Evropu

Přednáška při udělení doktorátu h. c.
univerzitou v Opole v Polsku dne 24. ledna 2002

Připadl mi úkol, abych poděkoval opolské univerzitě za to, že udělila panu kardinálu Vlkovi arcibiskupu pražskému a mně doktorát honoris causa. Byl jsem při této příležitosti požádán, a velice rád této prosbě vyhovuji, abych přednesl krátkou přednášku. Jako téma jsem si zvolil „*Nový elán pro Evropu*“. Jsem totiž přesvědčen, že vytváření nové Evropy vyžaduje stále nové impulsy a že z toho důvodu má zvláštní důležitost právě rozmanitá spolupráce regionů zde v Polsku i jinde – a to v různých oblastech.

Křesťanské poselství obsahuje ideu míru, spravedlnosti a v neposlední řadě i ideu vlasti, která může být označována různými způsoby, např. domov. Křesťanství zprostředkuje představu o lidském společenství, v němž, pokud je to jen možné, neexistuje to, co rozděluje. Pojmy mír, spravedlnost a vlast mají všechny co do činění s výstavbou společného evropského domu. Sjednocená Evropa má být podle názoru svých zakladatelů domem, který nabízí všem národům Evropy domov a dává jim možnost zachovat si svou kulturu a historicky oprávněnou svébytnost a žít spolu bez rozdělovacích hranic v míru, svobodě a blahobytu. Společný dům Evropy je stavěn na společné, podstatně křesťanský ovlivněné kultuře a historii i na živých hodnotách založených na křesťanské víře.

Projekt Evropy již pokročil daleko a bylo dosaženo mnohého. Padly rozdělovací hranice. Máme společný trh a Evropa je úspěšná ekonomicky. Od 1. ledna 2002 máme EURO. Evropa stanula na cestě k ústavnímu státu. Před několika týdny to znovu potvrdil její vrcholný orgán v Laeken (= předměstí Bruselu). Stěžejní otázkou bylo a je přijetí dalších členů do Evropského společenství a rovněž přerod Unie v ústavní stát. Obojí patří k sobě. Právě rozšiřování Unie podnítilo novou diskusi. Každý den přicházejí zprávy o závěrech Evropského parlamentu jednotlivých členských států i o výrocích osobností politického života ohledně procesu směřujícího k Evropské ústavě. Má být vytvořen Konvent. Má tento Konvent pouze připravovat opce, anebo má vytvořit závazné směrnice pro ministerskou radu? Jak bude

vypadat Evropské společenství na konci tohoto procesu? Jak mají být rozděleny kompetence? Má být pojata charta základních práv do ústavy evropského společenství? Evropský parlament i Evropská komise usilovně uvažují o svém postavení v budoucí Evropě. Evropský proces se tedy přes příležitostně protichůdné dojmy nevyznačuje žádnou stagnací.

Proč vůbec téma „Nový elán pro Evropu“ ?

První vyzývavá odpověď: Protože v Evropě sice je pohyb, ale nikoliv opravdový elán, švih. Všem politicky i technicky orientovaným aktivitám dnes chybí elán, který by strhl ty, kdo váhají nebo pochybují. Člověk se nemůže ubránit dojmu stagnace. Chybí hnací síla.

V počátcích měli otcové Evropy – Konrád Adenauer, Robert Schuman, Alcide de Gaspari, Jean Monnet, Paul-Henri Spaak a mnozí další – politické představy i politickou ctížádost. K těmto průkopníkům patří také Francois Mitterand a Helmut Kohl. Tradičním cílem právě německo-francouzské spolupráce bylo zosobňovat „hnací motor“ evropské integrace. Tento „hnací motor“ se poněkud zpomalil. Ve výzvě „Réveillons l'Europe“ zaznívá připomínka, že velké pokroky jsou plodem dávných rozhodnutí na evropské úrovni a že všechny řeči, které vyvolávají myšlenky o společných hodnotách a společném cíli evropských států, zároveň skrývají, že Evropa je už léta pacientem, který trpí chorobnou únavou. Takovouto diagnózu stanovilo celkem třináct osobností těsně spjatých s evropským procesem, mezi nimi Jacques Delors, Helmut Kohl a Jacques Santer. Kdy? Teprve v říjnu minulého roku! Závěrečná věta této výzvy zní: *Evropa spí. Probudíme ji!*

Proč taková výzva nepřichází od těch, kdo nyní nesou zodpovědnost? Měli by se zase najít státníci z celého srdce propagující tyto myšlenky, aby motivovali i ostatní.

K tomu, aby se Evropa probudila, jistě náleží požadavek silných institucí, opravdového pokroku, který by vedl k překonání národních států, k pohledu, který vidí dál přes prohlubování integrace a přes „acquis communautaire“. K tomu však patří také kromě apelu na tělo i oslovení duše. Vzestup nezaručí ani společná měna. K němu může dojít jen tehdy, podaří-li se účinně podpořit hospodářský pokrok i sociální solidaritu. Nepotřebujeme Evropany, kteří jen používají společnou měnu, nýbrž potřebujeme člověka „způsobilého být občanem Evropy“, občana „dospělého“. „Dospělý občan“, o němž se i v Německu stále znovu mluví, je takovým občanem, který není veden státem, ale jedná jak jen možno s vlastní zodpovědností.

Třebaže nejde přehlížet tendenci k individualizaci svědomí a přesvědčení, přece

nelze přehlížet, že přes slábnoucí vazbu lidí na náboženské vyznání nebo na církev, jak to můžeme příležitostně pozorovat, zůstává pro lidi důležitá smysl otevírající dimenze církví. Příkladem toho je reakce mnoha lidí po 11. září 2001. Církev mohou účinně přispívat k ožívování hierarchie hodnot. Hodnotová přesvědčení vyžadují konkrétní vzory. Největší oporou pro sjednocující se Evropu je proto jako dříve, tak i nyní křesťanská víra. Církev jsou starobylé a zároveň na budoucnost poukazující smyslotvorné instituce.

Zvláštního významu nabývá hodnotová orientace také pro země, které v blízké budoucnosti přistoupí k Evropské unii. Nestačí od nich vyžadovat dodržování „*acquis communautaire*“. Musí být zajištěno, aby tyto země mohly vidět, že jsou integrovány do Evropské unie i se svým bohatým kulturním a náboženským životem. Pokud se nepodaří dosáhnout toho, aby se oživilo přesvědčení o hodnotách, pak bude rozšiřování Unie únavnou historií a zemdenost Evropy, jak si na ni často stěžujeme, se možná spíše ještě zhorší. V této souvislosti bychom měli uvažovat o tom, zda by pojem pouhého „rozšiřování“ neměl být nahrazen pojmem *européizace*. Pojem „rozšiřování“ budí dojem, jako by šlo pouze o kvantitativní doplňování Evropy ve smyslu nové úplnosti. O to však nejde. Spíše jde o kvalitativní kulturní zdokonalování Evropy. Takovéto pojetí by vytvořilo základnu pro nové představy realizace evropského sjednocení a mohlo by přispět ke skutečné i spirituální dynamizaci procesu. Přitom patří podstatná role církvím, i když se nesmí tento úkol ukládat jenom jim.

Leckdy vidíme, že na západě i na východě Evropy převažují problémy asociace z perspektivy ekonomické a možná i politické. V tomto ohledu existují přes všechen pokrok předběžných jednání v přítomné době problémy ještě málo vyřešené, které se v zájmu jednotlivých zemí jistě nesmí přecházet. Např. v Polsku je skutečně elementární životní otázkou objasnění budoucnosti zemědělství – ano, pro mnohé zemědělce je to otázka přežití. Ale snad je třeba zdůraznit, že toto je oprávněný úhel pohledu, který ovšem vesměs vyžaduje rozšíření. V důsledku rozdělení Evropy železnou oponou, které trvalo celá desetiletí, jsme většinou zvyklí ztotožňovat Evropu příliš jen s Evropou západní. Stále zůstává nevyřešeným úkolem vedle kultur západních a jižních, vedle kulturního přínosu řeckého a latinského, germánského, a dokonce i arabského náležitě počítat s mnohem větším významem východoevropských dějin, ano i slovanského dědictví v Evropě. Mám dojem, že jsme ještě deset let po pádu komunistických diktatur dostatečně nepřijali v tomto ohledu, minimálně v našich hlavách, tuto hlubokou sounáležitost. Proto bychom

měli být fakticky mnohem opatrnější při používání slov, jako např. „rozšiřování“. Západní Evropa, zejména v hranicích Evropské unie, musí se vši skromností vzít na vědomí, že se nesmí chápat svou podstatou jako dokonalost sama, jako celek, k němuž ostatní právě jen přistupují. Jde tedy o víc, navrhuje-li mluvit raději o *européizaci*. Ostatně podobné problémy máme přece také v západní církvi. Proto nám papež Jan Pavel II., který se v této souvislosti vyjadřuje opravdu také jako Polák s duchovními, historickými i společenskými zkušenostmi této země, trvale připomíná ve svých projevech o Evropě, že Evropa musí dýchat oběma plícemi, východní i západní, a že má i slovanské apoštoly Cyrila a Metoděje.

To má zcela zvláštní smysl i s ohledem na místo a význam Evropy ve světě. Cítíme to nejen po 11. září 2001.

Také proto, aby mohla Evropa plnit svou vlastní roli ve světě, potřebuje vnitřní upevnění. Hodnoty, které může Evropa nabídnout, jsou výsledkem kulturních dějin Evropy, jež byly v průběhu staletí tvrdě vybojovány. Jsou i dnes vystaveny ustavičným útokům a musí být stále znovu objevovány, obnovovány i v budoucnu hájeny. Mají-li být uvedeny do světového společenství, v němž existují snahy o realizování těchto hodnot, ale kde existují též četné zvraty, pak je prvním předpokladem to, abychom se pro tyto hodnoty věrohodně angažovali a uvnitř společenství je přesvědčivě vysvětlovali. Principy lidských práv, sociální spravedlnosti, solidarity, svobody a míru se musí pro vlastní státní a společenský řád Evropy vyvíjet a používat v nových podmínkách. Je nezbytné rozvíjet nové cítění a zkušenost evropské sounáležitosti. Solidarity a sounáležitosti se však nedosáhne pouhými proklamacemi nebo povrchním nadšením pro Evropu.

Pro všechny úkoly společnosti potřebujeme tedy společné přesvědčení o hodnotách. Jak toho dosáhnout? Právě tak jako každý jednotlivý stát nemůže tuto hodnotovou orientaci vytvořit, tak ani Evropa sama o sobě. O to více však vyvstává otázka, kde jsou kořeny těchto sil, jež této abstraktní společnosti dávají především v etickém ohledu onu podstatu, která tuto společnost konkrétně historicky nese. Odkud má stát a společnost ono základní přesvědčení o smyslu lidského soužití, které sám stát či společnost nemohou zaručit? Moderní stát toto přesvědčení vytvářet nemůže, protože by se musel vzdát své světonázorové neutrality. Můžeme zde připomenout známá slova učitele státního práva Ernsta-Wolfganga Böckenförda: „Sekularizovaný stát i moderní společnost žijí z předpokladů, jež samy nemohou zaručit, ale na něž jsou elementárně odkázány. Tak záleží na těch společných právních hodnotách, zásadách a přesvědčeních, na nichž spočívají lidská a základní

práva, a zdůvodňují je. U kolébky mnoha takových základních hodnot stojí křesťanství; hodnot, které – ať se jejich podstata zdůvodňuje jakkoliv - představují univerzálně zprostředkovatelné a lidským rozumem uchopitelné poznání, respektive povinnost pro všechny.”

Jacques Delors, přesvědčením katolík a socialista, vytyčil roku 1992 z titulu svého postavení prezidenta Evropské komise za přednostní úkol církví, aby napomáhaly překonávat politováníhodný „morální deficit“, ježž on sám odhalil. Poukázal na absenci výrazné sociální dimenze, na politiku v oblasti životního prostředí a vědy i na velké bioetické otázky. Řekl: „Nepodaří-li se nám vrátit našemu kontinentu zase „duši“, boj v Evropě ztrácíme, protože víc než kdy jindy jsme konfrontováni s otázkami politickými a etickými. Při nich hraje církev a náboženství podstatnou úlohu.” Dnešní prezident Romano Prodi smýšlí podobně.

Nemělo by se zapomínat ani na to, že zakladatelé Evropy nebyli právě žádní byrokrati ani technokrati. Byli to zkušení politici, kteří byli citliví k požadavkům doby a lidí. Především to byli též přesvědčení křesťané, byli tedy spjati s náboženskými kořeny Evropy. Při svých úvahách stavěli do popředí občany. Jean Monnet k tomu řekl: „Nesjednocujeme státy, ale lid.” A připomněl to, co je pro Evropu na její křižovatce velmi aktuální: „Kdybych měl začínat ještě jednou, začal bych kulturou.” Alfred Gossler, proslulý evropský myslitel, který sice není členem žádné církve, ale přesto má pro úlohu církve sympatie, to vyjadřuje takto: „Pro výstavbu Evropy, jak si ji přejeme, není nutně významné slovo Evropa, nýbrž etický postoj, který zastávají jak věřící, tak nevěřící. Přitom připadá církvím enormní úloha, totiž dávat podněty k tomu, aby křesťanství udělalo maximum pro blaho celého společenství.”

K tomu, aby mohly církve tuto úlohu také plnit, potřebují volný prostor, ježž stát nesmí omezovat. Jedině takový volný prostor umožní církvím, aby mohly přispívat svým přínosem celku společnosti a aktivizovat účast jednotlivců a malých skupin. Poroto je tak významné, aby nebyly církve považovány jen za pouhou část občanské společnosti nebo za nevládní organizace, jak se to v současné době na evropské platformě často děje. Církve nejsou žádné organizace ve smyslu tzv. nevládních organizací, které sdružují zájmy svých členů, aby je účinněji zapojovaly do politiky. Církve plní své vlastní pověření, uložené jim v evangeliu – v přikázání lásky k bližnímu a v zastávání se spravedlnosti. V tomto je právní postavení církví v Evropě něčím podstatným, jak to také bylo uznáno v tzv. Prohlášení o církvích v amsterodamské smlouvě. V tomto prohlášení se Evropská unie přiznává

k duchovně náboženskému dědictví a uznává status církví v jednotlivých členských státech. Takovéto hodnocení je třeba dodržet a upevňovat. Ale nesmí to být chápáno jako něco, co se obrací do minulosti, jak se často děje. To v praxi znamená, že je relativizován význam daného problému pro přítomnou dobu. Jde přímo o iniciativní ofenzívu pro budoucnost. Proto by měly být církve lépe zapojeny do současného procesu obnovy. Proto mohou a chtějí podstatně přispívat k tomuto procesu obnovy jakožto činitelé, kteří zastávají a uchovávají základní aspekty duchovních a náboženských základů Evropy. To znovu zdůrazňuje Komise biskupských konferencí Evropského společenství (COMECE) ve své výzvě k Evropské radě v Laeken. V této výzvě se připomíná, že církve mají možnost účastnit se práce ustavujícího se Konventu.

V nynější době prožíváme ve světě velký zlom. Také Evropská unie stojí na křižovatce. Takto to vidí belgická Prezidentská rada ve svém prohlášení k vrcholnému setkání v Laeken. Nebezpečí, jež hrozí zvenčí, stejně jako naléhavé otázky, které se v současné době na evropské úrovni kladou, jako např. o bioetice nebo přistěhovalectví či o sociálních právech zaměstnanců, si žádají odpověď.

Musíme se ptát, jak může ekonomicky úspěšná západoevropská společnost překonat svou kulturní apatii. Vzhledem k nutnosti integrace Evropy, která nemá homogenní charakter, nýbrž se vyznačuje rozdílností kultur, mohou právě církve přispívat k zintenzivnění europeizace Evropské unie a to tím, že si budou uvědomovat svou tradiční na víře založenou opci pro ty, kdo jsou modernizací poškozo-
vání – tím, že budou podporovat zdroje občanské společnosti, tím, že budou vyžadovat základní sociálně etické rozhovory o spravedlivém hospodářství, politické participaci a kulturní integritě.

Jak jsem již požadoval na posledním kongresu Evropské společnosti pro katolickou teologii v srpnu 2001 ve Štýrském Hradci (Graz), nesmí se vyskytovat žádná evropská převaha na úkor regionální identity. Brusel se nesmí stát velkým buldozerem, který by převálcoval regionální zvláštnosti. Tu a tam se vyskytující přehnané úsilí po jednotě nesmí ignorovat mnohost jazyků nebo mnohost forem myšlení a životních stylů Evropy. K tomuto aspektu se ještě zvlášť vrátím.

Nesmíme však obracet svůj pohled pouze na Evropu. To se tak nedělo ani v její historii (srov. G. Schulz, *Evropa und der Globus*, Stuttgart 2001). Evropa musí co nejdříve dokázat svou odpovědnost za chudé na celém světě, za rozvojové země, hlad, zadlužení, za množství nespravedlnosti a za ohrožení stvoření.

V této souvislosti musí církve vyvíjet mnohem silnější odpor proti chybám

v rozvoji a podporovat takové evropské smýšlení, které víc a víc odpovídá své globální zodpovědnosti. K tomu dochází na jedné straně intenzivní angažovaností ve prospěch lidí v zemích třetího světa, ale existuje také spolupráce na regionální úrovni, především pokud jde o vyrovnání a smíření mezi státy, které v posledním století stály nepřátelsky proti sobě ve vražedných válkách a často byly dalekosáhle poničeny. Tak existují už velmi záhy nové počátky, ano na západě již za druhé světové války, např. francouzský biskup P. M. Théas z Lurd v březnu 1945 inicioval výzvu k modlitbám za mír a za smíření s Němci, z čehož vlastně vzniklo hnutí Pax Christi jako mezinárodní katolické mírové hnutí, které dnes účinně působí ve více než 50 zemích světa.

K těmto snahám musí být přiřazeno smíření s našimi sousedními státy ve východní a jihovýchodní Evropě. Nemusím zde vypočítávat dlouhou cestu smíření německo–polského, které vyvrcholilo slavnou výměnou dopisů mezi německým a polským episkopátem na konci II. vatikánského koncilu. K něčemu podobnému došlo také mezi Československou, resp. Českou biskupskou konferencí a Německou biskupskou konferencí, zvláště za převratu 1989/90, přičemž myslím v této souvislosti také na plodnou kooperaci s pražským arcibiskupem Miloslavem kardinálem Vlkem a zejména i s jeho statečným předchůdcem Františkem kardinálem Tomáškem. Také o tom máme důležité texty.

Dnešní projev mi však dává příležitost rozvést tato hlediska do větší šířky. Jde při tom o vyrovnání a smír mezi národy. To je a zůstává důležité. Ale v regionech existuje i kooperace překračující hranice národů. Máme dnes mnoho takových pomalu se rozvíjejících regionů, které v omezeném rozsahu „stavějí mosty“ k sousedním státům. V západní Evropě stačí uvést alespoň styky mezi Francií, případně alsaskem, Bazilejí a Švýcarskem, jakož i s Německem, případně s arcibiskupstvím Freiburg, ale úzkou regionální spolupráci představuje v prostoru Cáchy – Lüttich setkání Německa, Belgie, Holandska a Lucemburska.

Než však bude přesněji vysvětlena církevní dimenze, je nutný malý exkurz o významu tzv. regionalismu v souvislosti s evropským sjednocováním. Nezřídka je pokládáno zvláště ze strany těch, kdo hlásají centralismus, zdůrazňování regionů jako něco sekundárního. Jistě existuje poněkud nostalgický regionalismus, který by se rád omezil vůči spojování větší Evropy do provinciální přehlednosti. To by byl konec konců pouze kompenzační fenomén, který by chtěl vytvořit v rámci celé Evropy emocionální vyrovnání vůči modernizačním postupům. Tuto cestu nelze doporučovat. Skrývá se za ní totiž starost o zachování přehledných životních pro-

storů proti abstraktnosti velkoprostorového útvaru v evropské společnosti. Ale to ještě nestačí. Žijeme ve vzrůstající civilizační komplexnosti, v níž na jedné straně existuje potřeba jistých ústředních řídicích kapacit, na druhé straně však roste podíl civilizačních životních podmínek, které už nejsou centrálním řízením dosažitelné. Proto musíme současně vidět vždy centrálu i region. Centralistický stát nemůže sám zůstat absolutním měřítkem. Ve vyspělých průmyslových společnostech se musí brát mnohem větší ohled na regionální zvláštnosti. To má za následek, že dohody a úmluvy v regionální oblasti jsou pro účinnou sebeorganizaci účastníků mnohem slibnější než pouhá státní opatření z centra. V tomto smyslu tedy existuje proti každému romantickému regionalismu určitá moderní tendence k regionalizaci a federalizaci, bez níž nová velká Evropa nemůže žít. To má za následek, že uvnitř Evropy vznikají nové formy mezistátních vztahů. I dnes existuje již častá praxe kooperace regionálních územních korporací vytvářených přes hranice. Můžeme dobře poznat, že takové zásady rovněž spoluurčují komunální politiku.

V těchto regionálních svazcích hrají důležitou roli církve. Už v celé perspektivě historie vždycky existovala mnohá „přemostění“ vedoucí přes hranice národů. To souvisí s tím, že jsme přes určitou národnost integrováni vesměs do všeobšíhlé světové církve. Musíme tedy vedle velkých, opravdu národních kooperačních aktivit poznávat i podporovat nové formy spolupráce v této přehledné regionální oblasti. Proto si myslím, že právě také v oblasti biskupství Zhořelec, arcibiskupství Wrocław a Katowice i biskupství Legnice, Opole, Gliwice a možná také Gorzov, začíná působit zprvu váhavě, ale stále silněji takové nové regionální společenství. Na české straně je nepochybně možné jmenovat vedle pražské metropole biskupství litoměřické, královéhradecké a arcibiskupství olomoucké. Možná, že budeme brzy mluvit ještě o větším počtu regionů, které právě nyní vznikají. Vždyť v posledních letech máme stále nové a přesvědčivé příklady spolupráce, především v oblasti pastorační a charity.

V pastorační a v charitativní činnosti také nepochybně existuje reálná možnost obnovit region, který je spojovacím článkem a který má silný církevní vliv, totiž Horní Slezsko. Přitom však nejde již o národnostní spor ohledně příslušnosti, nýbrž o společnou péči velkého kulturního území. Mohu ze strany německy mluvící církve uvést dědictví Edith Steinové nebo profesorů Ericha Przywary SJ, Huberta Jedina, Rudolfa Schnackenburga, Otto Kusse, Bernharda Poschmanna a Lea kardinála Scheffczyka, kteří z tohoto regionu pocházejí. Přitom nemusím zdůrazňovat, jak plodná je spolupráce v tomto pohraničním regionu i pokud jde o lidi, kteří bydlí na

opačné straně hranic. Překonání této hranice, která se do značné míry stávala také předělem blahobytu a hranicí proti uprchlíkům a přistěhovalcům, se společně může mnohem lépe stávat skutečností.

Biskupství Mohuč mělo již mnoho let užší partnerství s biskupstvím Opole, založeným v roce 1972. V těchto třiceti letech položil základ k trvalé přátelské spolupráci zvláště biskup Nossol, který během svého delšího akademického pobytu na mohučské univerzitě byl v roce 1977, tedy před 25 lety, jmenován opolským biskupem, a dlouholetý mohučský generální vikář, apoštolský protonotář Dr. h. c. Martin Luley. Na znamení pokračování v těchto přátelských vztazích přišel spolu s nimi do Opole také generální vikář prelát Dr. Werner Guballa a další členové vedení diecéze. Máme radost a jsme vděční, že máte nyní nově vzniklou univerzitu s teologickou fakultou, což může jenom podporovat výměnu našich studentů a vyučujících. Mohu také potvrdit různá setkání mezi teologickou fakultou v Míšni a v Opole.

To všechno by nevzniklo bez velkého „stavitele mostů“, arcibiskupa prof. Dr. a Dr. h. c. Alfonse Nossola. Je v pravém smyslu slova opravdový pontifex. Již dříve „postavil mosty“ porozumění a smíření mezi německou menšinou a polskou většinou v této hornoslezské diecézi, a tím přispěl vynikajícím způsobem ke smírnému a plodnému soužití Poláků a Němců ve spojené Evropě. K tomu je navíc jedinečným průkopníkem tohoto dialogu mezi našimi zeměmi i v různých regionech. Může se totiž zapojovat na poli teologie do dialogu z obou stran, polské i německé. Zná mistrně nejen novější teologii v německy mluvících zemích, ale od svých prvních prací je vynikajícím vášnivě ekumenickým teologem, který je vysoce uznáván na mezinárodním fóru na východě i na západě. To všechno je patrné z mnohých spisů opolského arcibiskupa. Přitom uvedu jen svazek jeho statí „Člověk potřebuje teologii“ (vyd. Hans Urs von Balthasar, „Der Mensch braucht Theologie“, Einsiedeln 1986) a doufám, že v tomto památném roce bude moci následovat obsáhlý svazek „Dialog – smíření – ekuména. Cesty ke křesťanské Evropě zítřka.“ Je to památný rok. Třicet let od založení biskupství, 25 let od jmenování arcibiskupa Nossola, jehož sedmdesátiny smíme v tomto roce slavit.

Tak se radujeme v Praze i v Mohuči, my, kteří jsme bez toho už 1 200 let spolu spjati, že u příležitosti udělení doktorátu h. c. můžeme zároveň arcibiskupu Alfonsu Nossolovi, jehož mnozí v Německu i mimo církve považují za svého přítele, poděkovat za jeho službu pro porozumění a smíření, kterou nám všem neochvějně prokazoval na cestě k větší Evropě, na cestě, v níž plodně ze všech sil pokračuje jím

rozmanitě inspirovaná teologická fakulta. Též ve jménu svého dvojčete, arcibiskupa Miloslava Vlka děkuji za prokázanou poctu a přeji vám všem hojné Boží požehnání.

Přeložil Zdeněk Cyril Fišer OP.

Karl kardinál Lehmann (1936), Dr. theol., Dr. phil., Dr. h.c. mult., je biskupem mohučským. 21.2.2001 jmenován kardinálem. Především je znám jako profesor dogmatiky, schopný diskutér, obratný diplomat, o čemž svědčí také jeho dlouhodobé předsednictví v čele Německé biskupské konference, jako i jeho následnictví po kardinálu Vlкови v úřadě prezidenta Evropské biskupské konference. Vydal množství knih a odborných článků. Několikrát také navštívil Prahu, kde představil především základní principy vztahů církve a státu a postavení církve v moderní občanské pluralitní společnosti. V Salve 4'01 byla recenzována jeho poslední kniha rozhovorů *Es ist Zeit an Gott zu denken*.

Franz kardinál König

Duchovní dobrodružství Evropy

Má země, Rakousko, až dosud pokojný a stabilní stát, většinou nevěvodící titulům novin, byla náhle přes noc uvržena do bolestné krize. Odezva je nejen domácí, ale i mezinárodní. Jako by se znovu náhle otevřela zranění, o kterých jsme si mysleli, že jsou již vyhojena.

Politická krize vyvolaná vstupem krajně pravicové Strany Svobodných vedené Jörgem Haiderem do vlády, představuje dilema pro dalších 14 zemí Evropské unie. Do jaké míry má tato nyní ekonomicky více méně sjednocená unie politické právo společně postupovat proti členskému státu? Může a měla by Unie a obzvláště Evropský parlament zasahovat politicky či právně do formování vlády jednoho ze svých členských států?

Tato otázka okamžitě vyvolává další: Dát Evropské unii nezbytnou autoritu, aby jí členský stát musel skládat účty a aby mohla uložit sankce, v zájmu celku, jestliže budou jednotlivé země ochotné omezit svoji svrchovanost?

Zde se uplatňuje princip subsidiarity obsažený v preambuli Maastrichtské dohody. Aby byla umožněna společná aktivita na Evropské úrovni, každý jednotlivý stát by se měl vzdát co nejmenší části své suverenity, tj. tolik, a pouze tolik, kolik je nezbytně nutné.

Z tohoto pohledu nabývá na nové závažnosti Christopher Dawson, anglický katolický historik, jehož práce vzbuzují nový zájem ve Spojených státech. Jeho kniha z roku 1932 „Vytváření Evropy: Úvod do dějin evropské jednoty“ byla znovu vydána roku 1945. V úvodu nastiňuje svoji ideu jednoty v evropské historii. „Nejhlubším základem naší kultury není národní stát, ale evropská jednota. Je pravda, že tato jednota dosud nedosáhla politické formy, a snad ji ani nikdy nedosáhne, ale přesto je to skutečná společnost, nikoliv intelektuální abstrakce, a pouze skrze své společenství v této společnosti mohly různé národní kultury dosáhnout své nynější podoby“. A následující slova jsou prorocká: „Pokud má naše civilizace přežít, je nutné, aby vytvořila vědomí společné Evropy a pocit historické a organické jednoty.“

Po druhé světové válce byl evropský kontinent rozdělen tzv. železnou oponou. V následujících letech se dvakrát jasně projevila touha po nerozdělené Evropě.

Poprvé se tak stalo v západní Evropě počátkem padesátých let, kdy „otcové zakladatelé“ Evropského společenství – Robert Schuman, Jean Monnet, Alcide de Gasperi a Konrad Adenauer – započali svoji velikou iniciativu.

Touha po sjednocené Evropě se znovu prodrala na povrch po pádu komunismu v letech 1989-90, tentokrát ve východní Evropě. Anglický historik Timothy Garton Ash sám zažil pohnuté události „sametové revoluce“ v Praze. V poslední kapitole své knížky „My, národ“, kterou napsal po svém návratu z návštěvy východní Evropy, říká: „Někdy jsem si myslel, že to skutečné rozdělení probíhá mezi těmi (na Západě), kteří mají Evropu, a těmi (na Východě), kteří v ní věří.“ A potom dodává: „Obrat, který lidé používají k shrnutí toho, co se děje, je návrat do Evropy“.

Tento obrat „návrat do Evropy“ byl znovu slyšet na shromáždění Rady Evropy ve Strasbourgu koncem ledna 1990. Tehdejší polský premiér Tadeusz Mazowiecki společně s maďarským premiérem předložili své formální žádosti o členství v Radě. Reportáž, která se objevila ve švýcarském deníku Neue Zürcher Zeitung, zaznamenala, jak „s důstojnou zdrženlivostí, ale přesto se zjevným pohnutím“ Mazowiecky „hovořil o návratu Polska do Evropy, o všeobecné evropské renesanci“. Mazowiecky vysvětloval, že bez svých středo- a východoevropských členů Evropa „neexistovala plně“ v letech, kdy byla rozdělena. Pro východní Evropu byl tedy nový počátek po pádu komunismu „návratem do nerozdělené, zcela dospělé Evropy, rozprostírající se od Atlantiku po Ural“.

Společně se sílícími ekonomickými a politickými zájmy narůstalo také volání po duchovních a náboženských silách. Zatímco zprvu křesťanské církve zůstávaly zdánlivě stranou, postupně poznávaly své poslání a příležitosti. Směřování spojené s ekumenismem, které vytyčil Druhý vatikánský koncil, počalo přinášet své plody. Poprvé měli katoličtí biskupové a teologové evropských diecézí možnost se navzájem poznat a plánovat budoucnost na úrovni celé církve.

V roce 1977 a 1980 se evropské biskupské konference začaly zabývat myšlenkou evropské spolupráce na duchovní úrovni a začaly ji podporovat. Na své pouti do Santiaga de Compostela papež Jan Pavel II. vyjádřil duchovní situaci a atmosféru pokoncilních let: „Já, Jan Pavel, syn polského národa, který se vždy považoval za evropský pro svůj původ, tradice, kulturu a životní vztahy; slovanského mezi románskými a románského mezi slovanskými; já, Petrův nástupce na římském stolci, stolci, který Kristus chtěl umístit do Evropy a který miluje pro jeho úsilí v šíření křesťanství po celém světě; já, římský biskup a pastýř všeobecné Církve, tě vyzývám, stará Evropo, láskyplným voláním: Opět nalezní sebe samu. Buď sama sebou.

Odkryj svůj původ. Oživ své kořeny. Žij opět těmi autentickými hodnotami, které učinily slavnými tvé dějiny a blahodárnou tvou přítomnost na ostatních kontinentech. Znovu vybuduj svou duchovní jednotu v atmosféře plného respektu k jiným náboženstvím a k opravdovým svobodám. Ještě můžeš být pro svět majákem civilizace a pobídkou k pokroku. Ostatní kontinenty na tebe hledí a očekávají od tebe stejnou odpověď, jakou dal Kristu sv. Jakub: Mohu to.“

Uprostřed nejistot a zvrátů postkomunistické éry se proto musíme ptát: Prastará Evropo, jak vidíš sama sebe? Věříš ještě v budoucnost nové Evropy? Dovolte mi zde přiložit své osobní přesvědčení: žádný jiný kontinent, žádná jiná část světa nepřispěla tolik k objevování a rozvoji světa. Ale Evropa se svými moderními, dokonce ateistickými filosofiemi a žízni po materiálním bohatství a technologickém pokroku měla také negativní vliv. Měli bychom tedy varovat ostatní kontinenty, aby neopakovaly naše chyby: Nepodceňujte duchovní síly, které pracují pro vzájemný respekt, pokoj a porozumění.

Vidím dvě velká znamení naděje. Zaprvé pojetí lidské důstojnosti a lidských práv již po dlouhý čas získávají na uznání a otevírají nové horizonty pro Evropu a její budoucnost. Obojí je zakořeněno v křesťanství. Obojí se poprvé objevilo v Evropě a obojí je velkou výzvou pro budoucnost Evropy. V prosinci 1989 myšlenka lidských práv ukázala svoji výbušnou sílu, když v Lipsku, Praze a Moskvě tisíce lidí, z nichž mnoho bylo mladých, vyznaly svoji víru v její dodržování. Marxistický kolos byl díky nim zničen.

Zadruhé je zde vzestup ekumenického dialogu – jak v rámci církví, tak i mezi církvemi a ostatními náboženstvími. Mír v Evropě je spjat s úsilím ekumenického hnutí a mezináboženského dialogu na cestě k usmíření. Kontakty s judaismem již dosáhly určitého pokroku, avšak dialog s islámem je stále obtížný. Bude úkolem křesťanských církví, aby nezůstaly rozděleny, pokud chtějí být schopny připomenout Evropě její historické základy. Její duchovní soudržnost nebyla dosud dostatečně uznána, jak ukazuje krize v Rakousku. Konflikty mezi odlišnými jazykovými a etnickými skupinami v Evropě a historie jejích národních států zakrývají duchovní jádro, které je v podtextu.

Francouzský historik Carbonell se tomuto tématu hodně věnoval. Poté, co nějaký čas pobýval v Rusku, Číně a Brazílii, dospěl k závěru, že ne všichni chápou Evropu s její výjimečnou a jedinečnou historií. Jeho poslední kniha, která má právě teď vyjít, má provokativní název „Evropská historie Evropy“. Ve dvou obsáhlých dílech se autor pokouší vysvětlit, že dnes je znovu nutné říci Evropanům, proč jsou

Evropany.

Evropa dnes čelí tlakům globalizace. Pro národní státy bude těžké vzdorovat. Pouze kontinenty, které zvládnou jednotu v odlišnostech, toho budou schopné. A ekonomická jednota samotná nestačí. Pojdme krátce zvážit možnosti pro sjednocení Evropy.

Jednou z nich je stáhnout se zpět a vrátit se k národnímu státu. Nebylo by to ale nutně provázeno šovinismem, jingoismem, a snad dokonce válkou? Během svého dlouhého života jsem byl svědkem takového oddělování i hrůz, které to může přinést.

Jinou možností je centralizovaná nedemokratická Evropská unie, která porušuje princip subsidiarity a vměšuje se a vstupuje, kam by neměla. Proti takovéto instituci se postaví všechny opravdové demokracie.

Cílem nás křesťanů musí být klást to, co máme společné, nad to, co nás rozděluje. Odpovědí je zajisté jednota v různosti, konkrétně takové sjednocení evropských států, ve kterém má každý největší možnou míru svobody, limitovanou pouze tím, že nesmí ohrozit svobodu ostatních členů. A my všichni – tj. všichni lidé dobré vůle, ale obzvláště politikové – jsme k tomuto povolání. Budoucnost nebude záviset na euru nebo ekonomické konvergenci. Lidé, a ne systémy řídí svět. Takže problémem není euro. My Evropané jsme tím problémem. Záleží to na nás.

The Tablet 26. 2. 2000

Přeložila Mgr. Radka Štěpánka Macháčková OP.

Franz kardinál König, vídeňský emeritní arcibiskup, se narodil 3. 8. 1905. V roce 1958 jej papež Jan XXIII. jmenoval kardinálem. Je známý jako profesor religionistiky svým dílem *Náboženství světa*. Během II. vatikánského koncilu vstoupil do celosvětového povědomí jako velký stoupenec reformy tohoto koncilu. Ve Vídni zakládá ekumenický institut *Pro oriente*, kde se koncentruje ekumenické úsilí napříč rozdělenou Evropou. Mimo jiné je známa i jeho církevní diplomatická činnost ve vztahu k bývalé ČSSR, Polsku a Maďarsku. Přes úctyhodný věk zůstává stále činný s živým zájmem o nově se rodící Evropu.

Dominik Duka OP

Náboženský základ pojmu Evropa v kontextu 20. století

Hovořit o pojmu Evropa z jakéhokoliv hlediska je spojeno s celým řetězcem nedořešených problémů. Kdo s jistotou vymezí geografické hranice našeho kontinentu? Západní hranice v Atlantiku, mys „Finis terrae“, je pouze výchozí bod, ale směrem na východ se v rámci historie prostor Evropy nejen rozrůstal, ale někdy i zmenšoval, jak tomu bylo nakonec ještě před několika lety.

Obdobné potíže bude mít i kulturní historik, avšak stanovit hranice znamená sledovat mapu námořních objevů a zaznamenat vystěhovalecké vlny obyvatel našeho kontinentu: Nového světa obou Amerik, Austrálie a Nového Zélandu. Západní svět se tak stává také světem evropské kultury.

Hovořit o Evropě z náboženského hlediska je velkým paradoxem. Náboženský fenomén Evropy má totiž svou kolébkou v Asii, v Izraeli, v zemi, která byla křižovatkou kultur a civilizací Asie a Afriky, tj. Mezopotámie a Egypta. Až v posledku přichází Řecko a Řím.

Není snad naše vize Evropy jakousi staronovou ideologií, která má zastřít bezradnost jedněch a dopomoci k moci těm druhým, zatím nám neznámým strukturám?

Rád bych se tu zmínil o náboženském pojetí fenoménu, který nazýváme Evropa. Mluvit o Evropě z církevního hlediska není anachronismem minulých let. Vytvoření Evropské unie je dílem tří evropských politiků - Roberta Schumana, Alcide de Gasperiho a Konráda Adenauera. Jejich dílo bylo inspirováno náboženskými, či přesněji křesťanskými ideály. Pařížský kardinál J.M. Lustiger ve své studii o Evropě vyslovil názor, že náboženský fenomén Evropy má svůj základ ve Zjevení. Tento pojem patří k židovsko-křesťanské tradici, která po staletí formovala evropský život, jeho kulturu a civilizaci. Z náboženského hlediska nemůžeme hovořit o Evropě jako o federaci či konfederaci stávajících států či různě tvořených regionů. Boží zjevení tradované nám souborem knih Starého a Nového zákona není adresováno určitým geografickým útvarům či státním orgánům. Kardinál Lustiger vidí Evropu národů, etnik či etnických skupin.

Máme-li být otevření, musíme přiznat, že ani tento pohled není přesný. Jednak: které národy by tvořily Evropu, a pak, co s národy či částmi národů, které se vydaly do Nového světa? Avšak obrací se Boží zjevení či zjevující se Bůh na kolektivní „já“ národů, či se jedná o osobní, přesněji interpersonální komunikaci mezi Bohem a člověkem jako jednotlivcem? Sledujeme-li dějiny Božího zjevení, vidíme, jak na stránkách Starého zákona se tyto dvě formy komunikace prolínají. Bůh komunikuje s patriarchou, který reprezentuje celé etnikum, komunikuje s Mojžíšem, který zastupuje kmenovou federaci, z které se později vytvoří společenství izraelského národa. Na hoře Sinaji předává Bůh Mojžíšovi desky Zákona a příkazy tohoto zákona se obracejí na jedince. Vyžadují jeho osobní zodpovědnost. Není možné se ukrývat za anonymním „my“ či „oni“. Dále jsou to proroci, kteří rozvíjejí a prohlubují personalistické pojetí etiky, jako např. prorok Ezechiel, a to mnohem dříve, než se podařilo řeckým filozofům vytrhnout člověka z rukou osudu. (Nakolik se jim to vůbec podařilo.)

Listujeme-li stránkami Nového zákona, který nám zprostředkovává Boží zjevení v Ježíši Kristu, je zde tento personalistický rys umocněn na nejvyšší míru, aniž by uzamknul člověka do věže sobeckého solipsismu současnosti.

Trinitární zjevení osobního Boha, kdy pojetí osoby nese v sobě esenciální otevřenost k druhému, doplňuje starozákonní vztah Bůh a člověk. A tak Bůh sám není ve svém vnitřním životě v sebe uzavřené jsoucno, ale je bohatstvím života, společenstvím lásky. Tato křesťanská trinitární teologie se formovala pomocí řecké filozofie na prvních sedmi koncilech církve. Vytvořila nejen základy trojičního dogmatu a kristologie, ale položila základy pojetí člověka jako bytosti s nezadatelnými právy.

Častá představa náboženství či křesťanství v našem evropském kontextu, a ještě výrazněji v naší zemi, je spojována s kodexem mravních, právních a rituálních předpisů, kdy náboženský člověk se jeví jako otrok těchto norem či instituce, která tyto normy hlásá. Čteme-li pozorně knihy Božího zjevení, pak jsme svědky toho, že nejprve Bůh zmíněnou osobu osloví, a vytvoří se tak osobní společenství. Bůh nevyslovuje pouze požadavky, ale uzavírá také smlouvu, kdy i on se zavazuje plnit určité závazky vyplývající z této smlouvy, a co více, člověku se dostává možnost volby – rozhodnutí. Na Sinaji přijímá Mojžíš desky Zákona (Desatera) jako průvodce na cestu ke svobodě do zaslíbené země.

V Novém zákoně, když Ježíš Kristus uzavírá novou smlouvu, nenazývá své učedníky služebníky, ale přáteli. Boží partnerství, přátelství provází člověka, který

ve svobodě přijímá svou zodpovědnost a odevzdává své rozhodnutí.

Náboženský fenomén Evropy spočívá na těchto základech. Není to Evropa států ani Evropa národů, ale Evropa lidí. Není to Evropa kolektivních totalitarismů ani Evropa do sebe uzavřených individuí. Je to ideál, ale ideál vždycky musí být náročný, má být hodně vysoko, aby byl viditelný.

Snad namítnete, že náboženství a historický vývoj Evropy vypadaly trochu jinak. Ano, ale ne tak docela.

Křesťanství a židovství nevstoupily do dějin Evropy jako státní náboženství. Známe nejen dějiny triumfu, ale dlouhé, předlouhé období pronásledování. Bez nadsázky můžeme tvrdit, že starověk a moderní doba představují období náboženského pronásledování, které neznají jiné kontinenty.

Rané křesťanství je po celá tři staletí náboženstvím osobního rozhodnutí. V době největší nesvobody vyžaduje od svých souvěrců svobodné osobní rozhodnutí. Vědomí náboženské svobody – osobního rozhodnutí si uchoval i vrcholný středověk, jak o tom svědčí teologická suma sv. Tomáše Akvinského, aniž by překonal rozpor svobody vyznání. Problém svobody nejen náboženské zaměstnával i velké magistraty univerzity v Salamance v 16. století v době dobývání Ameriky (viz Francisco de Vitoria).

Bylo by však nepravdivé, kdybychom přešli bez povšimnutí i druhou linii vývoje, která je mnohem problematičtější. Hovoříme často a neprávem o konstantinské éře či konstantinovské formě křesťanství. Správněji musíme mluvit o Justinianově či Theodosiově éře, která vytvořila z křesťanství státní náboženství, kde se náboženská a světská sféra prolínají. V tomto případě můžeme hovořit o nešťastném dědictví antického světa. Zjednodušeně hovoříme o cesaropapismu, což však vůbec nevystihuje podstatu problému. Byzanc viděla v císaři nástupce Ježíše Krista, tedy nejvyšší, totální hlavu celé společnosti. Později Moskva, jako třetí Řím, viděla v caru zástupce samého Boha. To je podstatou samodržaví. Ano, bolševická sekularizace nezabavila generálního tajemníka postavení nejvyšší, totální hlavy celé společnosti. Rezidua těchto teologických představ vytvářejí celou řadu problémů nejen v ekumenickém dialogu mezi církvemi, ale narážíme na ně i v politické sféře, jako např. v balkánském konfliktu.

Západní tzv. papocesarismus vyrostl z jiných kořenů. V době barbarských nájездů na Řím stal se římský biskup otcem města (Atila – Lev Veliký, podobně Řehoř Veliký), tedy papežem. Pád Západořímské říše otevřel cestu církvi, která v civilizačním úpadku společnosti převzala do rukou celou řadu společenských

institucí, i státní organizace přechází do rukou církevní inteligence (biskupů a kněží). Tento proces vyústí v pozdější konflikt mezi klérem a laickou veřejností. Reformy Karla Velikého vedly ještě k většímu prolínání státu a církve. Jistou autonomii i v tomto období si zachovaly především církevní řehole, a to především mendikantské řády z 13. století.

Reformace sama neznamenalá ve své původní formě řešení problémů. Jásot „laické“ historie není příliš rozumný. Dr. Martin Luther podrobil nejen instituci církve státu, ale i sféru náboženského života, který představuje významnou část svobody svědomí. J. Kalvín namísto světského feudála posadil městskou radu. A tak lze konstatovat, že toto řešení bylo o něco menším zlem. Selhání protestantských zemí v období totalitarismu je dokladem dobře míněného, ale špatného řešení křesťanské svobody. Samy konfesní války v 16. a 17. st. zdiskreditovaly podstatu křesťanství. Osvícenský racionalismus v mnoha případech se stal v extrémních polohách krvavou tyraní (srov. jakobínský teror) a jakousi předehrou totalitarismu 20. století.

Rozum, stát, národ, třída, strana byly dosazovány na „Boží trůn“ s výsledkem nejen problematickým, ale často hrůzně katastrofickým. Není nutné v našem prostoru a s naší zkušeností odvolávat se na Hannah Arendtovou, která měla odvahu ukázat prstem na viníka našich utrpení.

Nebylo by však spravedlivé, kdybychom prohlásili celý vývoj od osvícenství po naše dny za jakousi deviaci. Proces rozplétání spletnice náboženské a světské sféry patří k velkolepému rozvoji teologického myšlení v 19. a 20. století. Téměř půldruhého století po Francouzské revoluci zněla výzva Dominika Henryho Lacordaire OP „Svobodná církev ve svobodném státě“ bez výrazné odezvy na obou stranách sporu. Maritainův „Integrální humanismus“ a Mounierův personalismus připravily přijetí Lacordairovy výzvy v Chartě OSN o náboženské svobodě a v Prohlášení o náboženské svobodě na II. vatikánském koncilu.

Tímto historickým exkurzem končím a chci posluchače sympozia ujistit, že není třeba se obávat „Boží pomsty“ (G. Kepel: Boží pomsta). Projevy fundamentalismu v křesťanství či židovství jsou okrajovým jevem, který částečně souvisí s postmodernou, ale nejsou autentickým projevem života církve či teologických proudů 20. století. Zmíněná studie kardinála J.M. Lustigera, jako i texty kardinála J. Ratzingera jsou dostatečným důvodem, abychom s nadějí mohli chápat Evropu jako světadíl, ve kterém člověk odkrývá pravou dimenzi lidské důstojnosti v komunikaci s Trojjediným Bohem, který sám přichází s iniciativou smlouvy, která zaručuje

důstojnost lidského bytí. Člověk sám jako Boží obraz nemůže existovat bez svobody, ale také není svobody bez zodpovědnosti. Náboženský fenomén Evropy neznačí geopolitické hranice, není omezen jazykem, národností, třídou či rasou. Tato skutečnost je u kořenu západní civilizace, která již před staletími překročila geografické hranice Evropy. Na konci 20. století církev na II. vatikánském koncilu varuje sama sebe před nebezpečím zmíněných chyb v minulosti. Dokument papeže Jana Pavla II. „*Tertio millennio adveniente*” je jenom potvrzením této citlivé reflexe, kterou církev na konci 20. století prošla.

Přednáška byla pronesena v roce 1996 u příležitosti mezinárodního sympozia o etických hodnotách a základech Evropy na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Dominik Duka OP (1943), současný biskup královéhradecký a šéfredaktor *Salve*, vstoupil do tajného noviciátu dominikánského řádu v roce 1968 během studia teologie. Kněžské svěcení přijal v roce 1970 a kněžskou službu vykonával do roku 1975, kdy mu byl odňat statní souhlas k duchovní správě. Poté pracoval až do roku 1989 jako rýsovač v továrně Škoda-Plzeň. V řádu působil ilegálně jako novicmistr, organizoval studium dominikánských kleriků a samizdat. V roce 1979 získal licenciát teologie. V letech 1981 až 82 byl vězněn v Plzni-Borech za řádovou činnost a spolupráci se zahraničím. Provinciálem Československé dominikánské provincie byl od roku 1986 do roku 1998. V době svobody byl předsedou Konference vyšších řeholních představených v ČR a viceprezidentem Unie evropských KVŘP, členem akreditační komise při vládě ČR a odborným asistentem biblistiky na Teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Je členem skupiny připravující českou verzi Jeruzalémské bible. V roce 1998 byl vysvěcen na biskupa, v roce 2000 zvolen místopředsedou ČBK a v roce 2001 byl vyznamenán prezidentem Václavem Havlem medailí prvního stupně za zásluhy o Českou republiku.

Hans Langendörfer SJ

Dát Evropě duši

– úloha a perspektivy církvi

Příspěvek ke studijnímu dni Nadace Konrada Adenauera pro Slovenskou a Českou biskupskou konferenci konanému 15.10.1998 ve Spišské Kapitule.

Cítím se vnitřně tlacen začít svůj referát osobní poznámkou. Kdo by si byl před deseti lety pomyslel, že se zde ve Spišské Kapitule setkají biskupské konference dvou svobodných zemí, České republiky a Slovenské republiky, ke společnému plenárnímu shromáždění a uskuteční studijní den „Základy evropského sjednocování“. Jakou pohnutou, napínavou, žádoucí, zcela nepředvídanou cestou vedl Bůh vás – biskupy, věřící a lid vašich zemí – v těch deseti letech.

My mladší katolíci západní Evropy vám děkujeme za srdečná setkání a rozhovory těchto let, za vaši důvěru, otevřenost, vaše svědectví a za vaši ochotu brát vážně nás a naše zkušenosti v církvi a ve společnosti, zkoušet a – kde to je nutné – znovu se dotazovat.

Nacházíme se v etapě „europeizace“ Evropy, jak to formuloval Papež Jan Pavel II. ve svém programovém projevu ve vídeňském Hofburgu 21.6.1998. Měl na mysli integraci bývalých komunistických zemí do struktur evropské jednoty. Bipolární dělení světa je překonáno. Zůstávají ovšem následky, o kterých nám sami říkáte, že se s nimi často setkáváte ve formě zátěží, v neposlední řadě v chybějící ochotě a dispozici lidí vzít svůj život do svých rukou. K tomu přichází napětí nebo zcela nová rozpolcení, protože existují poražení a vítězové rychlých změn v hospodářství a společnosti. To vytváří u mnohých strach a snad i nedůvěru ve svobodu. Ve vlastním okolí zažíváte jako denní zkušenost mnoho negativních stránek takzvaného západního modelu svobody, takže stojíte z hlediska etického a morálního před novými, zčásti velmi velkými výzvami. Chtěl bych se pokusit ve čtyřech krátkých krocích nastínit evropskou současnost, na které se společně podílíme, z pohledu víry a církve, abychom jasněji viděli, jak může církev přispět k tomu, aby duše, kterou Evropa díky Bohu už dávno má, získala ještě více tvaru a síly.

1. Sjednocování Evropy je bez zastupitelné alternativy

Evropské sjednocování vykazuje světlo a stín, nemá ale proti sobě žádnou zastupitelnou alternativu. Začnu posledně jmenovaným postřehem: lidé ve vašich zemích se přimlouvají za evropské sjednocování a chtějí se na něm podílet. Jsou Evropané a mají podíl na kulturním a politickém vývoji evropského povědomí. Cítí se s Evropou spojeni a mají radost z toho, že hranice byly zrušeny. Přejí si jistotu, mír a hospodářskou budoucnost, kterou jejich zemím otevře evropská integrace. Pro církve by bylo eticky nesprávné a pastoračně nemoudré tento vývoj odmítat. Jde o mnohem více. Jde o to laskavě a zároveň kriticky tento vývoj doprovázet na základě našich představ o člověku a jeho určení.

To platí pro Českou republiku, jejíž vstup do Evropské unie je nyní přesněji připravován, platí to ale také pro Slovenskou republiku, jejíž blízkost k Evropě se po posledních volbách zvětšila.

Jednou z alternativ by byla samostatná cesta se zřetelem k osobitosti, k vlastnímu, národnímu. Pochopitelně má národ stále oprávněnou atraktivitu. Ta vyžaduje pozornost. A ještě více: bráním se tendencím chtít principiálně a bez rozdílu, s poukazem na „Evropu“, nedotknutelnost takzvaného „evropského“ oproti oprávněným požadavkům „národního“, jako by všechno bylo dobré, protože je to evropské. Přesto zůstává naléhavé, abychom od sebe oddělovali oprávněné a překonané formy národního myšlení. Směr ukazuje Prohlášení biskupské synody o Evropě (1991), kde se praví: „Národy jsou žijící kulturní formy, které vyjevují bohatství Evropy. Národní rozdíly by tedy neměly zmizet, nýbrž měly by být stále více zachovávány, udržovány a pěstovány jako historicky vzniklé základy evropské solidarity... Národní identita je ovšem naplňována pouze v otevřenosti k jiným národům a v solidaritě s nimi.“ (Abychom byli svědky Kristovými, jež nás osvobodil, 31). Tím je odebrána živná půda pseudoposvěcení „toho národního“, aniž bychom odmítali přirozený patriotismus.

Evropská integrace ukazuje, jak jsem řekl, světlo a stín. Omezím se na několik postřehů k takzvané proměně, kterou chápu jako proměnu v podobě, respektive formě svobody. Evropa vedená původně dominantně v duchu církevně-křesťanském již neexistuje. Na západě Evropy se rozšiřuje deinstitucionalizace církve. Na místo širokého přijetí jasných věroučných a církevních řádů nastupují partikulární a individuálně členěné světy víry, které jsou velmi často svévolné. Církve ztrácejí v západní Evropě onu veřejnou formující sílu, kterou ve východní Evropě během

posledních desetiletí neměly vůbec, nebo téměř vůbec. Přehnané zdůrazňování principu společenství vyznívá ve většinových církvích stále více do prázdna, neboť se zdá, že zavádí lidi do již nechtěných úzkých vazeb. Jsou hledány nové, situačně určené formy praxe víry. Západní církve bohaté na tradice se dostávají do nebezpečí, aby se nestaly agenturou religiózních služeb. Úbytek tradiční církevnosti a religiozity v západní Evropě silně souvisí se společenskou modernizací a s důrazem na individuální svobodu. Ve vašich zemích dochází v souvislosti s církevní praxí a vašimi snahami k mnohým změnám. Obohatilo mne, když jsem o tom četl v promluvách papeže u příležitosti vašich „ad-limina“ návštěv. A konečně ve východní Evropě, v ortodoxním světě, mi situace připadá nejasná, ale mnohé ukazuje, že ortodoxní církve se tam dostávají do nebezpečí, že se stanou konzervativním nástrojem kolektivního potvrzení identity, v neposlední řadě proto, že stojí v obranném boji proti často agresivním importovaným sektám.

Pod enormním tlakem k inovaci a flexibilitě, v osobním životním příběhu lidí pod vlivem změněného sebevědomí zejména žen a pod vlivem stoupajících nároků na štěstí jedince se lidské vztahy komplikují a stávají se nestálejšími. Včerejší ideál věrného manželství si lidé sice stále přejí, ale mnohem méně než dříve ho žijí. Výsledky jedné známé evropské studie hodnot ukazují, že výdělečná činnost ženy v Evropě se stala samozřejmostí. Ovšem ve východní Evropě je nazírána méně jako cesta k nezávislosti ženy, ale spíše jako ekonomický požadavek. Následkem této změny jsou nové vzory vztahů plné ambivalence. Vývoj, který neumí tak intenzivně zprostředkovat zkušenost bezpečí a důvěrné intimity v sobě ukrývá třaskavinu pro generaci dětí a mládeže. Získat životní smysl za podmínek svobody pro sebe, to je komplexní a obtížný úkol, pro který musí jedinec vyvinout velkou dovednost. V zemích střední a východní Evropy tuto úlohu zvětšuje ještě ztráta dosavadních orientací a pravidel jednání. Společně pro všechny Evropany ve všech částech kontinentu se stále více zdá být strach z budoucnosti, daleko rozšířený pocit bezmoci a velká připravenost delegovat svobodu a zodpovědnost, aby bylo dosaženo bezpečnosti a jistoty. V Německu jeden výzkum v tomto roce ukázal, že společnost stojí „těsně před návratem k socialistickému pojetí svobody: je to svoboda, jakou zajišťuje stát, tedy osvobození od nezaměstnanosti, bídy všedního dne a od následků nemoci“ (Noelle-Neumann, FAZ 25.02.98).

Na druhé straně se ukazuje, že zvláště v západní části Evropy existuje pozoruhodná občansko-společenská angažovanost, která přispívá k soudržnosti společenského, kulturního a hospodářského života. Na základě nasazení v čestných funkcích

se dosahuje vytvoření sociální infrastruktury, která vytváří mosty mezi státem a občany. Tradice společně prospěšné aktivity je v Evropě hluboce zakořeněna, ale ve východoevropských zemích trpěla v poměrech socialismu. Dnes převažuje trend angažovat se krátkodobě v blízkých oborech bez velké závaznosti. To by mohlo vést k tomu, že by občané měli méně na zřeteli dlouhodobé společenství, a že by byli spíše krátkodobě činní při akcích v přehlednutelné blízké oblasti. Ve středo- a východoevropských státech je vývoj spoluurčován nutností nově vybudovat občansko-společenské instituce a služby. Očekávání, že po ukončení represí процitne občanská společnost s novými silami, se na mnoha místech nepotvrdilo. Nové životní podmínky absorbují mnoho sil, především zajištění vlastní hospodářské existence potlačuje připravenost k veřejné službě. Výhrady proti všem možným formám organizací přezívají.

Podepřena těmito několika málo postřehy ke změně hodnot a postojů v Evropě vyvstává otázka, jaká role připadá církvi v současné Evropě.

2. Křesťanství Evropu zásadně určovalo dodnes

Papež Jan Pavel II. již velmi brzy po svém zvolení mluvil o „nové evangelizaci“, kterou chápe jako obnovené zvěstování víry, jež kreativně naváže na současnost, místo aby chtěla bez prohlédnutí znovu vytvářet staré. Papež často upozorňoval na to, že Evropa podléhala po staletí tak silným křesťanským vlivům, že víra a církve skutečně utvářely náš kontinent. Přesto není Evropa jen křesťanská a křesťanství není jen evropské – nejméně dnes. Navíc víra a církve se v různých částech Evropy vždy od sebe odlišovali. Pluralita křesťanství existovala již před výskytem reformacních církví, jednota a různost církví východu a západu jsou toho příkladem.

Známe mnohé a živoucí příklady „evropského“ v křesťanství, jako je Svatý Vojtěch. Jiný příklad nám dává životní příběh Anselma z Canterbury (1033-1109), jehož označil Svatý Otec ještě v těchto dnech v právě vyšlé Encyklice „Fides et Ratio“ jako jednu z nejvýraznějších a nejvýznamnějších tvůrčích osobností lidských dějin /14/. Anselm pocházel z Piemontu, dostal se přes Burgundsko do Normandie, kde se stal benediktinským mnichem a opatem kláštera Bec. Konečně působil jako arcibiskup canterburský a primas anglický, prostě člověk, který prošel mnoha kouty světa. Jeho témata byly spojení rozumu a víry, společenství papeže a krále, duchovní a světské moci, význam kontemplace a adorace, což zůstávají „evropská“ témata dodnes, zvláště tam, kde se na mnoha místech vyskytuje otázka

po racionalitě a eficienci jednání při současném zpětném připojení k většímu horizontu souvislostí.

Přehnaně by se dalo říci, že křesťanství v Evropě prosadilo dvě centrální duchovní hnutí, která jsou rozhodující pro evropský intelektuální profil a kulturní vývoj. Na jedné straně víra v transcendenci Boha a s tím související „odčarování“ stvoření prorazila dveře k rozmachu „instrumentálního rozumu“, jehož přítomnost a zákony v technické éře jsou všudypřítomné. Instrumentální rozum směřuje k realizaci cílů a účelů a zasahuje tvořivě do stvoření, pro dobro člověka, ale částečně i destruktivně a negativně. Mnozí říkají, že instrumentální rozum následuje „logiku ovládnutí“ (Metz). Vědomí radikální odlišnosti Boha v každém případě ulehčilo soustředit se na věcnost světa a zároveň jeho ovládnutí.

Křesťanská víra se zasazuje zároveň o prosazení ještě jedné formy rozumu, i když právě ta je dnes ohrožena a v církvi samé postupně neprošla bez napětí a vnitřní námahy. A tou je „logika uznání“ druhého jako jiného a nedisponibilního, jako člověka s nezranitelnou důstojností. To, že Bůh dal svému Synu podobu lidské tváře, aby se stal bratrem člověka, je ten nejhlubší důvod pro nedotknutelnost člověka. V dokumentech Druhého vatikánského koncilu má náhled do lidské důstojnosti za následek i závažný respekt týkající se orientace víry každého jednotlivce, takže církev považuje světonázorový pluralismus za zásadně legitimní - a to bez popření svého požadavku pravdy -, a tím také jednoduše neodmítá pluralitní společnost, nýbrž ji akceptuje jako určité zkušební pole. V této souvislosti je důležité obhajování „kultury života“ papežem Janem Pavlem II., dalo by se také říci „kultury uznání“. Tu papež považuje za hradbu proti jednostrannému pronásledování logiky ovládnutí, které je třeba se všude a nebojácně vzepřít.

Víra v Evropě podporovala obojí: ANO technice a instrumentalizaci, stejně jako ANO lidské osobě a hranici, kterou staví lidská důstojnost všemu jednostrannému zučelňování. Aktuální příklady pro to dává nejen církevní boj proti interrupci, ale také hledání zodpovědných cest k zacházení s moderními možnostmi medicíny na konci života a využití pokroků v biomedicině. To jsou oblasti, kde se církev, v neposlední řadě Apoštolský stolec, hlásí ke slovu.

Světlo a stín jsou v Evropě blízko u sebe. Vidíme, jak úspěchy v nespočetných oblastech hospodářství a techniky – až po řítící se novinky v oblasti tzv. informační společnosti – a jejich účinky na eticky často vyprázdněný ideál svobody, na profesní život a volný čas člověka podminovávají onen ideál a onu civilizaci, které považujeme na základě chápání důstojnosti člověka za trvalé. Občas se zdá, jako by

ony kořeny soužití lidí, společností a národů byly ohroženy.

3. Cesty nové evangelizace

Dokument biskupské synody o Evropě (1991) říká v souvislosti s novou evangelizací: „Pro pravdivou evangelizaci se nestačí snažit o rozšiřování „hodnot evangelia“, jako jsou spravedlnost a pokoj. K opravdové křesťanské evangelizaci se dostáváme teprve tehdy, když je zvěstována osoba Ježíše Krista. Neboť hodnoty evangelia nemohou být základem a středem celého poselství evangelia“ (15). A o něco dále čteme: „Abychom se stali skutečnými apoštoly, potřebujeme sami stálou evangelizaci, prostřednictvím vytrvalé modlitby a rozjímání nad Božím slovem, které nás vedou k osobnímu setkání s živým Bohem, stejně jako každodenním pokusem převést to vše do praxe.“ (19). Podobné přesvědčení určuje „Lineamenta“ (přípravný text – pozn. redakce) pro druhé mimořádné shromáždění biskupské synody pro Evropu „Ježíš Kristus, který žije ve své církvi – zdroj naděje pro Evropu“ (1999). Rozhodujícím zdrojem síly křesťanské existence je setkávání s Bohem a zkušenost s jeho láskou a věrností. Přístup k tomuto prameni musí být první prioritou zvěstování církve. To se zdá samozřejmé a zdálo by se, že se o tom není třeba zmiňovat. Nicméně: církve v Evropě dostojí svému poslání teprve tehdy, pokud – i přes všechny vlastní slabiny – budou znamením transcendence, „znamením nejnějnějšího spojení s Bohem a znamením jednoty celého lidstva.“ /LG1/. Jedině potom totiž otevřou život, historii lidí a konkrétně současnost Evropy směrem k původu a budoucnosti, která je vyňata ze změn, neboť je naplněna Boží věrností. Jen potom umožní církve pokoj a důvěru, po nichž moderní Evropa touží. Církve mohou osvobodit od smrtelného tlaku úspěchu, který je v patách každé, byť jen imanentní touze.

Jistě jsou společnost a politika místa tvoření, obnovování a zprostředkování křesťanské víry. Jejich přílišné zdůrazňování ovšem vede k nebezpečí, že církev bude dávat klamné sliby a bude stavět na falešném základě. Klamné sliby: protože církev se nehodí jako garant pokroku ani jako agent politické kritiky – i když obě tyto role musí tu a tam částečně přebírat. Falešný základ: protože se mylně definuje od společnosti a politiky, a ne od Boha. V první řadě je požadováno oživení spirituálního života v modlitbě a bohoslužbě, v kázání, ve zvěstování víry a náboženství – a to jak ve farnostech, tak také v jiných sociálních konstelacích.

Jsem pevně přesvědčen, že trendu nesprávně chápat církev jako užitečnou servisní agenturu (být by to byla i agentura obstarávající společensky užitečný kon-

sensus) se dá zabránit především tím, že se posílí to tematicky náboženské, a to až po nabídky exercicií a duchovních prostor v podobě klášterů a komunit. Dokladem pro to je zřejmě pozorování, že veskrze důležitá, později ovšem nezřídka ochablá „průkopnická nálada“ 70. a 80. let je u nás postupně vystřídána vědomím, že je třeba opět silněji nabýt jistoty o společné víře a společně ozřejmit znamení doby.

Církev musí nabídnout svou duchovní kompetenci v Evropě, která hledá orientaci, respektive je ztrátou orientace ohrožena. Tuto duchovní kompetenci lze v různých církvích a církevních společenstvích tušit, takže nespočetným ekumenickým hnutím, ale také ekumenickým zátěží a potíží je možno rozumět jako impulsu objevit v tom právě teď jiném to společné a spojující, a tak najít svobodu a nechat zaznít chválu Boží v mnoha jazycích a formách.

Druhou ústřední úlohou církve je společenský dialog, který ovšem v různých zemích a oblastech právě teď dopadá velice různě. Všude ale půjde o to ujistit se o církevní sociální nauce a – jak to stále činil papež – dále ji rozvíjet, a tak co možná nejlépe přispět k velkým procesům utváření mínění našich zemí a Evropy. Toto však vůbec není jednoduché, zejména proto, že jsme zvyklí pojímat církevní sociální nauku především jako náboženský nástroj. Dobrým příkladem může být princip subsidiarity, který – před několika lety známý jen zasvěceným – se dnes stal klíčovým principem evropského rozvoje, neboť vyžaduje a stanovuje, že větší (evropská) rovina obdržela pouze ony formovací a regulující kompetence, které nemohou být dostatečně obslouženy na spodní (komunální, regionální nebo národní) rovině. I když existují některé rozdíly co do správného využití principu subsidiarity, rozvíjí už myšlenka subsidiarity mnohonásobně velkou sílu, protože zabráňuje tomu, aby „nastalé“ bylo ledabyle odstraněno.

Jak nás tento příklad poučuje, není pochyb o tom, že obhajování lidské osoby, především ale hájení ukřivděných, utlačovaných a poražených, okrajových skupin, stejně jako každá obhajovací řeč za zodpovědnost a činorodou svépomoc má své opodstatnění v principu personalitu, který církev obhazuje.

Každá kritika „kultury smrti“ se děje ve jménu osobnosti a lidské důstojnosti. Metody obhajování lidské osoby a společenského dialogu jsou rozmanité. Sahají od vzdělávací a výchovné práce přes rozličné poradenství v nouzových stavech či pastorační stanoviska pomoci až k církevním akademiím, které jsou dnes obzvláště nutné a měly by se stát společensky relevantním nástrojem dialogu setkávání církve a světa. Příklad Katolické akademie v Berlíně a České křesťanské akademie

v Praze to potvrzuje. Nechci ovšem opomenout také církevní mediální práci. V „informační společnosti“, v níž má realitu tendenčně jen to, co je mediálně zprostředkováno jako existující, skutečné, musí mít církev zájem na tom, aby podle svých sil spoluurčovala mediální konstrukci reality, nebo aby ji alespoň kriticky doprovázela. Z vlastní zkušenosti vím, jak je to velice těžké, přesto ale neexistuje žádná dispens se o to alespoň nepokusit.

4. Církev potřebuje vhodné nástroje, aby byla v Evropě současnosti duchovně a společensky aktivní

Je třeba určit nástroje k tomu, jak bychom mohli společně takový příspěvek Evrope vykonat. K tomu se přirozeně nabízí nejprve mnoho přátelských a sousedských kontaktů na všech úrovních, kterými disponujeme. Právě v německo-české hraniční oblasti pro to existuje bezpočet příkladů, jako je spolupráce církevních zástupců v „Německo – českém fóru dialogu“, které je dobrým příkladem evropské angažovanosti ve veřejné oblasti.

Samozřejmě myslím potom na Radu evropské biskupské konference (CCEE), jejíž prezident je zde s námi, takže přísluší více jemu než mně vysvětlovat jednotlivosti. Myslím, že tato struktura bratrské porady, rozlišování duchů, společného hledání a postupování kupředu v mnoha pastoračních oblastech - média, migrace, sociální oblast a teď také pastorece týkající se životního prostředí - je důležitým motorem pro spoluutváření evropského rozvoje prostřednictvím církve. K tomu se podařilo Radě evropské biskupské konference identifikovat společné otázky, a tak překonat protichůdná ukvapená stanoviska. Příkladem toho je symposium o víře jako osobní věci a veřejné záležitosti, které se konalo před dvěma lety v Římě a rozpracovalo to, co je společné církevní zkušenosti západní, střední a východní Evropy. Konečně myslím na přítomnost biskupské konference při evropských instancích v Bruselu, kde je přijímáno vysoké procento závazných, zákony formujících rozhodnutí pro státy EU. Biskupské konference Evropského společenství podporují „Komisi biskupských konferencí Evropského společenství (ComECE)“. Spolu se svým sekretariátem se zabývá tím, aby v často svízelné drobné práci na generálních ředitelstvích EU komisí, v ministerské radě a v bezpočetných kontaktech s poslanci Evropského parlamentu probouzela vědomí politicko-etické dimenze evropské integrace, vědomí „hranic uskutečnitelného“, vědomí potřeby úhlu pohledu, který nebude jen úzce hospodářsky zaměřen, stejně jako vědomí zvláštnosti náboženské-

ho a církevního života. Mnozí z vás již měli příležitost blíže poznat síť orgánů EU v Bruselu a učinit si představu o tom, jak je obtížné uplatňovat církevní naléhání v tomto vysoce komplexním světě.

To, že k „Smlouvě z Amsterdamu“ jako základnímu právnímu dokumentu Evropské unie byla nyní připojena klauzule, která ochraňuje svébytnost církví a náboženských společenství v předem dané národní tradici, je důkazem, že tradiční „církevní slepota“ Evropské unie mizí, a církve nemusí pocítovat Unii jednostranně v perspektivě pouhé institucionální hrozby.

Bylo by možno jmenovat další nástroje, které církev používá. Myslím zvláště na diplomacii Apoštolského stolce, který může uplatňovat v Evropské radě prostřednictvím stálého zástupce prakticky ve všech předmětech své názory, své pojetí, a také to skutečně činí. Tradičně je také Apoštolský stolec aktivním členem Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSZE), v jejíž předchozí instituci KSZE přebíral neustále velmi aktivní roli v oblasti lidských práv, zejména náboženské svobody. Konečně bych chtěl zvláště vyzvednout význam Svatého Otce, jehož silný, energický přínos ke spirituálnímu oživení Evropy, ale také ke zrušení hranic a rozdělení našeho kontinentu, je nezpochybnitelný. Právě my Němci víme, že za jednotu naší země vděčíme do značné míry nebojácnému, chytrému působení papeže. Poděkování za naši jednotu bylo jedním z centrálních bodů během jeho pobytu v Německu před dvěma lety.

Svůj příspěvek jsem začal osobní poznámkou o údivu a poděkováním. Poté, co jsem se ve čtyřech krocích zabýval svým tématem, chtěl bych svůj krátký referát stejně zakončit: Naše síly jsou jistě slabé, osobní a církevní. Je třeba mnohé vykonat, v četných místech je protivítr a potíže, často ještě působí právě u vás obtížná, nešťastná minulost až do dneška. Ale víra v návrat našeho Pána – na kterou nás upozornil papež svým programem k přípravě Svatého Roku 2000 – nás může a chce v této věci osvobodit a nechat nás skromně a pokorně proslovit modlitbu odevzdání. Ať všechno zvažujeme a uskutečňujeme ve víře v to, že úspěch a dokončení neleží v naší odpovědnosti. V tomto nábožensky realistickém smyslu ať vám vaše pastýřská zodpovědnost za příspěvek církve vašich zemí ke společné Evropě přináší radost a duchovní naplnění.

Přeložila Ursula Czerninová.

Hans Langendörfer SJ, německý jezuita, teolog zabývající se především otázkami sociální etiky a sociální naukou církve, je dlouhodobým generálním sekretářem Německé biskupské konference.

Tomasz Dostatni OP

Radost a naděje dominikánů v Polsku

Když se včítávám do svého povolání bratra kazatele, chci zreflektovat několik výzev, které před námi dominikány v Polsku stojí.

Pastorační konstituce II. vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě „*Gaudium et spes*“, čili „Radost a naděje“, hovoří o „znamení doby“. Církev „musí neustále zkoumat znamení doby a vykládat je ve světle evangelia, aby mohla způsobem každé generaci přiměřeným odpovídat na věčné otázky, které si lidé kladou: Jaký je smysl přítomného i budoucího života a jaký je jejich vzájemný vztah. Je tedy třeba poznávat a chápat svět, v němž žijeme, jeho očekávání, touhy a často i dramatickost“ (GS 4).

Máme se tedy prostřednictvím událostí ve světě, jenž nás obklopuje, zaposlouchávat do toho, co nám Pán Bůh říká.

Překvapení svobodou

Zkušenost komunismu je stále důležitým „znamením doby“ a současně výzvou. Co nás skrze tuto zkušenost chtěl Pán Bůh naučit? Tuto otázku si musíme klást v polské církvi, v naší dominikánské provincii, ale i osobně, každý individuálně ve svém svědomí.

Většina z nás se narodila v totalitním státě, vychovaly nás marxistické školy, žili jsme ve státě lži a polopravd. Ačkoli byl řád naším ostrovem svobody, všichni v sobě nosíme „plody“ komunismu. Distancovali jsme se od něj, ale stále jsme ho měli za zády. Přes nedostatek vnější svobody jsme mohli být díky Kristu svobodní, ale tato svoboda vždy byla nakažená.

Rok 1989 a pád komunismu přináší další „znamení doby“ a výzvu: svobodu. Ve vnějším i vnitřním rozměru. Usilovali jsme o ni, ale nedokážeme se v ní najít. A mívám už téměř dvanáct let. Zdá se, že jsme měli výborně vypracované způsoby života, práce a obrany v komunistickém režimu. Dnes se stále ještě nemůžeme najít jako občané demokratického státu. Považujeme dnes svobodu za ideu prostou a absolutní, a to je chyba. Svobodu často chápeme tak, že si děláme, co chceme. Ale to je

svoboda dítěte, to je předkritické pojetí svobody. Svoboda dospělého člověka spočívá v tom, že dělá, co je třeba dělat. Stvoření k Božímu obrazu máme právo volby. Jen zvířata se řídí instinktem. Být svobodný nás učí odpovědnosti.

Znovu si řekněme pravdu, že jsme nebyli připraveni žít ve světě, kde se každý den projevuje rozmanitost názorů. Pluralismus, čili různorodost, jsme brali se strachem. Báli jsme se konfrontace, a proto jsme přijali obranný postoj. Tam, kde se má projevit láska, vítězí strach. Bereme se strachem všechno, co je nové. Ale strach není nejlepší rádce. Vyšli jsme ze zkušenosti komunismu se vztyčenými vlajkami, ale žijeme ve společenství (v církvi, v klášteře) často rozbitém, kde chybí jednota a bratrství. Rozdělení vítězí nad jednotou, dílčí zájmy nad snahou o to, co je společné. Stále ještě nedokážeme se krásně lišit tak, abychom si nezasazovali rány.

Chci hovořit o nebezpečích a příležitostech, které před námi stojí. Řekněme to tedy zřetelně: Svoboda není nebezpečí, ale příležitost. Musíme se na sebe navzájem podívat nově, právě v této různorodosti.

Další „znamení doby“, kterého se zde mohu jen trochu dotknout, jsou změny právní a finanční situace církve, které z vnější svobody vyplývají. Týká se to i našeho řádu a jeho práce. Zdá se, že v této oblasti je mnoho neudržitelného. Často jsme si zvykli brát peníze z centrální pokladny, od bratří ze Západu. Je třeba rychle předit finanční zabezpečení církve i naší provincie a její pastorační práce. Nežijme mýty, ale zaberme se do práce. Žijme ekonomicky na účet vlastní, a ne našich přátel a příbuzných. Rozumějte mi, prosím, dobře. Nejde o to, abychom přestali být žebravým řádem. Ale nemůžeme začít realizovat mnohé pastorační nápady bez peněz. S dary ze zahraničí bychom již počítat neměli.

Jednota a smíření

Dnešní postkomunistická společnost je rozdělená a nedokáže si poradit s rozmanitostí. Chybí pevná, stabilní hierarchie hodnot. Krize mladých rodin, atomizace společnosti - to vše vidíme i v našich kláštorech. Přicházejí mladí bratři, rovněž mladí kněží po svěcení. Rozdělení, animozita, zranění a vzájemné předsudky vítězí nad společným životem. Vždyť to jsou normální mladí lidé a stejně jako jejich vrstevníci v sobě nosí zkušenost rodin, z nichž pocházejí. Rozdíráme zranění, místo abychom je léčili. Místo abychom hledali to, co je společné, a to, co nás spojuje. Při plném vědomí rozdílů. Jde o snahu po jednotě a současně o umění se lišit.

V dnešní rozdělené společnosti máme být učiteli jednoty. Tato jednota musí být

nejdříve v mém srdci, v mém klášteře, v provincii. Jinak obelháváme sami sebe. Pozastavme se nad tím, jak často říkáme o druhých špatné věci, a jak často dobré.

Základem jednoty je smíření. Zakoušíme-li odpuštění vin ve svátosti pokání, i když vysluhujeme tuto svátost, musíme být lidmi smíření. Pokud jimi nebudeme, věřící si najdou jiné učitele. Jen my sami se za to budeme odpovídat před Pánem Bohem.

Mnoho bratří pracuje v masových sdělovacích prostředcích: v rozhlase, televizi, v tisku. Evangelizace prostřednictvím médií, ale i v novinářském prostředí, je integrální součástí dominikánského povolání.

Návrat náboženství do škol je také výzva, kterou denně realizuje mnoho dominikánů. Vyučovat, formovat a vzdělávat mládež a děti. Znamením naší doby je ukazovat pravou nauku církve co nejzajímavějším a nejprístupnějším způsobem. Práce s dětmi a mládeží je součástí dominikánské služby Slova.

Lidé, kteří hledají pravdu, touží setkat se s Bohem, hledají učitele duchovního života a modlitby. Co jim nabízíme? Jaká je naše liturgie, naše kázání, jak je doprovázíme a jak je duchovně vedeme? Mnoho dominikánů je spojeno s rozmanitými hnutími a společenstvími v církvi.

To všechno jsou „znamení doby“, odpovídáme na ně shodně s tradicí církve. To vyžaduje otevřenost na působení Ducha svatého. Ale stále málo ukazujeme svou křesťanskou, svou dominikánskou tradici duchovního života. Svědčí o tom rozvoj nových náboženských hnutí, popularita sekt a duchovních tradic cizích naší kultuře.

Chudí, bezdomovci, odmítnutí

Dominikánská tradice zná mnoho bratří a sester (např. Martin de Porres, Bartoloměj de Las Casas), kteří provázeli lidi žijící na okraji. Nemocní na AIDS, prostitutky, homosexuálové, lidé opuštění ostatními jsou naší stálou výčitkou svědomí. Stále víc je jich před našimi kostely. Oni jsou také znamení, čekají, až je vyzveme.

Vracím se k pastorační konstituci o církvi v dnešním světě a chtěl bych zdůraznit, že odhalovat „znamení doby“ a číst je v duchu evangelia je stálou povinností jak církve jako společenství, tak i jednotlivých křesťanů. Tento proces zaposlouchávání se do hlasu Ducha svatého, hovořícího v událostech, je vždy spojen s krizí. Kéž by to byla „krize růstu“, jak říká koncil. Koncil nám dále připomíná, že lidé nikdy tak citlivě nevnímali svobodu jako dnes. Ale musíme mít na paměti, že stále vznikají nové druhy společenského a duševního otroctví. Koncil dále také říká, že

„vzrůstá výměna myšlenek, ale slova, jimiž se vyjadřují důležité pojmy, mají v různých ideologiích různý smysl. A konečně usilovně se hledá lepší uspořádání v oblasti pozemského života, avšak duchovní růst s ním nadržuje krok“. Ať jsou tato slova pro nás výstrahou, abychom se neztratili v přívalu slov a přitom nezapomněli, že Pán Bůh je vždy první a nejdůležitější.

A ještě jedna citace z nauky II. vatikánského koncilu: „Tato složitá situace ovlivňuje mnoho našich současníků a brání jim rozpoznávat trvalé hodnoty a uvádět je v dobrý soulad s novými objevy. Kolísají mezi nadějí a úzkostí a zmocňuje se jich neklid, když si kladou otázky...“

Těchto několik uvedených „znamení doby“ zároveň znamená klást si otázky, na něž neodpovíme okamžitě, ale odpovědí bude celý náš život.

Ti, co stojí na prahu

Ale není možné hovořit pouze v teoretické a diskursivní perspektivě. Proto bych chtěl říci ještě pár osobnějších slov o vlastním dominikánském povolání.

Chtěl bych se ve vzpomínkách vrátit do roku 1983, kdy jsem vstupoval do řádu. Bylo nás téměř třicet, kteří jsme tehdy přijali dominikánský hábit. Od r. 1949 nebylo tolik povolání. V den oblázky tehdejší provinciál Otec Valenty Potworowski řekl, že dnes nikdo neví, proč nás sem Pán Bůh přivedl tolik, ale za deset let to už bude značně čitelnější. Když jsem v roce 1990 přijal kněžské svěcení, mohli jsme po pádu komunismu už žít ve svobodném, demokratickém státě. Několik z nás hned po svěcení odcestovalo za hranice. Církev v Polsku, ale i v ostatních zemích východní Evropy, se učila, jak být svobodnou církví ve svobodném státě. Prvních pět let jsem se mohl učit této zkušenosti svobody v Čechách, kde jsme žili. Tehdy jsem začínal nově chápat svoji křesťanskou, řeholní i kněžskou identitu v konfrontaci s jiným způsobem prožívání víry. A díky přátelství s nevěřícími lidmi jsem viděl, jak velkým darem je má víra. Nejednou se mi svěřovali lidé, kteří mi řekli, že stojí někde na prahu a cítí, že nějaký svět, prostor, je před nimi zavřený. Záviděli nám, křesťanům, že jsme uvnitř.

Viděl jsem zblízka nejedno drama mladých křesťanů, konvertitů, neofytů, kteří plní idealismu neuměli přijmout svou slabost, hříšnost a někde se začínali ztrácet. Plni dobré vůle, možná málo zformovaní, nevěděli, jak mají sami žít s Bohem ve světě už nikoli nepřátelském vůči křesťanství, jak tomu bylo dřív, ale ve světě vůči němu úplně lhostejném. Křesťanství naprosté diaspory mě učilo, že pouze víra

osobně přijatá a akceptovaná může být trvalým základem naší křehké všednosti. Zkušenost jiného způsobu prožívání víry, zkušenost jiné církve, jiné kultury, mě přesvědčila, že je dobré zaposlouchávat se do této jinakosti beze strachu.

Ale během těch 12 let kněžství jsem si rovněž všiml, jak se někteří z bratří, kteří spolu se mnou přijali svěcení, začínají kdesi ztrácet. Čtyři bratři z našeho ročníku odešli z řádu hned po kněžském svěcení. I další dominikáni, které jsem znal, opustili řád. Čím blíž jsem se s kým přátelil, tím více jsem se snažil odpovědět si na otázku, co mi chce touto zkušeností Pán Bůh říci. Určitě to, že musíme být blízko Něho a především na Něm stavět svůj život.

Po české zkušenosti jsem se vrátil do své rodné Poznaně a mohl jsem se tam setkat s novými lidmi, kteří mě také obdarovali přátelstvím. O těchto setkáních a o těchto lidech mohu hovořit jen v dobrém. Zkušenost přátelství je pro kněze a řeholníka nezbytně nutná, stejně jako zkušenost samoty. Dnes, kdy žiji v Lublinu, se znovu učím od nových lidí a od nových bratří v klášteře.

Vsadit na Prozřetelnost

Před námi, polskými dominikány, v roce 2002 stojí mnoho výzev. Odpovědí na ně musí být dialog, chápaný jako jediný model pastorače. Být nablízku ztraceným lidem. Vytvářet na každé úrovni církevního života společenství, která budou schopna kreativních odpovědí na každodenní potřeby. Ukazovat rodiny jako domácí církve a základní společenství víry. Umět provázet ty, kteří chtějí prohloubit duchovní život. Vytvářet rekolekční domy a místa modlitby. Ale z druhé strany je zde také potřeba dobré, to znamená tvůrčí teologie. Stálé intelektuální reflexe naší víry a její zakotvení. A řekněme si upřímně - s tím jsme na tom pořád bídně.

Když papež Jan Pavel II. psal před léty „Dopis mladým“, doporučil, aby se učili uvědomovat si naději, která v nás je. Jsme my, polští dominikáni, lidmi naděje? Dokážeme denně ve všem vsadit na Prozřetelnost? Možná pořád počítáme jen se svými silami, schopnostmi. Se svým důvtipem, systémy a znalostmi. A co od nás čekají představení? Abychom ve svém působení měli výsledky, vyhrávali konkurenci s ostatními, aby se řád za nás nemusel stydět. Sv. Pavel říká v jednom ze svých listů, abychom proměňovali své myšlení. Je dobré na tato slova nezapomenout a vztahovat je občas také na sebe.

Kdysi se mě v interview zeptala Ewa Berberyusz:

- Co vás trápí?

- Jsem šťastný člověk, odpověděl jsem.

- To je příjemné slyšet. Ale nic vás netrápí?

- Netrápí, ale je mi z něčeho smutno. Například když investuji do druhého člověka a potká mě z jeho strany něco špatného. Myslím ve vztazích s lidmi, rovněž v klášteře. Protože rád co do hříšnosti je stejná skupina lidí, jako každá jiná. Je mi smutno z malosti, hříchu, pokrytectví, ze všeho, co je v člověku nejhorší...

Ano, ale pořád si ještě myslím, že dominikán musí být především člověk modlitby, odpuštění a dialogu. Je snadné to říkat druhým, ale musím to vztáhnout i na sebe, každý den stát v pravdě před svým svědomím i před Pánem Bohem a odpovídat si na otázku, zda jsem věrný.

Přeložila Terezie Eisnerová OP.

Mgr. **Tomasz Dostatni OP**, polský dominikán, nar. 17. 9. 1964, je zakladatelem Polské duchovní správy v České republice, Střediska křesťanské kultury při klášteře v s. Jiljí v Praze a Dnů polské a české křesťanské kultury. Působil v Praze v prvních letech svobody a byl také zpravodajem vatikánského rozhlasu ČR, po té odešel do Poznaně, kde se stal ředitelem dominikánského nakladatelství W drodze. V současné době působí v dominikánském konventu v Lublinu při tamější katolické univerzitě.

Albert-Peter Rethmann

Xenofobie – výzva k zaujetí postoje

...nejenom v České republice

Otázka je oprávněná: Jak může Němec psát v českém časopisu o xenofobii?

Jelikož si netroufám podrobně posuzovat situaci v cizí zemi, nebudu zvnějšku zaujímat stanovisko k detailním politickým otázkám, které mohou řešit pouze místní lidé. Samozřejmě že vím o sporu v otázce, jak jednat s Romy. Samozřejmě že jsem sledoval zprávy o osudu zdi v Matiční ulici a diskusi o ní asi po celé Evropě. Samozřejmě také vím o otázkách a starostech souvisejících s otevřením hranic a s možnou imigrací po vstupu České republiky do Evropské unie. Ale raději se v návaznosti na naše téma pustím do zevrubnější analýzy xenofobie a představím některé poznatky a zkušenosti, které jsme získali v Německu a o kterých se můžu vyjadřovat s větší kompetencí. Ukáže se, že v mnoha směrech je jejich přenesení do kontextu České republiky a jiných evropských zemí možné.

V každém případě se jedná o velmi palčivou otázku a o emočně velmi nabitě téma, a to v téměř všech státech Evropy. O to důležitější je snaha o zvěcnění debaty. Vedle zevrubné analýzy příčin xenofobie mi proto jde především o to, abych ukázal, že xenofobie není neodvratitelným údělem společnosti, ale že je spíše třeba hledat rozumný a eticky zodpovědný způsob zacházení s tímto problémem.

1. Fenomén

Ani v České republice ani v Německu nemůžeme zavírat oči před fenoménem xenofobie – a to i přes mnohá ujišťování politiků obou států, že jsme zeměmi, které jsou k cizincům přátelské a otevřené. V Evropě si vůbec ani jiné sebepojetí nemůžeme dovolit. Ale i přesto zde existují fenomény xenofobie, národnostní nesnášlivosti a pravicového extremismu. Na mezinárodní úrovni se tímto tématem již vícekrát zabýval Evropský parlament a jiné evropské instituce.¹

Podívejme se na situaci v Německu. Bielefeldský Emnid-Institut a lipský Centrální institut pro výzkum mládeže zveřejnily už v roce 1991 šetření, ve kterém zjistily, že jak ve východním tak i v západním Německu jsou cizinci rozdělováni na

sympatické a nesympatické.² Na škále od „zcela sympatických“ až po „úplně nesympatické“ byli úplně na začátku Američané v USA a Američané žijící v Německu, na třetím místě, již s méně sympatiemi, se umístili bývalí přesídlenci z NDR. Následovali Židé žijící v Německu, Židé v Izraeli, vystěhovalci z Polska a Sovětského svazu, turečtí gastarbeiteri a na konci škály stáli uchazeči o azyl z východní Evropy, Afriky a Asie.

Ve výzkumu mezi školáky, který prováděl Institut pro mládež počátkem devadesátých let v Lipsku a v Mnichově, řeklo 40 procent občanů bývalé NDR a 25 procent západních Němců, že cizinci jsou „obtěžující“. Pro některé bylo překvapivé, že ve východním (sic!) Německu tazatelé zjistili zdůrazňovaný negativní postoj k Turkům. Zhruba každý třetí dotázaný v květnu 1990 odpověděl, že by jim šel z cesty, a každý čtvrtý byl toho názoru, že by bylo nejlepší, kdyby byli vykázáni ze země. Jelikož ještě v té době nebyli ve východním Německu prakticky žádní Turci, můžeme u některých skupin obyvatelstva hovořit o přítomnosti nepřátelství k Turkům bez Turků. Výsledkem šetření bylo, že negativní předsudky vůči cizincům jsou v zásadě stejným problémem na východě jako na západě Německa.

Ale jaké jsou příčiny xenofobie? A jak se má xenofobii účinně čelit tváří v tvář skutečnosti, že tlak migrace se podle všech prognóz nesníží, ale naopak se bude ve všech evropských zemích ještě zvyšovat - a to z důvodu globalizace našich hospodářských systémů a obzvláště z důvodu nerovnoměrného rozdělení bohatství a chudoby na světě? Budeme se muset připravit na trvalé soužití lidí rozdílných kultur.

Přestože se přítomnost xenofobie všeobecně nepopírá, je stejně každý pevně přesvědčen, že ji nelze hledat u něho samého, ale vždy jen u druhých. Pojmy jako národnostní nesnášenlivost, xenofobie a pravicový extremismus bývají všeobecně používány velmi nejednotně. Já zde pojmem xenofobie označuji představu, že cizinci, především cizinci jiného etnického původu nebo národnosti, zaujímají pro ně specifický nižší právní status, díky němuž zcela legitimně nemohou participovat v plném rozsahu na právech většinového obyvatelstva. Základem samozřejmě, nereflektované a ve všedním jazyce se vyskytující xenofobie je „konsensus, že v určitých oblastech a situacích je legitimní jednat s cizinci jinak než s domácím obyvatelstvem“.³

Nepřátelství k cizímu všeobecně a obzvláště pak nepřátelství k cizincům často nacházejí své vyjádření v orientaci k pravicovému extremismu. Politická stanoviska lze označit jako pravicově extremistická, přimlouvají-li se za ideologii nerovnosti a za násilí.

Ideologie nerovnosti jednak připisují cizincům jinou hodnotu než domácímu obyvatelstvu, a jednak požadují nerovné zacházení. Tvrdí, že domácí obyvatelé mají převahu a cizí jsou méněcenní; požadují anebo přinejmenším dopouští nerovné zacházení v sociální, kulturní, právní a ekonomické oblasti. Za akceptací násilí nezřídka stojí přesvědčení, že násilí je nezměnitelně „přirozený“ nebo „normální“ způsob řešení konfliktů. Vlastní nebo cizí připravenost k násilí se řadí k této „normalitě“. Proti takovému biologickému pojetí nevyhnutelnosti (podle okolností dokonce násilného) odmítnutí cizinců se stále více staví duchovní a přírodovědci různého původu.⁵ Etologie sice ne zcela bez důvodu argumentuje tím, že strach z cizího je vrozený.⁶ Přesto ale zůstává nezodpovězená otázka, jak se má s takovouto možnou přítomnou predispozicí zacházet, pokud nemáme chápat člověka jako otroka svých nekontrolovaných pudů.

Zde přichází vědec na hranici toho, co je jeho věda schopna vypovědět, a předává téma filosofickým antropologům a etikům. Etologové a psychologové chápou člověka podle svých výzkumů výhradně na základě jeho dispozic; filosofická antropologie a etika ho pojímají jako svobodnou bytost, které svoboda umožňuje zaujmout stanovisko k vlastním vlohám a sklonům. Když tedy budeme diskutovat o vlivech působících na lidské chování k přistěhovalcům, měli bychom tyto vlivy chápat jako predispozice, a nikoliv jako biologické, neovlivnitelné determinanty.

2. Příčiny

2.1. Modernizace společnosti

Příčinám xenofobie a pravicového extremismu nemůžeme porozumět bez analýzy společnosti. Bielefeldský sociolog W. Heitmeyer zdůrazňuje, že xenofobní postoje musíme chápat jako následky modernizace společnosti. Jeden z hlavních závěrů jeho výzkumu je: „Čím větší je ve společnosti problém dezintegrace, tím větší jsou integrační problémy těch, kteří se do ní potřebují začlenit.“⁷

Odborná literatura se v analýze příčin xenofobie o problémech společnosti a jejích transformačních procesech dosud téměř nezmiňuje. S Heitmeyerovým závěrem se naopak pojí požadavek analyzovat integrační problémy cizinců vždy v souvislosti s dezintegračními problémy majoritní společnosti. Musíme vzít v úvahu mnohem hlubší problematiku, která se skrývá za xenofobii; a to neetnické hledisko problému integrace a dezintegrace. Heitmeyer uvádí: „Xenofobie je pouze vykrys-

talizování právě této hlubší problematiky členů majoritní společnosti a s přistěhovalectvím a etnickými rozdíly souvisí pouze okrajově.“⁴⁸

Interpretujeme-li novověký vývoj společností v průmyslových zemích pomocí paradigmatu modernizace, dostaneme se k následujícímu závěru: proces modernizace společnosti – kterému rychle podléhá také česká společnost – vede k rostoucí individualizaci. Ta má ambivalentní charakter. Na jednu stranu umožňuje jedinci svobodnější způsob života, na druhé straně ale může vést také k hluboké nejistotě, protože tradiční vazby se trhají a společenská zkušenost, směrnice a vzorce výkladu světa slábnou.

Jako následek individualizačních tendencí se lidé v historickém rozpadu kontinuity stále více uvolňují z tradičních třídních vazeb a zaopatření rodiny. Jsou odkázáni více sami na sebe a svůj vlastní osud (na pracovním trhu) se všemi jeho riziky, šancemi a rozpory. Ztráta životní jistoty je vysoká cena, kterou je nutno zaplatit za možnost jednat individuálně svobodněji. S individualizací zakoušíme rostoucí rozklad relativně pevných tradovaných společenství a zažíváme oslabení dosud platných kulturních norem. Přiklon k novým a odlišným formám společenství slouží pak jako kompenzace ztráty kvazi „přirozeného“ sociálního začlenění do užší nebo širší rodiny nebo společenské třídy. Změny v sociální struktuře pak v tomto smyslu silně působí na psychický stav dotyčných jedinců a spoluurčují jejich jednání.

Proto je sociálně-psychologicky vysvětlitelné, že nabídky nové integrace ze strany nové politické pravice jsou lépe přijaté v takové společnosti, pro niž je charakteristický rozklad společenských vazeb, které doposud poskytovaly jistotu a řídily jednání. Kriteria hodnocení člověka, relevantní v nově pravicových hodnotových systémech, slouží vlastní psychické stabilizaci a orientaci. Jsou jednoduše strukturovaná, a proto subjektivně snadno uchopitelná. Kriterium, které odlišuje místního a cizince, se dá (většinou) vnímat smysly: Cizinci vypadají jinak a mluví většinou jinou řečí. Tato rozlišující kriteria jsou časově konstantní, dokumentovatelná, nezávislá na výkonu a ekonomickém potenciálu. Jsou dána biologicky a jsou zpravidla nepřístupná racionální protiargumentaci. Při orientaci na kritérium domácnosti – cizí splývá individuální sledování vlastních zájmů s domnělými národními zájmy. Tyto zájmy tvoří touha po jistotě v životní orientaci a ekonomickém existenčním zajištění. Na sledování těchto zájmů se už nepohlíží negativně a podezřívavě, ale schovávají se za národní zájmy, nebo se dokonce stanou legitimními, a tvoří tak spolu nebezpečné spojenectví.

Nejistota v otázkách smyslu života a způsobu jednání, kterou zakouší mnoho členů modernizované společnosti, se ovšem nedá vysvětlit pouze tím, že se stále zvětšuje počet lidí, kteří na modernizaci (v ekonomickém smyslu) prodělávají, a tím se ekonomické rozdíly ve společnosti čím dál tím více upevňují, nebo dokonce ještě zvětšují. Do uskupení s rasistickými a nacionalistickými tendencemi se velice často začlení majetní, kteří na modernizaci vydělávají.⁹

Jako vysvětlení tohoto fenoménu se nabízí poukázat na druhý trend v rámci modernizace společnosti. Mám na mysli posun příčin jednání subjektu od rozhodovacích struktur motivovaných hodnotami k rozhodovacím strukturám motivovaným účelem. Místo patřící etice a hodnotové stupnici více a více zaujímá funkcionální rozhodování s důrazem na efektivitu. To má za následek obrácení měřítek jednání na vlastní zájmy. Čím dál méně bereme v potaz „morálku“, čím dál tím více naopak funkcionální uvažování, které prostředky nejlépe poslouží k prosazení našich zájmů. Prosazení vlastních zájmů je pak orientováno na výkon a konkurenci; to znamená, že jednotlivec stále soutěží s ostatními. Prosazování vlastních zájmů proto může být extrémně stresující, zejména pokud je naše výchozí situace špatná.

Situace je obtížná zejména pro ty, kteří již stojí společensky nebo ekonomicky na okraji a nebo dosáhli pouze nízkého vzdělání. To způsobuje, že hledají jiné sebeurčení než to, které je založené na vlastním výkonu. Vznik kritéria rozlišování na „domácí – cizí“ umožní jedinci - jako domácímu - zakusit sebeurčení osvobozené od vlastního výkonu.

W. Heitmeyer poukazuje na to, že se v případě pravicového extremismu a xenofobie sice nejedná o specifický problém mládeže, avšak mladí lidé jsou k tomu v moderní společnosti obzvláště náchylní.¹⁰ Zvláštní náchylnost k jednoduchým výkladovým vzorcům a chápání světa zjišťujeme právě u mladých. Obzvláště mladiství jsou otevření pro potvrzení vědomí vlastní hodnoty a síly a pro zkušenost společenství v té formě, jak je nabízejí extrémně pravicové vzorce orientace ve světě. Vedlejšími účinky jsou snižující se důvěra ve stát s parlamentní demokracií, v jeho instituce a reprezentanty. Ekonomický tlak a vysoká nezaměstnanost pak spolu s rostoucí imigrací nových národnostních skupin vedou ve společnosti ke vzniku xenofobie.

Když to shrneme, ukazuje se, že fenoménu xenofobie a pravicového extremismu můžeme adekvátně porozumět pouze v souvislosti s procesem modernizace společnosti. Často se zdá, jako by výskyt xenofobních tendencí byl dokonce relativně nezávislý na konkrétním počtu cizinců. „Nepřátelství k Turkům bez Turků“ v

první fázi politického převratu ve východním Německu po pádu berlínské zdi se nese v tomto duchu. Z toho také plyne – a to není důležité pouze pro Německo, že výskyt nepřátelských nálad vůči cizincům se jednoduše nemůže používat jako argument pro zastavení veškeré imigrace – odhlédnuto od toho, že neprodyšné uzavření hranic by bylo nejen fakticky nemožné, ale také by odporovalo lidským právům, například právu na azyl. Také by se tím neodstranily problémy, které jsou spojené s modernizačními procesy společnosti. Cílem nesnášenlivosti by se možná staly jiné (ohrožené) skupiny. Napadání postižených a důchodců už dnes poukazuje na variabilitu a relativní zaměnitelnost „cizích“ skupin – alespoň v Německu.

Samotná xenofobie ovšem ještě nedokazuje přítomnost pravicového extremismu, ale je spíše jeho materiálem, přesněji: materiálem pro jeho modernizaci. Pokud bychom ji ihned snížili na sbírku neopodstatněných předsudků nebo odsoudili jako rasismus, pravděpodobně bychom zvolili špatnou strategii, protože bychom nevzali dost vážně reálné obavy, které obsahuje. Skrze to ji může nově se vyskytující pravicový extremismus přiosťřit a použít pro vlastní zájmy.

Je zřejmé, že snaha o odstranění xenofobie nemůže zůstat omezená na výměnu argumentů, ale vyžaduje spíše nepřímý zásah v oblastech, které k ní vedou. V neposlední řadě se musí hledat cesty, jak se lidé mohou oprostit od strachu z budoucnosti, aby získali oporu a aby byli schopni rozvíjet životní perspektivy, se kterými by se mohli identifikovat.¹¹ Jedinec potřebuje jednak spolehlivou životní orientaci, jednak dostatečné ekonomické podmínky pro život v sebeurčení.

Při vši snaze o řešení napětí, které v moderní společnosti způsobují (nebo odhalují) přistěhovalci, nesmíme propadnout iluzi, že by kdy existovaly procesy integrace cizinců, které by probíhaly bezproblémově. Tyto konflikty se vyskytovaly také například při imigraci a integraci Němců a Čechů v USA. Tyto problémy se v silnější míře vyskytly tehdy, když majoritní společnost přehlédla, že orientace přistěhovalců na vlastní etnikum tvoří v první fázi imigrace nutné přechodné stádium skutečného imigračního procesu¹², který je často spojen s hlubokou krizí identity. Budeme se celkově muset vzdát sociálně-romantických představ, že takové integrační procesy probíhají snadno a bezkonfliktně; vždy byly a budou spojeny s napětím. Konflikty však může přítomnost určitých faktorů zesílit, respektive jejich nepřítomnost oslabit.

2.2. Zesilující faktory

2.2.1. Sociální distance

Na faktory, které posilují xenofobii, poukazuje již anketa z osmdesátých let vyhotovená pro „Spiegel“.¹³ Zjistila, že názor na cizince je tím pozitivnější, čím více kontaktu s nimi dotázaný má.

Názor na cizince

kontakt s cizinci:	„spíše dobrý“	„částečně dobrý, částečně špatný“	„spíše špatný“
zřídka:	18	53	29
často:	28	58	14
pravidelně:	47	40	13

(v procentech)

Podíl dotázaných se „spíše dobrým“ názorem na cizince stoupá v anketě spolu s rostoucím sociálním kontaktem více než dvojnásobně (z 18 na 47 procent).

Uzavírání cizinců do ghatt ve staré zástavbě, což je alespoň v Německu částečně dané, je v neposlední řadě důsledek nedostatku bytů a přináší s sebou další problémy ve sžívání se s německou společností.

Alarmující eskalace násilí proti cizincům v bývalé NDR potvrzuje závěr, že rozdíl mezi obrazem utvořeným zblízka a obrazem utvořeným zdálky úzce koreluje s intenzitou xenofobních postojů. Existují různé důvody, které mají kořeny ještě v bývalé NDR, proč se nesnášenlivost obrátila nejdříve proti cizincům. „Občanům NDR se systematicky upírala možnost zvyknout si na soužití s lidmi z rozdílných kultur. Největší skupině cizinců, příslušníkům sovětské armády, byly kontakty

s místním obyvatelstvem přísně zakázány. Dělníci z Kuby, Vietnamu, Angoly a Mosambiku byli soustředěni do ubytoven podobných kasárnám – také zde byl nedostatek kontaktu.¹⁴ Navíc zůstávali nejvýše pět let a potom se střídali s dalšími. Tento systém střídání a sociální vzdálenost způsobily, že občané NDR téměř nepřišli do styku s lidmi z jiných kultur. NDR „otevřená světu“, jak ji chválila Honeckerova propaganda, byla ve skutečnosti uzavřený, monokulturní stát, ve kterém ideologické premisy a protipluralitní politické myšlení způsobily netoleranci k těm, kteří se odlišují.

2.2.2. Chudoba

Xenofobie se často zaměřuje na obávanou konkurenci v oblastech jako je práce, bydlení a sociální jistoty. Proto má právě společenská marginalizace člověka silící vliv na postoje k cizincům.

Nezaměstnaným se zdá šance, že by se mohli znovu začlenit do pracovního procesu, ještě menší, když vidí velký počet konkurentů a málo pracovních míst. Protože nezaměstnanost už není problém úzce vymezených skupin lidí, musíme ukázat na psychosociální následky masové nezaměstnanosti. Protože výdělečná činnost pro většinu lidí nepředstavuje pouze materiální zabezpečení života, ale nadto nabízí možnost se fyzicky a duševně odreagovat, vzdělávat se a rozvíjet a procvičovat své dovednosti. Teprve skrze práci nabývá volný čas smysl. Čím je osobní systém sociálních hodnot závislejší na práci a pozici v zaměstnání, tím tíživější je nezaměstnanost. Kde se tedy nezaměstnanost stane masovým fenoménem, tam nad individuálně-psychologickými důsledky, se kterými se psychologické poradny již dlouho setkávají, převáží následky sociálně-psychologické. Může se stát, že tím bude postižena celá sociální struktura vesnice, města, nebo dokonce celého regionu, bude-li většina práceschopného obyvatelstva bez práce. Pokud se nepodaří najít řešení, které by respektovalo a upevňovalo u postižených lidí sebeúctu, pak jsou závažné společenské a psychické škody nevyhnutelné. Projeví se agresivním a asociálním jednáním a psychickými poruchami – v neposlední řadě ve formě odmítání cizinců.

Existenční starosti a tím i výhrady vůči jiným skupinám se zvětšují, pokud jsou v politické rovině patrné snahy o krácení sociálních dávek. Zoufalství a existenční obavy se jako kompenzace nutná pro vlastní stabilizaci projektují často vně - zpravidla na slabší, aby si postižený mohl vsugerovat vlastní sílu. Tak nízká životní úro-

veň nepřímou zvěšuje xenofobní postoje obyvatelstva. Historické zkušenosti zemí, které byly tradičně cílem přistěhovalců, ukazují, že skrytý strach z cizinců se lehce změnil v nesnášenlivost, jsou-li existenční starosti, způsobené ekonomickými krizemi, natolik velké, že hrozí znemožnit jistou a tím hodnotnou budoucnost.¹⁵ Hospodářská politika, politika zaměstnanosti a také politika, která se cíleně zabývá životní úrovní, proto úzce souvisí s bojem proti xenofobii.

2.2.3. Psychologické faktory

Z výše napsaného již vyplývá, že sociální a psychologické faktory vzniku xenofobie musíme brát v úvahu společně, protože sociální změny během modernizace společnosti působí na psychický stav a tím na jednání jednotlivců i skupin. V této souvislosti můžeme pojmenovat různé individuálně- a sociálně-psychologické faktory, které způsobují, popřípadě zvěšují xenofobní postoje.¹⁶

Především se stále znovu poukazuje na těsnou souvislost individualizace a izolace v důsledku modernizačních procesů, které vedou ke vnímání každého dalšího člověka jako potenciálního konkurenta v uskutečňování vlastních cílů. Zvláště ti, kdo jsou v ještě horším postavení nebo ještě slabší, se nabízejí jako objekt odmítnutí. Cizí migranti zaujímají v tomto ohledu v mnoha zemích přední místo.

U mladistvých se toto chování objevuje často v ostřejší formě. Dochází u nich totiž k tomu, že mají sklon sáhnout i po násilných prostředcích, a to především v situacích, které ohrožují jejich identitu. Téměř totiž nevidí jinou možnost, jak svou identitu vybojovat a ubránit. Cizinci u mladistvých, ale nejen u nich, probouzejí vedle zájmu a zvědavosti zároveň nejistotu, strach a odmítnutí. Podíváme-li se na formy přiměřeného chování, v takovýchto ambivalentně prožívaných situacích pocituje člověk nejistotu. Vyvolávají a zvěšují u něj strach a on se snaží proti tomuto strachu a jeho příčinám bránit. Právě v těchto situacích mohou ideologie založené na násilí nalézt adekvátní pole působnosti, protože legitimizují vlastní odmítavé chování.

Pomocí různých teorií se ze sociálně-psychologického hlediska snaží rozvinout struktury vedoucí k větší míře oddělení domácích a přistěhovalců.

V Teorii autoritativní osobnosti¹⁷ se poukazuje na strukturu charakteru získanou již v raném dětství, ve které jsou obsaženy dispozice ke xenofobii a pravicovému extremismu. „Mentalita pravicového extremismu“ získaná v dětství (především skrze tabu a přísné zákazy, zpravidla ale nevědomě) žene člověka k projekci všech

zakázaných složek vlastní osobnosti na někoho „cizího“.¹⁸ Mezi to patří špína a nepořádek, lenost, sexuální žádostivost a podobně. Pronásledováno je všechno, co nebylo možno obhájit proti otcovské instanci (a později proti každé autoritě). „Domníváme-li se, že uhájení vlastní osoby je možné pouze pod podmínkou vynucené konformity s danými společenskými pravidly, ovšem toto přizpůsobení znamená neustálé potlačování hnací síly, pak se zdá, že pronásledování každé odlišnosti, uvolnění a ospravedlnění náladami veřejnosti nebo autoritou státu, může být ideálním spojením přizpůsobení a agrese.“¹⁹

V rámci Teorie regrese podmíněné krizí se agrese proti cizincům vykládá jako výsledek kolektivně traumaticky prožívaných krizových poměrů. Jejich vinou klesnou postižení jedinci do již překonaných zjednodušujících výkladů situací a připsování viny, a tím pod již dosaženou úroveň vývoje. Především v určitých krizových situacích mají lidé sklon k předsudkům vůči cizincům. Na cizince se svalí všechna vina za vlastní negativně prožívanou situaci. Odmítnutí jejich zvyků a tradic vyzní pak stejně plausibilně jako strach z neznáma, které cizinci ztělesňují. Emocionální výpady proti cizincům pak nemohou být jednoduše posuzovány pouze jako výsledek přísně ideologického pravicového extremismu, ale spíše jako výraz reakcí podmíněných krizí.

S tím dosud popsaným úzce souvisí tzv. Teorie konzistence statusu. Strach ze ztráty statusu je strach ze ztráty uznání jako potřebného a nepostradatelného člena společnosti. Podle této teorie vzniká strach modernizací, která má nutně za následek ekonomické krize (regionů nebo sociálních skupin). Vlastní stabilizaci pomáhá hledání protihráče, který by byl obzvláště v rozporu s morálně nadneseným obrazem sama sebe. Takto vykonstruovaný protipól známe z Výmarské republiky jako „úskočného nebezpečného Žida“, který byl pro střední stavy inkarnací „dravého kapitalisty.“ Dnes zažíváme, jak si dělník, živnostník nebo zemědělec, jehož pocit vlastní hodnoty je ohrožen, vyrábí nový protipól: „ten rádobý azylant cizopasící v sociální síti republiky“.²⁰ Pocity zklamání a nespokojenosti mohou zůstat obráceny proti objektivním ekonomickým problémům nebo se projevit jako hrůza z budoucí ztráty statusu.

Mnoho lidí žije v situaci životní nejistoty po rozpadu tradičního prostředí. Zažívají hluboko zasahující ztrátu solidarity druhých jako výsledek procesů individualizace moderní společnosti. Vytvářejí proto náhradní prostředí - od klubu fotbalových fanoušků až právě po radikálně pravicová uskupení. Vykonstruují si protivníky, od kterých se je možno oddělit podle jednoznačných kritérií (jako je členství ve

spolku nebo původ). Nalézají tak společenství a relativně stabilní sociální status. Na základě toho lze pochopit, že mladiství, kteří nezvládnou přechod k autonomně orientované identitě, tíhnou snáze než dospělí k extrémně pravicovým konceptům, které poskytují plausibilní vysvětlení vlastních problémů. Cizinci se pak v tomto smyslu stanou prostředkem k vytvoření jistoty vlastního statusu.

3. Etické úvahy

3.1. Biblická orientace

Nemohu zde sice představit rozsáhlou biblickou etiku migrace. Spíše se chci omezit na hlavní směry integrace v židovsko-křesťanské tradici. Ty by měly sloužit jako heuristika pro dnešní otázky, jak zacházet s xenofobií, a měly by být podnětem ke zvýšené integraci cizinců.

Starý zákon: V hebrejském textu Starého zákona se vyskytují tři rozdílná slova „ger“, „nokri“ a „car“. V mnohých překladech Bible bývají překládány bez rozdílu jako „cizinec“. Avšak rozdílná slova napovídají o rozdílné identitě lidí jimi označených.

Cizinec (ger) byl ten, který v Izraeli požíval zvláštní práva. V nejstarších vrstvách Pentateuchu, v jahvistovickém pramenu, je tímto slovem míněn všeobecně Izraelita, který se jako cizinec usadil v cizí zemi. Později se tento výraz používal pro cizince, který žil na izraelském území a jehož práva byla chráněna, i když nebyl v plném smyslu členem společenství.²¹

Když se cizinec (ger), který byl původně hostem, usadil v zemi natrvalo, musel Izrael najít postačující právní ustanovení o poskytování pohostinství. Postavení cizinců bylo stále více regulováno rozličnými ochrannými právy, která přesáhla pouhé výzvy k otevřenosti vůči cizincům.

Ve starozákonních ustanoveních je možné rozpoznat zásadní požadavek integrovat cizince do domácí společnosti – a to pomocí života v rodině a pomocí slavení svátků v rodině, což může být překvapující.²² Zkušenosti dosvědčují, že ti, kteří společně slavili náboženské a rodinné svátky, se navzájem také lidsky sblížili. Lidé ve starém Izraeli věděli, že teprve pomocí takového lidského a všedního společného soužití je možno také obsahově naplnit právní ustanovení, které jinak pro integraci tvoří pouhý rámec.

S právně zakotveným rovným zacházením s cizinci a jejich sociálním zajištěním v Izraeli nebylo pro přijímající společnost spojeno vzdání se vlastní identity založené na prožitku Hospodina. To vyjadřuje Zákon svatosti v 17. až 26. kapitole knihy Leviticus, který pochází z pozdní fáze doby exilu - ze 6. století před Kristem. I navzdory přikázání lásky k cizincům (Lev 19,34) se Izrael v centrálním bodě své identity pevně držel autentického uctívání Hospodina. Znovu mu byl důrazně připomenut zákaz praktikování cizích kultických zvyklostí, které vedou k odvrácení se od vysvoboditele Hospodina (Lev 19,26-31).

Po návratu z exilu se postavení cizinců v Izraeli dalekosáhle upevnilo. Postoj k přistěhovalcům sahal od ochrany před hospodářským vykořisťováním, jak se lze dočíst v nejstarších textech knihy smlouvy, přes hospodářská a sociální opatření vedoucí k integraci cizinců v době Deuteronomia v 8. a 7. století před Kristem, až k „plné rovnoprávnosti ve společnosti v době exilu a po návratu z exilu“²³.

Nový zákon: Postoj Ježíše a jeho učedníků k přistěhovalým cizincům a obzvláště k těm, kteří trpí nouzí a jsou společensky marginalizováni, má své kořeny v izraelské tradici. Odráží se i v chování Ježíše a učedníků, které se řídí maximální mírou univerzální lásky k bližnímu.

Ve Starém zákoně zůstává ještě jisté napětí mezi univerzálním ideálem otevření Izraele k cizincům a faktickým partikularismem. To znamená, že postoj k migrantům by měl vypadat jako vztah bratrů, kteří jsou soukmenovci, k cizincům. Zaslíbení Nového zákona vzbuzuje očekávání, že „až se naplní čas“ (Ef 1, 10), vznikne nová společnost, která žije v duchu univerzálního bratrství.²⁴ Dá se říci, že v raně křesťanských sborech se lidé již nedefinovali na základě příslušnosti k určitému etniku a že díky vědomí společného bratrství chyběly veškeré národně-kulturní komponenty. Nový zákon zásadně boří všechny hranice omezující lásku k bližnímu.²⁵

Postoje Bible k cizincům lze shrnout takto:

Obzvláště cizinec označený pojmem „ger“ byl přijímán jako ten, kdo potřebuje ochranu, a ne jako potenciální ohrožení pro domácí společnost.

Snaha Starého zákona o právní zakotvení věcí, které byly rozpoznány jako dobré, vedla k tomu, že příchozí byl stále více právně stavěn naroveň domácímu obyvateli.

Nadto nade všechno byla cizinci umožněna účast na každodenní kultuře - a to

zvláště díky jeho integraci do života a slavení svátků v rodině.

V Novém zákoně bylo vědomě prolomeno rozdělování lidí podle etnika a kultury. Původ člověka již nemá být v rámci křesťanské církve žádným kritériem pro vědomí sounáležitosti. Proto je křesťanská církev avantgardní, neboť má nový pohled na svět a národy.

3.2. Hodnota člověka jako základní kritérium chování

Základem veškerého lidského soužití je uznání, že každý člověk je ve své podstatě osoba. Jako takovému mu náleží důstojnost, kterou nezískává až výrokem státu nebo jiné politické či sociální autority. „Jako osoba je každý člověk od počátku nositelem základních práv, která mají svůj kořen v důstojnosti člověka, a jsou proto nezávislá na zvláštním určení člověka.“²⁶ Na to pamatují křesťanské církve v Německu ve svém postoji k migraci a uprchlictví. Důstojnost člověka je nezávislá na jeho pohlaví a rase, povolání, majetkových poměrech a na příslušnosti ke společenství nebo státu. Každý politický krok se musí řídit tímto základním kritériem důstojnosti člověka. Je třeba upozornit politiky, když se lidé například kvůli svému původu stávají objekty nenávislného chování vůči cizincům.

Odbourávání předsudků a integrace marginalizovaných skupin je základní úlohou každé komunity. Aktérem komunity je na jedné straně stát. Tvorba komunity je však také v rukou mnoha jiných lidí: je v rukou učitelů a vychovatelů, zaměstnavatelů a odborářů, spolků a sportovních klubů a konec konců je i úkolem každého člena společenství.

4. Strategie omezování konfliktů

Když teď budeme tvářit v tvář fenoménu xenofobie přemýšlet o strategiích vedoucích k omezení konfliktů, musíme si uvědomit dvě věci: Zaprvé to, že dalekosáhlá integrace cizinců je i ve vlastním zájmu většinové společnosti; neboť jen tehdy lze zabránit politickému radikalismu a náboženskému fundamentalismu marginalizovaných lidí, když se jim umožní co nejrozsáhlejší integrace do společnosti a hospodářského života.

A zadruhé je nutné si uvědomit, že politika integrace je potřebná i z pohledu na skupiny přistěhovalců, neboť přistěhovalci mají mít – z výše jmenovaných etických důvodů – možnost k vedení lidsky důstojného života a k sebeurčení. Proto je

nezbytná jejich účast na společenském a politickém životě. Aktivní integrační politika by se proto měla orientovat podle následujících bodů:

1. Budování integrace podle principu subsidiarity

Integraci do kulturního a každodenního života nelze nařídít z centrální státní instance. Již ve starém Izraeli, jak jsem se už zmínil, se k integraci dospělo životem a slavením svátků v rodině. Také v moderním státě mají pro integraci cizinců do společnosti nesmírný význam rozličné necentralizované instituce a sociální skupiny. Zvláštní odpovědnost mají školy a sociální skupiny jako je rodina, sousedství, spolky, církve a náboženské společnosti. Jestliže ale integrace závisí na sociálních strukturách, jejichž životní světy si jsou blízké, má smysl posílit kompetenci komunálních a regionálních spolků v otázkách integrační politiky a poskytnout jim k tomu i odpovídající finanční prostředky. Zkušenosti s využíváním principu subsidiarity ukazují i v jiných oblastech politiky, že rozhodnutí učiněná v místě výskytu problému zpravidla vedou k lepšímu řešení než rozhodnutí přicházející od vzdáleného „zeleného stolu“. Společenské subsystémy mohou učinit zadost své integrační úloze jen tehdy, jsou-li ze strany státu dány tvořivé podmínky požadující integrační procesy.

2. Požadavek dalekosáhlé integrace

K umožnění co nejrychlejší integrace je pro přistěhovalce mluvící cizím jazykem důležitá výuka jazyka stejně jako hospodářská integrace. K integraci patří přístup ke vzdělání zrovna tak jako zajištění pracovního místa a možnosti profesního vzestupu. V neposlední řadě je třeba vytvořit prostory pro setkání přistěhovalců s domácím obyvatelstvem.

Kromě krátkodobých opatření k integraci cizinců jsou nutné i mezikulturní koncepty ve všech vzdělávacích a výchovných oblastech.²⁷ Možnostmi k tomu jsou podpora znalosti více jazyků a mezinárodní výměny stejně jako podpora mezinárodního partnerství měst, spolků, škol a jiných institucí či skupin. Také církve mají v tomto směru svou úlohu.

3. Umožnění sociální blízkosti

Procesy přistěhovalectví jsou nevyhnutelně často také konfliktními procesy. Přesto je ale možné tyto konflikty omezit, jestliže se v politice a v právním řádu dbá na teoretické poznatky sociálních vědců o migraci stejně jako na základní etická kritéria politiky spravedlivé ke všem lidem.

Jedním z rozhodujících bodů integrační politiky je umožnění *sociální blízkosti* mezi přistěhovanci a domácím obyvatelstvem. Čím více kontaktů mezi nimi je, tím pozitivnější je mínění jedné skupiny o druhé. Velkou roli přitom hraje bytová situace, obzvláště zabránění vzniku ghett, stejně jako začlenění do pracovního života a možnost účasti na spolkovém životě, integrace dětí do vzdělávacího systému, participace na utváření místa bydliště atd.

Z dřívějších studií, prováděných v padesátých letech v USA o efektech společného bydlení lidí různých ras, vyplývá, že dobré kontakty jsou tím pravděpodobnější, a) čím blíže spolu rozdílné etnické skupiny bydlí; b) čím častěji vznikají mezietnické kontakty v důsledku prostorové blízkosti; c) čím méně je životní situace vnímána jako soutěž, a kdy namísto toho stojí v popředí společné zájmy a cíle; d) čím pozitivněji hodnotí příslušné skupiny mezietnické kontakty; e) čím více jsou mezietnické kontakty podporovány všeobecným klimatem ve společnosti; f) čím pozitivněji a častěji probíhaly interakce v minulosti a ovlivnily tak postoje (initial attitudes); g) čím silnější je osobní zaangažovanost interakčních partnerů při vzájemném kontaktu a h) čím přínosněji probíhají kontakty pro oba interakční partnery. K pozitivním kontaktům dojde s největší pravděpodobností tehdy, jsou-li zároveň k dispozici všechny vyjmenované faktory, anebo alespoň většina z nich.²⁸

4. Souvislost mezi sociální a imigrační politikou

Ochotu domácího obyvatelstva k integraci cizinců lze nejspíše motivovat tehdy, když celkově panuje sociální jistota a přistěhovanec není třeba primárně vnímat jako konkurenci a nebezpečí pro udržení vlastního životního standardu. Proto spolu velmi úzce souvisí snaha o sociální spravedlnost a o odbourání nepřátelství k cizincům. Nezbytná je také věcná informovanost veřejnosti o přínosu přistěhovaného obyvatelstva k dosaženému životnímu standardu a blahobytu.

5. *Čestný styl politické debaty*

Dezorientace, která je důsledkem modernizace společnosti, často zesiluje emoční odmítnutí cizinců. Mnohá napětí uvnitř společnosti jsou ale relativně nezávislá na přítomnosti cizinců, a tak se s nimi musí v politice zacházet. Je proto zapotřebí apelovat na osoby zodpovědné za politiku a společnost, aby v politickém střetnutí kvůli xenofobii rozlišovaly příčiny a symptomy dezorientace a emocionální nejistoty. Jen tak se diskuse nepovede špatným směrem a jen tak se ještě více neztíží akceptace menšinových skupin.

6. *Rozhodný boj proti každému způsobu diskriminace*

Jelikož je každá diskriminace menšin v rozporu s důstojností člověka, měl by stát udělat vše pro to, aby přistěhovalci a jiné menšiny měli rovnoprávnou šanci na začlenění se do společnosti.²⁹ Vlastní zákonodárství týkající se ochrany menšin je žádoucí tehdy, jestliže důsledné užívání doposud platných zákonů státní exekutivou a judikaturou není dostatečně účinné.

7. *Umožnění participace*

Jen tehdy, když si lidé jsou právně rovni a mohou se podílet na rozhodování v politice a ve společnosti, se ze své strany identifikují s komunitou, ve které žijí. Podmínkou integrace je participace na spoluvytváření.

5. Integrace jako úloha církve

Integrace je v neposlední řadě také úlohou církve. Velmi jasně v této souvislosti působí poselství Jana Pavla II. pro Světový den migrantů v roce 1999. Papež píše: Farnosti náleží „podstatná role při přijímání cizinců, při integraci pokřtěných lidí z rozdílných kultur a při dialogu se stoupenci jiných náboženství. Toto není ze strany farnosti jen dobrovolnou výpomocí, ale je to přímo její povinností.

Vyslání církve a její úloha při integraci se nevztahuje podle výroku papeže pouze na okruh pokřtěných. „Katolictví nenachází svůj výraz jen v bratrském společenství pokřtěných, ale je patrné i v pohostinnosti k cizincům, v jejich přijímání bez ohledu na jejich náboženské vyznání, v odmítnutí každého rasově podmíněného vyloučení nebo diskriminace a v uznání osobní důstojnosti každého jednotlivce.

Stejně tak se projevuje v nasazení za prosazování neodejmutelných práv člověka, které z výše uvedeného vyplývá.“ To se týká farností, ale samozřejmě také jiných neformálních skupin a institucí v církvích.

6. Shrnutí

Boj proti xenofobii je centrální úlohou celé společnosti a všech jejích aktérů. Stát a církve, školy a spolky – každý je na svém místě povolán k vytváření společného soužití tak, aby všichni mohli vedle sebe žít s respektem k důstojnosti druhých a aby se již vzniklé konflikty řešily bez násilí, k užtku všech zúčastněných a ke spravedlivému uspokojení jejich zájmů.

Poznámky

1. Europäisches Parlament (Hg.), Bericht des Untersuchungsausschusses „Wiederaufleben des Faschismus und Rassismus in Europa“ (Evrogenis-Bericht), Straßburg 1985; Europäisches Parlament, Bericht im Namen des Untersuchungsausschusses „Rassismus und Ausländerfeindlichkeit“ (Berichterstatter: Glyn Ford), Sitzungsdokument A3-195/90 vom 23.7.1990, Straßburg 1990; Kommission der Europäischen Gemeinschaften (Hg.), Eurobarometer Die öffentliche Meinung in der europäischen Gemeinschaft (Sonderausgabe Rassismus und Ausländerfeindlichkeit), Brüssel 1989; Entschließung des Europäischen Parlaments zu der Europäischen Stelle zur Beobachtung von Rassismus und Fremdenfeindlichkeit. Protokoll vom 16/03/2000, gestützt auf Dokument A5-0049/2000 - endgültige Ausgabe; Entschließung des Europäischen Parlaments zur Bekämpfung von Rassismus und Fremdenfeindlichkeit in der Europäischen Union (KOM(1999) 268 - C5-0310/1999 + C5-0015/2000 - 1999/2205(COS)). Protokoll vom 16/03/2000, gestützt auf Dokument A5-0055/2000 - endgültige Ausgabe; Entschließung des Europäischen Parlaments zu der Mitteilung der Kommission über die Bekämpfung von Rassismus, Fremdenfeindlichkeit und Antisemitismus in den Bewerberländern (KOM(1999) 256 - C5-0094/1999 - 1999/2099(COS)).
2. Dotazník časopisu Spiegel, in: Der Spiegel Nr. 28, 1989; vgl. Wilfried Schubarth, Fremde als Stündenböcke, in: Spiegel-Spezial „Das Profil der Deutschen. Was sie vereint, was sie trennt“, Hamburg 1991, 48.
3. Schubarth, Fremde (Anm. 2), 48. Tyto výsledky se kryjí s výzkumem z roku 1990 zadaným spolkovým ministrem práce a sociálních věcí: ISG, Ausländerfeindlichkeit, bes. 38f.
4. Lutz Hoffmann, Herbert Even, „Die Belastungsgrenze ist überschritten“. Entwurf einer Theorie der Ausländerfeindlichkeit, Bielefeld 1983, 23.
5. Srov. práci biologa Huberta Markla, Das missbrauchte Wirgefüh, in: Die Zeit vom 11.2.1994.
6. Srov. výzkumy etologa Irenäa Eibl-Eibesfelda, Der vorprogrammierte Mensch, Wien 1973; ders., Die Biologie des menschlichen Verhaltens, München 1984. A taktéž: Valentin Zsifkovits, Asylpolitik mit Herz und Vernunft, Regensburg 1993, 18f; Dieter E. Zimmer, Die Angst vor dem Anderen,

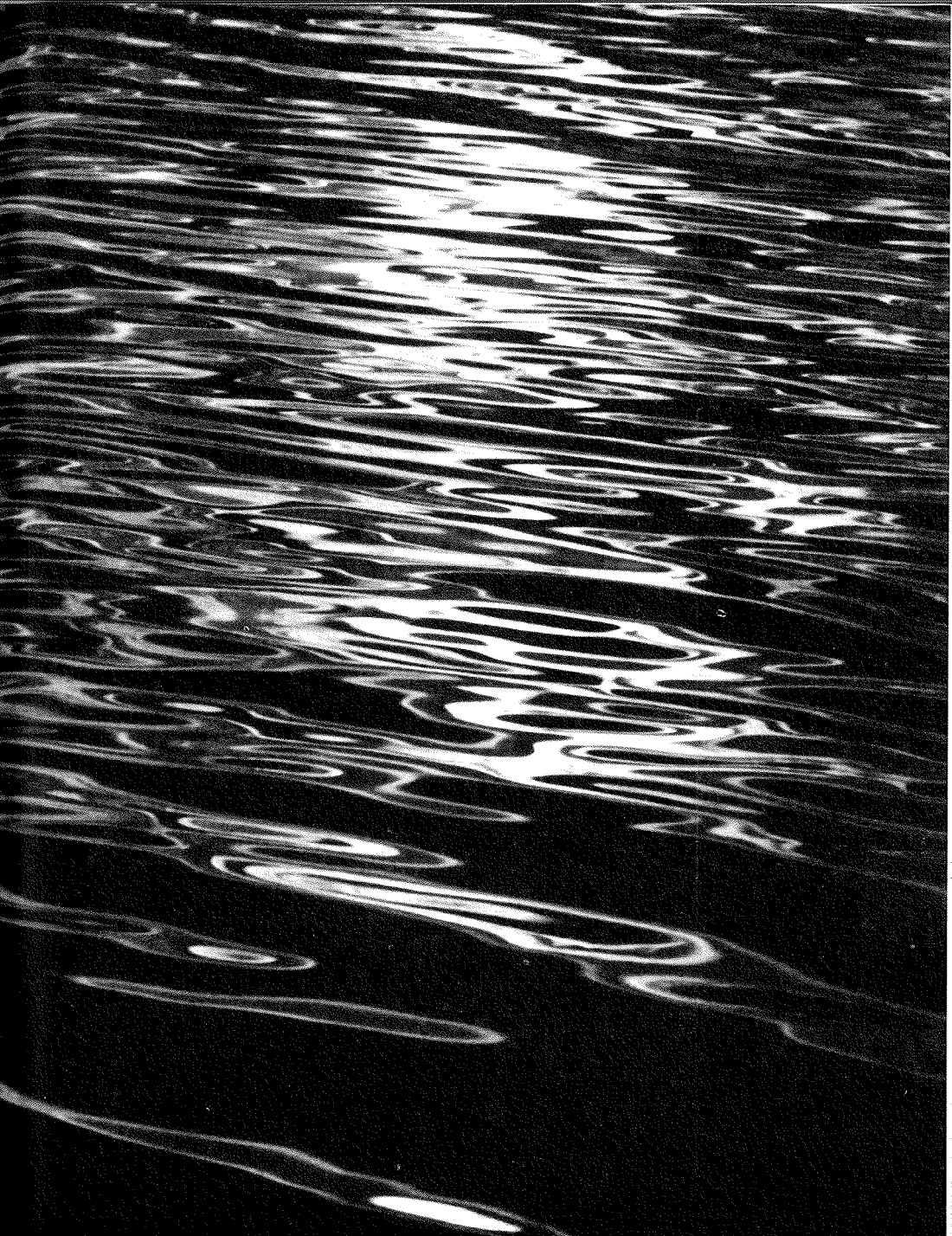
in: Die Zeit vom 9.7.1993.

- 7 Wilhelm Heitmeyer, Die Maßnahmen gegen Fremdenfeindlichkeit gehen an den Ursachen vorbei, in: Bernhard Blanke (Hg.), Zuwanderung und Asyl in der Konkurrenzgesellschaft, Opladen 1993, 151-162, 155. Vgl. Albert Scherr, Befunde der Rechtsextremismusforschung: Gründe und Ursachen der Attraktivität rechtsextremer Orientierungen für Jugendliche, in: Frieder Dünkler, Bernd Geng (Hg.), Rechtsextremismus und Fremdenfeindlichkeit. Bestandsaufnahmen und Interventionsstrategien, Mönchengladbach 1999, 69-88.
- 8 Heitmeyer, Maßnahmen (Anm. 7), 160.
- 9 Srov. Europäisches Parlament, Rassismusbericht (Ford) (Anm. 1), 19; Europäisches Parlament (Hg.), Annex zu ebd., Dokument A3-195/90/Annex II (Rainbow version) vom 23.7.1990, Straßburg 1990, 116.
- 10 Srov. Landtag von Baden-Württemberg (Hg.), Antwort der Landesregierung auf die Große Anfrage der SPD zum Rechtsextremismus (Drucksache 1/2041), vom 8.6.1993, 5.
- 11 Walter Stüb, Fremdenhaß und Unkenntnis, in: Das Parlament vom 4.9.1992.
- 12 Srov. Friedrich Heckmann, Ethnische Vielfalt und Akkulturation im Eingliederungsprozeß, in: Klaus J. Bade (Hg.), Das Manifest der 60. Deutschland und die Einwanderung, München 1994, 38-43, 148-163.
- 13 Článek „Ausländerfeindlichkeit. Exodus erwünscht. Infasumfrage über die Einstellung der Deutschen zu Gastarbeitern und Asylbewerbern“, in: Der Spiegel Nr. 18, 1982, 37-44, 44.
- 14 Stüb, Fremdenhaß (pozn. 11), 20; srov. Eva-Maria und Lothar Elsner, Zwischen Nationalismus und Internationalismus. Über Ausländer und Ausländerpolitik in der DDR 1949-1990, Rostock 1994, 59-61.
- 15 Petrus Han, Fremdenangst kommunikativ überwinden, in: KFH NW Nr. 5, 1/1992, 19-21, 19; Evrigenis-Bericht (Anm. 1), 78-80.
- 16 Srov. Andrea Hettlage-Varjas, Robert Hettlage, Die Entstehung von Fremdenangst in unserer Gesellschaft, in: Wege zum Menschen 42 (1990) 469-483; Betty Raguse-Stauffer, Entwicklungslinien und Manifestationen des Hasses in psychoanalytischer Sicht, in: Wege zum Menschen 42 (1990) 457-469; Gert Sauer, Gewalt und Rechtsradikalismus aus der Sicht der Analytischen Psychologie C.G. Jungs, in: caritas '94, Freiburg 1993, 168-174; Ulrike Schönberg, Gruppenpsychologische Hintergründe der Fremdenangst und Fremdenfeindlichkeit, in: Bundeszentrale für politische Bildung (Hg.), Ausländer und Massenmedien: Bestandsaufnahme und Perspektiven, Bonn 1987, 36-57; Dieter Seiler, Nächstenliebe – Fremdenhaß / Feindesliebe – Nächstenhaß, in: : Wege zum Menschen 42 (1990) 446-449; Heribert Wahl, Angst – zwischen Ohnmacht und Wut. Individual- und sozialpsychologische Aspekte, in: Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche 23 (1992) 77-87. Aus dem Bereich der Vorurteilsforschung vgl. Howard J. Ehrlich, Das Vorurteil. Eine sozialpsychologische Bestandsaufnahme der Lehrmeinung amerikanischer Vorurteilsforschung, München – Basel 1979; Hans J. Kleinsteuber, Stereotype, Images und Vorurteile. Bilder und Feindbilder in den Köpfen der Menschen, in: Wissenschaft und Fortschritt 42 (1992) 50-53; Bernd Schäfer, Franz Petermann, Vorurteile und Einstellungen. Sozialpsychologische Beiträge zum Problem sozialer Orientierung, Köln 1988.
- 17 Tato teorie byla vyvinuta v USA po druhé světové válce jako pokus vysvětlit původ národního soci-

- alismu. Hlavním zástupcem teorie autoritativní osobnosti je filosof a sociolog Theodor W. Adorno (např. *The Authoritarian Personality*, New York 1950; či *Studien zum autoritären Charakter*, Frankfurt/M. 1973).
- 18 „Cizinci“ neexistují „an sich“. Cizost je přívlastek, který vyvstává z interpersonálního resp. mezikupinového chování.
 - 19 Wolfgang Kreutzberger, Gewalt gegen Fremde – Angelpunkte im Rechtsextremismus, in: Bernhard Blanke (Hg.), *Zuwanderung und Asyl in der Konkurrenzgesellschaft*, Opladen 1993, 163-180, 172. Srov. Egon Barres, *Vorurteile. Theorie – Forschungsergebnisse – Praxisrelevanz*, Opladen 1978, 134-143; Bernd Estel, *Sozial Vorurteile und soziale Urteile. Kritik und wissenssoziologische Grundlegung der Vorurteilsforschung*, Opladen 1983, 56-113.
 - 20 Srov. Gode Japs, *Asylbewerber – die modernen Schmarotzer der Deutschen?* (Deutschlandfunk „Hintergrund Politik“ vom 8.10.1992), als Manuskript, Köln 1992.
 - 21 Stephen Pisano, Die Migration und die Religion im Alten Testament, in: *Kongregatio für das katholische Bildungswesen* (Hg.), *Pastorale Horizonte heute. Interdisziplinäre Studien über die Menschen unterwegs*, Vatikan 1987, 124-135, 129; srov. Christoph Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda. Eine Untersuchung zum sozialen Typenbegriff ger und seinem Bedeutungswandel in der alttestamentlichen Gesetzgebung*, Göttingen 1992, 18f. 22; Georg Steins, „Fremde sind wir ...“. Zur Wahrnehmung des Fremdseins und zur Sorge für die Fremden in alttestamentlicher Perspektive, in: *JCSW 35. Bd. (1994) 133-150, 137-139*. Privilegia cizince (ger) nutno odlišovat od společenského postavení cizince (nokri), u kterého se všeobecně jednalo o hospodářsky samostatného a kapitálově silného obchodníka, který nebyl na rozdíl od cizince (ger) sociálně závislý a který proto také nepotřeboval pomoc zvenčí. Napětí mezi těmito cizinci a domácí židovskou populací spočívalo v konfrontaci Izraele s náboženstvími a bohy národů, kterými se cítil ohrožen. Toto napětí v dějinách Izraele podmiňovalo narůstající odstup mezi oběma skupinami. Od stoupenců cizích kultur a ctitelů jiných bohů se udržoval odstup z důvodu vlastní ochrany.
 - 22 Srov. Dtn 16,11 sowie Dtn 14,28f.
 - 23 Ludger Schwienhorst-Schönberger, „... denn Fremde seid ihr gewesen im Lande Ägypten“. Zur sozialen und rechtlichen Stellung von Fremden und Ausländern im alten Israel, in: *Bibel und Liturgie 63 (1990) 108-117, 114*.
 - 24 Realizace takové společnosti se v paulínském pohledu neobejde bez Krista, v kterém se všichni lidé mohou stát „potomstvem Abrahámovým“ (Röm 4; Gal 3,7.28-29; 4,21-31) nebo „údy jednoho těla“ (Röm 12,4-6; 1 Kor 12,4-5.12-27).
 - 25 Srov. podobenství o milosrdném Samaritánovi (Lk 10,30-37).
 - 26 Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (Hg.), „... und der Fremdling, der in deinen Toren ist. Gemeinsames Wort der Kirchen zu den Herausforderungen durch Migration und Flucht, Bonn / Frankfurt M. / Hannover 1997, Nr. 134.
 - 27 Ty se zdají být smysluplné i tváří v tvář snaze o sjednocení Evropy. Srov. Forschungsinstitut der Friedrich-Ebert-Stiftung. Abteilung Sozialpolitik (Hg.), *Integration und Integrationsförderung in der Einwanderungsgesellschaft*, Bonn 1999.
 - 28 Srov. Hartmut Esser u.a., *Arbeitsmigration und Integration: Sozialwissenschaftliche Grundlagen*, Königstein/Ts. 1979, 98f.

- 29 Srov. Bundesministerium der Justiz (Hg.), Schutz nationaler Minderheiten in Europa. Erläuterungen zum Rahmenübereinkommen des Europarates zum Schutz nationaler.

Prof. Dr. **Albert-Peter Rethmann** (1960) je knězem biskupství Münster v Německu. Studoval teologii v Münsteru, Freiburgu a Římě. Pracoval mimo jiné jako osobní sekretář biskupa Reinharda Lettmanna v Münsteru (1990 – 1993) a jako vedoucí vzdělávacího centra „Jugendburg Gemen“ (1996 – 1998). Od roku 1998 do 2001 působil na katedře morální teologie a sociální etiky na teologické a filosofické fakultě univerzity v Pasově. V září 2001 byl jmenován profesorem morální teologie a sociální etiky v Churu ve Švýcarsku. Od roku 1997 je poradcem Komise pro migraci při Německé biskupské konferenci a od roku 1999 pravidelně vypomáhá jako kněz v děkanátu Volary. Prof. Rethmann je autorem knihy „Asyl und Migration. Ethik für eine neue Politik in Deutschland“ (1996), knihy „Selbstbestimmung - Fremdbestimmung – Menschenwürde“ (2001) pojednávající o aktuálních etických problémech současnosti a též mnoha odborných článků publikovaných v několika evropských zemích. Česky vyšla např. studie „Církev jako politicko-morální činitel v pluralitní společnosti“ (Universum 9/41- 2001). Od ledna 2002 je členem redakční rady Salve.

Recenze

Vittorio Messori, *Conversione*
Mondadori, Milano 2002

Co je pro Německo nakladatelství Herder, pro Francii pařížský Gallimard, to je pro Itálii největší „laické“ nakladatelství Mondadori. Jeho prezident, 55 letý Leonardo Mondadori, známý jako nesmiřitelný laik, agnostik, se obrátil. Jak sám vypráví: „Zjistil jsem, že evangelium je opravdu knihou s praktickými pokyny pro člověka, že Ježíš Kristus je opravdu odpovědí na všechny naše otázky a že se „plně realizuje“ jen ten člověk, který následuje Krista.“ A pak objevil modlitbu. Dosvědčuje: „Sám jsem to zkusil: Když člověk prosí Boha o něco s upřímností a správným úmyslem, bývá vždy vyslyšen.“

Michele Brambilla v úvodu interview s Mondadorim bez nadsázky nazývá jeho vyprávění, jež pak zachytil Vittorio Messori v knize „Konverze“, „elektrickým šokem pro obecné smýšlení dnešní doby“, protože se neuchyluje k diplomatickým náznakům či literárním kulisám. Je to řeč ve stylu: „Kámen je kámen, voda je voda, oheň je oheň. – „Kdo věří v Boha, má všechny důvody, aby se přesvědčil, že tohle je jeden z oněch žertů, jaké dokáže udělat jen Duch svatý.“ – Byla důvodem jeho obrácení nemoc nebo snad nějaký mystický zážitek? Obojí vyvrací: „Nemoc v tom nehrála roli. Mé přibližování se víře začalo už pět let před nálezem rakoviny. Ani žádný mystický zážitek. Má konverze byla „work in progress“. Rostla určitá vnímavost, senzibilita. S mnoha pády, ale také s pevnou vůlí znovu povstat.

V knize Mondadori také líčí úchvatný pocit po návratu od zpovědi: „Bylo by přesnější mluvit o „objevu“ zpovědi. Ano, byla to nesmírná radost. Cítil jsem se v pokoji s Bohem. Šťastný. Jako jsem byl šťastný u svého pravého „prvního přijímání v New Yorku o vánoční vigílii roku 1993.“ A proč jste místo osobního vztahu k Bohu volil prostřednictví církve? ptal se Brambilla: „V tomto bodu jsem neměl nikdy pochybnosti. Církev zůstala poslední baštou proti ztřeštěnosti naší doby. Víím, že mě leckdo bude považovat za potrhleho, mluvím-li o předmanželské čistotě. Jsme si ale jisti, že to není mimořádný cement pro manželství dát se po prvé až po sňatku? A jsme si jisti, že současná logika, pro niž je vše dovoleno v oblasti sexu, učinila lidi šťastnějšími? I zde skutečnost, život mi dokázal, že kdo se řídí zásadami katolické víry, které trvají už dva tisíce let, nebude zklamán.“

A když ho novinář na závěr nabádá otázkou: „A nemáte obavy, že je to vše podvod?“ „Ne,“ odpovídá Mondadori, „mám důkaz, který měl Ježíš, když se dal ukřižovat. A je-li nyní jeho ukřižování naší nadějí, bude i po naší smrti. Jaké bude ono „po smrti“, to nevím. Ale jsem si jist, že pro toho, kdo žije v míru s Bohem, to bude velmi krásné“.

Takové žerty dokáže udělat jen Duch svatý. Snad z jiného hlediska by bylo přesnější mluvit o zázraku či o závrtné moci milosti, jež pronikla hradbami návyků, předsudků a zkreslených názorů živých veřejným míněním až k srdci bohatého, mocného, úspěšného podnikatele. On sám přiznává, že silným podnětem k přemýšlení o víře bylo jeho setkání s knězem, který je dosud jeho duchovním vůdcem. Pro malomyslné a jejich ochablou víru je tento žert Ducha svatého jako jarní deštěk, pod nímž raší nebo okřívá odvaha i naděje. Už jenom proto, že dobro je nakažlivější než jakékoliv rozšířené a zdánlivě neodolatelné zlo. A štěstí takové víry ještě víc.

P.S. 170 stran má kniha „Conversione“ vydaná v nakladatelství Mondadori v Miláně, a první den 23.3. 2002 byl vyprodán celý náklad.

Josef Kolářek SJ

Małgorzata Borkowska, Kristus - život Marmionův
 Benediktinské arcipopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Praha 2001
 přeložil Jan Linka

Známa polská benediktinka, sestra Małgorzata Borkowska, napsala životopis belgického opata Columby Marmiona, který původem Irčan prožil většinu svého mnišského života v Belgii, v opatství Maredsous.

Marmion se narodil r. 1858 v irském hlavním městě Dublinu a zemřel 30. 1. 1923 v Maredsous. Bylo mu 64 let. Byl znám svými přednáškami, rekolekcemi a spisy o mnišství. Jeho dílo čety generace mnichů, zvláště mezi dvěma světovými válkami. V paměti těch, kteří ho osobně znali, zůstal především jako velebitel Boží dobroty. Měl vliv nejen na mnichy, ale také na laiky. Více než půl století patřila jeho díla k základní četbě při formaci v noviciátech a seminářích. Dokonce i po Druhém vatikánském koncilu jsou ještě čtena. Jeho blahorečení - 3.9. 2000 - nám dalo patrona, který miloval svou mnišskou cestu, ale rozuměl také jiným cestám ke svatosti. Marmion žil v převratné době a kniha polské řeholnice velmi poutavě líčí toto období. Najdeme zde zajímavé vyprávění opatova dětství a mládí, okamžiku, kdy se rozhodl pro mnišství, a toho, jak dlouho trvalo, nežli jej mohl realizovat. Autorka ukazuje, jak ani v klášterě to neměl jednoduché, ani zpočátku ani později. Zvláště hezky podává údobí, kdy po první světové válce muselo dojít k rozdělení jeho původní kongregace a klášter byl nucen vybudovat zcela novou. Sestra MaBgorzata dovádí svoji práci až do posledních opatových dnů a v druhé části uveřejňuje v češtině dosud neznámou „Monastickou modlitbu“ z Marmionovy knihy „Kristus - vzor pro mnicha“. Kniha je poučná v mnoha ohledech: jednak nás seznamuje s prostředím nám neznámým - Irsko a Belgie - a líčí zviřené nacionální problémy po skončení války. Vidíme, že i mnich Columba musel tyto otázky řešit, i když mu přinášely bolest. V tom je inspirací i pro naše dny. Velice citlivě jsou zde rozpracovány problémy historické epochy - přelomu století 19. a 20. - v níž opat Marmion žil.

Kniha se stává velice dobrým průvodcem po historii konce 19. a začátku 20. století, viděné očima člověka, který žije v ústraní a k němuž nesnáze doby doléhají jakoby zvenci a který je svým osobitým stylem musí řešit a zaujímat k nim stanoviska. Je také velmi dobrou četbou, jež zaujme svým nevšedním stylem i neodborného čtenáře.

Benediktini si dali záležet i na grafické úpravě knihy, a tak dostáváme do rukou velice kvalitní dílo po všech stránkách. Nezbyvá než doporučit čtenáři ke čtení a přátlu krásný zážitek.

Edita Mendelová OP

David Rankin, Tertullianus a církev
 CDK, Brno 2002
 přeložil Tomáš Suchomel

Brněnské nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury vydalo zkraje tohoto roku zajímavou publikaci v řadě „Významné postavy křesťanské tradice“ o církevním spisovateli 3. stol. po Kr. Tertullianovi, který náleží mezi nejkontroverznější osoby této tradice. Anglický autor David Rankin, teolog a znalec starokřesťanské literatury, uvádí své čtenáře do komplikovaného světa přelomu 2. a 1. pol. 3. stol. po Kr., v němž se rozvíjela katolická církev. Rankinovo pojetí Tertulliana navazuje na starší práce (Barnes, Friend, von Campenhausen), v našem prostředí obecně neznámé (ovšem např. na sever od nás, v polském prostředí, již dobře známé), které autor tvořivě rozvíjí. Čtenář má před sebou plastický obraz

Tertullianova vztahu ke katolické církvi a k montanistickému společenství, a zejména pak jeho vztah k hnutí Nového proroctví. Hlavní přínos této práce však tkví v rozboru Tertullianova chápání základních znaků církve, církevních úřadů a bohoslužebné kázně.

Ovšem dlužno podotknout, že autorovo pojetí a porozumění Tertullianově situaci se místy velice odlišuje od toho, jak bývá tento starověký spisovatel hodnocen. Rankin přináší mnohdy netradiční pohledy na Tertulliana a také se za ně staví. Je tu rovněž znát, že anglický odborník nevychází z katolického pojetí, nýbrž z pojetí protestantského. Aby si však český čtenář mohl udělat vskutku nestranný úsudek, musel by znát starší práce, které jsme zmiňovali výše, a být v této oblasti více orientován. Přes to ale můžeme konstatovat, že kniha nabízí zajímavé vidění Tertullianova života a díla a snaží se o pochopení období, v němž tento spisovatel žil a tvořil. Pro čtenáře odborníka - patrologa - je toto jeden z možných pohledů na věc, a ne pohled neinspirativní. Zajisté stojí za to se nad touto publikací zastavit.

Edita Mendelová OP

Georg Holzherr, Řehole Benediktova (komentář)

Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Praha 2001

přeložil Aleš Vandrovec OSB se spolupracovníky

Benediktinský opat v Einsiedeln, Georg Holzherr, se ujal nesnadného úkolu, a sice napsal odborný komentář k Řeholi sv. Benedikta. Úkol to tím těžší, že musel prostudovat soudobé starověké prameny a přihlídnout k pomůckám, které projít samo dalo dosti práce: např. jedenáctisvazkové dílo Dom Alberta de Vogüé (*La Pierre-qui-vire*), proslulého svými studiemi a knihami o mnišském životě, z nichž něco vyšlo i v češtině, a některé jeho články, rovněž i vydání Řehole P. Basilia Steidla z Beuronu (+1982) a další autory.

Komentář sleduje text Řehole, která byla publikována nedávno v češtině (v r. 1998) ve velmi dobrém překladu a hezké grafické úpravě. Autor jde verš po verši, po případě někde verše spojuje, a vlastně takto navádí nezkušeného čtenáře, jak porozumět Řeholi, dokumentu to více než tisíc čtyři sta padesát let starému. I pro neobdobníka je to četba velice poutavá a poučná. Ovšem odborník ji ocení ještě více. Jednak se mu tu ukazují prameny starověkého mnišství západního i východního, z nichž sv. Benedikt čerpal, a potom zde porozumí mnoha souvislostem historie starověkého církevního písemnictví, jež by mu jinak by byly obtížně zřejmé.

Zkrátka, odborné veřejnosti se tady dostává počínů zcela zásadního a veskrze velice kvalitního. Publikace českých břevnovských benediktinů vždy vynikají nádhernou grafickou úpravou a dobrým jazykovým stylem. Je to tedy nevšední čtenářský zážitek.

Edita Mendelová OP

Eva Fibichová a kol., Keltové na Strakonicku (Keltové - podivuhodný lid)

Svatojanské dílo, Jemnice u Strakonice 2001

Ondřej Fibich, Židé na Strakonicku

Cor Cordium, Strakonice 2001

Dva sešitky věnované jednomu zcela a jednomu téměř u nás zaniklému etniku vycházejí nyní péčí manželů Fibichových.

Eva Fibichová se podílela na vydání publikace *Keltové na Strakonicku*, kterou u příležitosti stejnojmenné výstavy (pořádané Muzeem středního Pootaví ve Strakonici) vydalo nakladatelství Svatojanské dílo v Jemnici u Strakonice. Uvítali bychom méně rozletu po světě a větší soustředění na domácí tradici a památky (jak by ostatně odpovídalo názvu svazku); vždyť podle posledních genetických výzkumů nesou si v sobě obyvatelé České republiky téměř tolik keltské krve co krve slovanské!

Autorem brožurky *Židé na Strakonicku* je básník a knihkupec Ondřej Fibich. Nosným se zde ukazuje soustředění na tradice a podmínky krajové – byť s přesahem k poznatkům a zjištěním obecnějším. „Dějiny židů ve Strakonici se uzavřely nečekaně a tragicky obdobím holocaustu. Poprvé v dějinách lidstva měl být jeden národ zcela vyhuben na základě pouhé jinakosti. Tato publikace byla napsána proto, abychom lépe pochopili život tohoto národa, po němž nám ve Strakonici zbylo tak málo. Vždycky, když slyším žalozpěv El male rachamim, modlím se spolu. Kéž v našich srdcích zůstane alespoň maličké místo pro lásku k tomu tak těžce zkoušenému lidu SLOVA.“

Potěší, že se o křesťansko-židovský dialog starají příslušníci maltéžského řádu (věrní tak své raně středověké tradici), jehož je Ondřej Fibich donátem a Zdeněk Rotrekl – autor řady sbírek, próz i dramát zabývajících se židovskou tematikou i židovským osudem – magistralním rytím. Přece bychom měli ještě jednu připomínku: Do seznamu pramenů a literatury bychom totiž rádi doplnili vzpomínkovou knihu osekého Žida Šimona Welse *U Bernátů*, které to, že byla vydána až dlouho po autorově smrti (péčí Zbyňka Hejdy v nakladatelství TORST), neubralo nic na svěžesti ani umělecké a lidské přesvědčivosti.

Ivo Harák

Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice

Jiří Vaverka (vedoucí autorského kolektivu), Zdeněk Bureš, Karel Rechlík, Dušan Riedl, Jiljí Šindlar, Jaroslav Štikar, Ivana Žabičková
Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001

Objemná kniha slibující obsáhlé informace o současných českých a moravských církevních (= v této knize katolických) stavbách vypadá na první pohled lákavě.

Veliký formát, pevná vazba, počet stran, bohatý obrazový doprovod a kvalitní řemeslné zpracování nelze přehlédnout. Kniha je rozdělena do čtyř kapitol. První, *Cesty moderních kostelů*, obsahuje stručné dějiny sakrální architektury ve 20. století, doplněné o přehled současných liturgických směrnic, statí o výtvarném díle v sakrálním prostoru a o fenoménu a symbolice světla. Druhá kapitola, *Prostředí a architektura*, se soustřeďuje na urbanistické a architektonické aspekty staveb kostelů. Třetí, *Stavební*

a uživatelské aspekty, pojednává o praktických technických hlediscích, jako jsou různé druhy konstrukcí, akustika, teplo a další „aspekty ovlivňující komfort shromažďovacího prostoru“. A čtvrtá kapitola, *Kostely a kaple postavené po II. vatikánském koncilu v České republice – Katalog*, podává podrobný přehled o nových církevních stavbách u nás postavených na sklonku minulého století. Knize nechybí ani české, německé a anglické resumé, ani terminologický slovník, ani seznam literatury a ani potřebný rejstřík.

Stejně jako její rozsah a výpravnost je lákavá i upoutávka na tuto knihu v posledním Teologickém sborníku (TS 1/2002). Píše se tu o „profesionalitě zpracování, o zdařilém zaplnění obrovské mezery“. O tom, že kniha u nás „jistě přispěje k rozvoji výstavby tohoto významného stavebního druhu“. Bohužel již při podrobnějším listování vyvstává nad tímto hodnocením několik zásadních otázek. Ihned na první jednoduchou otázku, jaký druh knihy vlastně před námi leží, se totiž nesnadno hledá odpověď. Jde o přehledovou obrazovou publikaci pro širokou veřejnost? O odborná skripta pro architektky? O informativní „brožuru“ pro zadavatele a správce těchto staveb, tzn. pro faráře a biskupy? O neambiciózní přehled všeho, co se nového na poli církevní architektury u nás v poslední době postavilo? O odbornou teoretickou syntézu? S odpověďmi opravdu váhám...

Nejcennější částí knihy je bezesporu katalog kostelů postavených po II. vatikánském koncilu (tedy IV. kapitola). Katalog obsahuje vedle zajímavého popisného textu i bohatou obrazovou dokumentaci a pečlivě zpracovanou jednotnou dokumentaci plánovou. Nicméně zde a taktéž v celé knize chybí jakýkoli, byť jen pokus o nějaké hlubší shrnutí, úvahu a hodnocení pojednávaného časového úseku. Pro budoucí tvorbu však považuji otevření takového diskuse za základní a nezbytné. Riedlovi krátkou úvahu na str. 182 (II. kapitola *Prostředí a architektura*) za podobnou reflexi považovat nelze. Jeho rozdělení návrhů na ty, kde převažují „hlediska ideová a kde racionální“, navíc příliš nerozumím, když u druhu „racionálního“ je uváděno používání prosklených stěn či zborcených ploch. Uvažuje se z hlediska konstrukce, výtvarného působení...? Chybí mi zde i jen otázka, kde vlastně kritéria pro hodnocení samotné architektury staveb hledat. Osobně bych vedle „objektivního“ přehledu uvítal i jakýkoli pokus o zaujetí nějakého stanoviska. A opět se ptám, zda například tvrzení o regionálním rázu některých staveb není spíše do „objektivních“ textů teoretika prosáklým přáním autorů staveb samotných, než skutečnou teoretickou reflexí. Riedlovo shrnutí, že „ptáme-li se na budoucnost tvorby kostelů, můžeme být plni naděje“, mě po těchto a podobných otázkách příliš neuklidňuje.

Druhou cennou částí knihy je přehledová I. kapitola, *Cesty moderních kostelů*. Její první úsek *Proměny kostela ve dvacátém století* autor K. Rechlík zpracoval s fundovanou suverenitou. Výborné jsou i další části týkající se výtvarného díla (Rechlík), liturgických směrnic (Bureš) a problematiky světla (Šindlar). Jako vyloženou chybu však shledávám i zde absenci jakékoli rozsáhlejší kritické bilance zahraniční tvorby a hlubší zasloučené do rozvinuté zahraniční debaty. Nemá např. centrální půdorysná forma, vyjadřující důraz na společenství, své fyzické hranice? Proč takové banální otázky v celé knize chybí? Od koncilu přece již uplynulo skoro čtyřicet let a omlouvat se donekonečna komunismem vskutku nelze. Rechlíkova (a Burešova) poznámka o rehabilitaci podélného prostoru u Kostela pro rok 2000 a znalost jeho staré disertační práce „Meziválečná sakrální architektura v Československu“ (1976!) jasně ukazují, že by naznačené kritické části mocen byl. Fakt, že mu (nebo někomu jinému) neposkytl autorský tým dostatečný prostor, nelze hodnotit jinak než jako selhání. Jako architektovi mi navíc v této části chybí stejně kvalitní zpracování plánové dokumentace staveb, jakou nacházím v Katalogu, o kolísavé kvalitě fotografických reprodukcí ani nemluví. Inspirativnost a alespoň čtenářovo případné srovnávání ní současné zahraniční a naší tvorby tak zůstávají značně ztížené. A nemohu se vyhnout i další, trochu

šibalské otázky, nejedná-li se tu snad o záměr.

Stejně závažné pochybnosti o tom, co že to vlastně držím za knihu, musí každého napadat i při čtení zbývajících kapitol. Je jistě vhodné zpracovávat problematiku technického, konstrukčního a materiálového řešení staveb. Nepochybu však, proč bych jako architekt, a tím spíš jako běžný čtenář měl na drahém papíře, v publikaci za 790 Kč, studovat například tabulky a vzorce pro výpočet hlukového posouzení zvuku zvonů (str. 258, 260). Jako architekt vím, že tato složitá problematika přesahuje mé vzdělání a schopnosti, a tudíž se nelze vyhnout spolupráci s opravdovým odborníkem, specialistou (např. s prof. Vaverkou). A jako návštěvníka chrámů mě zajímá jen „zvonivý zvuk zvonu“, jakékoli tabulky a vzorce jsou mi naprosto lhostejné. Podobné rozladění pocituje čtenář i u dalších bodů těchto kapitol (II. a III.). Například jistě zajímavé a důležité informace o akustice nebo o složitosti současného zakládání přece mohu vyhledat ve vysokoškolských skriptech či v učebnicích pozemního stavitelství pro střední školy. A sdělení, že se tvary střech kostelů dají rozdělit na „jednoduché a neobvyklé“ (str. 218), patří snad jen na tabuli žáků prvního stupně školy základní...

Touto kritikou se vůbec nechci dotknout odbornosti jednotlivých autorů, ale snad dostatečně ukazují, že celková koncepce výběru „vedoucího kolektivu“ je značně nevyvážená a v jednotlivostech až nevhodná.

Opravdu lituji, že první, jistě dobře míněný pokus uceleně uchopit problematiku současných církevních staveb u nás příliš šťastně nedopadl. Ačkoli má kniha „Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice“ nespornou hodnotu „prvního průkopníka“, přehledové publikace, těžko pozitivně rozpoutá nějakou diskusi na dané téma. Kniha nepřesahuje jako celek úroveň luxusních vysokoškolských skript jakkoli doporučených jak studentům bohosloví, tak i architektury. Pochybnost o jejím případném „přínosu ke zkvalitnění církevních staveb“ zůstává především díky absenci hlubší kritické reflexe více než oprávněná. Nadto tento nakladatelský počín vyplnil zmiňovanou „obrovskou mezeru“ ne zcela šťastným způsobem, neboť se v blízké budoucnosti jistě žádné nakladatelství této problematiky tak velkoryse neujme, jako se toho v případě recenzované publikace odvážilo Karmelitánské nakladatelství.

Norbert Schmidt

Několik odkazů na internetové adresy s EU tematikou

www.europa.eu.int - čili Evropská unie online: oficiální stránky v 11 jazykových verzích, hlavní stránka: aktuální zprávy, instituce EU, základní informace, oficiální dokumenty EU a odkazy na další nepřebírné množství odkazů...

www.euroskop.cz - informační stránky EU pro ČR a stránky zaměřené na aktuální vztahy mezi EU a ČR, přístupné v cz; en. Najdete zde historii vzniku EU a vysvětlení základních pojmů, dále seznam všech institucí EU včetně stručného vysvětlení jejich kompetencí, oblastí působení a odkazů na jejich domovské stránky, ty už ovšem „pouze“ v 11 jazycích. Výborné čtení, po kterém už budete znát rozdíl mezi Evropskou radou a Radou EU...

www.kath.ch/ccee - stránky Rady evropských biskupských konferencí se sídlem v St. Gallen ve Švýcarsku, přístupné v de, en, fr, it. Obsah: struktura a členové CCEE, historie a oblasti působení, tisková prohlášení CCEE, na konec užitečný seznam katolických organizací, bohužel někde pouze korespondenční adresy, příp. pouze tel. a fax.

www.cec-kek.org - stránky Rady evropských církví se sídlem v Ženevě, přístupné v en, de, fr. Obsah: informace o CEC, seznam členů a přidružených organizací, stránky věnovány vztahům a spolupráci s Římsko-katolickou církví, informace o aktivitách pracovních skupin CEC / tam m.j. text Církve v procesu evropské integrace, přijatý pracovní skupinou CEC a podepsán v Bruselu v květnu 2001.

www.laity.op.org/europa/ - stránky Evropské rady dominikánských laických sdružení, přístupné v en, rus. Zatím, zdá se, že málo aktualizovány, obsahují však podstatné texty: řádové dokumenty, usnesení Generálních kapitul, dopisy magistrů řádu, dokumenty věnované laikům obecně a dominikánskému laikatu zvlášť, obsáhlé texty týkající se dominikánské rodiny a spirituality. Pro zvědavé: světový OP katalog, pro komunikativní: OP e-mail forum, odkazy na OP instituce v Evropě a ve světě. Na konec samozřejmě odkaz na stránky tradičně bratrského řádu, tj. františkány.

www.espaces-op.org - jsou informace o programu ESPACES - spolupráce OP provincie Teutonie s institucemi EU, program se týká obecně společnosti a evropských spiritualit a kultury. Jazyky: fr, en. ESPACES takto vymezuje hlavní oblasti svých zájmů: politické otázky, nezaměstnanost, informovanost, náboženství, vztahy sever-jih, rozšiřování EU, teologické přístupy. Dále stránky obsahují zprávy z konaných akcí, informace o vydaných publikacích, nabízejí se i některé články, pak diskusní fórum a přehled užitečných linek.

vybrala Dorotka Švachová

English Summary 1'02 - Meetings in Europe

European Integration Is Not Just an Economic Process:

An Interview with Ambassador Ramiro Cibrian

In this interview, Ambassador Ramiro Cibrian, the Head of the Delegation of the European Commission in the Czech Republic, reflects on the meaning of the EU. He comments on the creation of a framework for the coexistence of the individual nations of Europe and on other consequences of the integration of the European continent. He also sketches some views of the future. The ambassador points out how the EU should be operating and how it already has been operating in part, and he gives the principles on which it is based. He also treats the role of the churches in the process of European integration. In a very interesting way, the interview introduces the Czech reader to the problems of the Union and furnishes us Czechs with a happy reminder that one of the founding fathers of the idea of a united Europe was our own King Jiřík of Poděbrady.

John Paul II.

Solemn Presentation on Europe Delivered at Santiago de Compostela.

In this already famous speech given in the no less famous shrine of Santiago de Compostela, the pope first sums up the importance of the meeting. With Goethe he points out the fact that "it is precisely on pilgrimages that the consciousness of Europe came to birth." The pilgrimage to St. James of Compostela has always united the various nations of Europe. However, according to the pope, Europe is today divided in many ways. He sees its unification in a return to what once used to unite and form it when it went on pilgrimage.

Karl Cardinal Lehmann.

The New Drive for Europe

This lecture was given on the occasion of the awarding of honorary doctorates to Cardinal Vlk and Cardinal Lehmann by the University of Opole in Poland. Lehman deals, first, with the origins of the unification of Europe in modern history. He notes a certain stagnation that is becoming evident today, and he explores ways of overcoming it. He points out the role Christian churches could and should play in the unification of Europe. He also mentions some of the problem areas of the unification process, such as the relation between centralism and regionalism and the care of the European continent for countries of the so-called Third World. In conclusion, he recalls how fruitfully regional contacts are developing, e.g., in German-Polish relations, in Polish-Czech relations, and in Czech-German relations.

Franz Cardinal König.

The Spiritual Adventures of Europe.

The famous Austrian cardinal, one of Europe's best known figures, is one of the few doyens who during a very long life in Europe and with Europe have experienced a great deal. He depicts the roots that led to the beginnings of the integration of Europe. He quotes the historic words of the English historian Christopher Dawson that Europe is going to need the common coexistence of all its nations. He gives an account of how much the unification of Europe lies in the heart of the present pope, and he comes back to the idea he started with, i.e., that an integrated Europe ought to base its adventures on spiritual foundations.

Dominik Duka, OP.**The Religious Basis of the Concept of Europe in the Context of the 20th Century.**

The bishop of Hradec Kralové poses the questions of whether and how it is possible to talk about Europe as a religious phenomenon. After an excursus into theology, religious studies, and history, he summarizes the answer in this way: Europe is neither a Europe of states nor a Europe of nations. It is rather a Europe of people. It is neither a Europe of collective totalitarianisms nor a Europe of individuals totally wrapped up in themselves. Europe is an ideal, which must be as demanding as every real ideal is. It is an ideal which would certainly look quite different without Christianity.

Hans Langendörfer, SJ.**Giving Europe a Soul: The Role and Perspectives of the Churches.**

This paper was given in 1998 at the K. Adenauer Foundation Conference held in the Spiš Chapter. It was addressed to the Czech and Slovak Bishops' Conferences. Langendörfer opens the introduction with a personal observation that this is a meeting of the Conferences of two free countries, which would have been completely unthinkable ten years ago, i.e., in 1988, let alone possible. The German Jesuit attempts to describe European society and show how the church can help give Europe a "soul" and gain greater "shape and strength." He does this in four basic steps or chapters: 1) No alternative can replace the integration of Europe; 2) Right up to today Christianity has determined the principles on which Europe is based; 3) The ways of the new evangelization; and 4) The church needs fitting instruments to be spiritually and socially active in Europe today.

Tomasz Dostani, OP,**The Joy and the Hope of Dominicans in Poland.**

In his article, the Polish Dominican describes what the acceptance of freedom meant for the Polish church twelve years ago. He shows the kind of dangers the Polish church and the Polish Dominicans must pass through on a daily basis. He defines freedom not as a danger, but as an "opportunity." He examines aspects of financial security and possibilities of working in the media and teaching in schools. Dostani also asks whether today's Polish Dominicans know how to read the signs of the times. He ends his contribution by describing his own personal encounter with freedom, which he first experienced in Bohemia and continues to experience today in his native Poland.

Albert-Peter Rethmann.**Xenophobia – A Challenge to Take a Stand.**

Rethmann is a young professor of Christian ethics from Switzerland and the advisor on immigration to the German Bishops' Conference. He analyses in his most extensive paper one of the most problematic issues of "meeting in Europe" – xenophobia. On the basis of data from the unification of Germany, analysis from the social sciences, and analysis of the biblical attitude towards foreigners, he reaches more general conclusions. The paper does not avoid the problem by giving mere descriptions. It attempts instead to offer seven concrete proposals for dealing with the problem, which is so well known, even in the Czech Republic: 1) Building integration according to the principle of subsidiarity; 2) The need for far-reaching integration; 3) Enabling social closeness; 4) The interdependence of social and immigration policies; 5) An honest style of political debate; 6) Categorical resistance to every form of discrimination; 7) Enabling participation.

SALVE

revue pro teologii a duchovní život

číslo 1 ročník 12 (2002)

vychází čtyřikrát ročně

pro Českou dominikánskou provincii vydává:
Krystal OP, s.r.o., Husova 8, Praha 1

šéfredaktor:
Dominik Duka OP

redakční rada:
Dominika Bohušová OP, Martin Betínek, Petr Brichcín, Tomáš Černušák,
Tomasz Dostatni OP, Dominik Duka OP, Terezie Eisnerová OP,
Štěpán Filip OP, Ivo Harák, Edita Mendelová OP, Albert-Peter Rethmann,
Norbert Schmidt (výkonný redaktor), Jan Sotoniak,
Dorotka Švachová, Alexius Vandrovec OSB

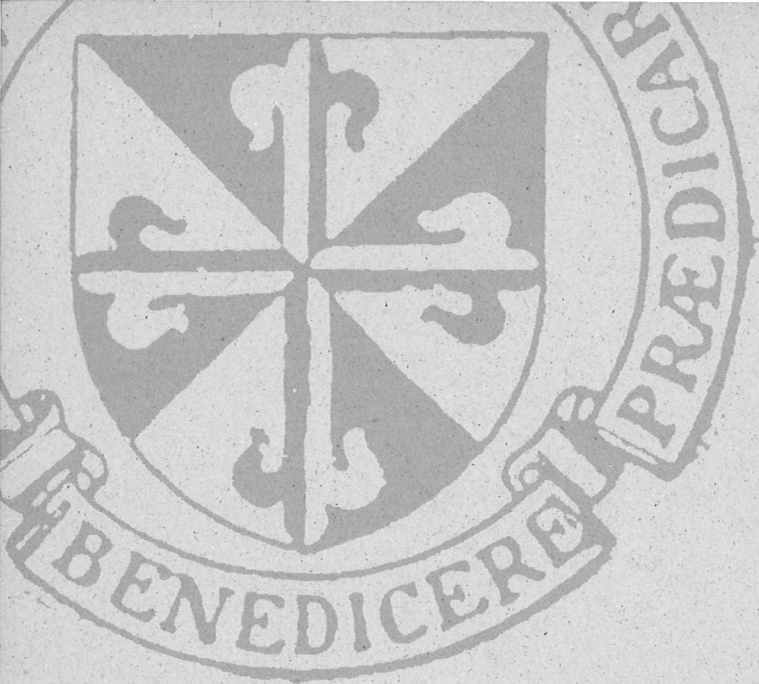
redakce:
SALVE, Velké nám. 35, 500 01 Hradec Králové
tel. 049/5513329, e-mail: dominika@diecezehk.cz
Redakce přijímá příspěvky bez nároku na autorský honorář.
Nevyžádané rukopisy nevracíme.

korektura: Hana Davidová
překlad do angličtiny: Dita Haráková a Lawrence Čada SM
obálka a grafická úprava: Norbert Schmidt
sazba: Julie Tůmová, Kamila Lamačová (Vyšší odborná škola publicistiky)
tisk: GRANTIS, s.r.o., Ústí nad Orlicí

distribuce:
SALVE, Velké nám. 35, 500 01 Hradec Králové
tel. 049/5513329, e-mail: dominika@diecezehk.cz
Česká pošta státní podnik, Přeprava Střední Čechy
Sazečská 7, 223 10 Praha 10
distribuce pro Slovensko:
RODENY, Vinohradnická 11, SK-949 01 Nitra, Slovensko

cena jednoho čísla 25 Kč
roční předplatné včetně poštovného 100 Kč
„sponzorské“ 130 Kč
Platí se pošt. poukázkou či přímo na č. konta České dominikánské provincie:
68739004/0400, var. symbol: 60971 (spec. symbol nutno konzultovat s redakcí).

MK ČR 6783. Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha čj. NP 606/1994 ze dne 29.3.1994.
ISSN – 1213 - 6301

připravovaná témata:

o poslušnosti

o manželství

o křesťanství na Nilu